

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Факультет туризму
Кафедра готельно-ресторанної та курортної справи

Володимир Клапчук

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО
(Лекції)

Навчально-методичний посібник
для самостійної роботи студентів
спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа»
(ОПП «Міжнародний готельний бізнес»)

Івано-Франківськ, 2023

УДК 338.483:911.7

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Факультету туризму
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Рецензенти:

Л.В. Польова – к.пед.н., доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;

Л.М. Лояк – к.е.н., доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Клапчук В.М. Туристичне країнознавство (лекції) : Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2023. 177 с.

У навчально-методичному посібнику викладено лекційний матеріал з дисципліни «Туристичне країнознавство», що дають уяву про особливості функціонування туристичної галузі за туристичними макрорегіонами світу на сучасному етапі.

Для студентів закладів вищої освіти, які готуються працювати у міжнародному туристичному бізнесі, викладачів ЗВО, а також всіх зацікавлених фахівців, які займаються міжнародним туризмом.

УДК 338.483:911.7

© В.М.Клапчук, 2023
© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2023

ЗМІСТ

Лекція 1. Туристичне країнознавство як навчальна дисципліна	4
Лекція 2. Туристичне регіоназнавство.....	21
Лекція 3. Загальна характеристика країни.....	39
Лекція 4. Характеристика країни як туристичної дестинації..	54
Лекція 5. Європейський туристичний макрорегіон.....	70
Лекція 6. Близькосхідний туристичний макрорегіон.....	82
Лекція 7. Південно-Азійський туристичний макрорегіон.....	98
Лекція 8. Азійсько-Тихоокеанський туристичний макрорегіон.....	112
Лекція 9. Африканський туристичний макрорегіон.....	129
Лекція 10. Американський туристичний макрорегіон.....	149

Лекція № 1

Туристичне країнознавство як навчальна дисципліна

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 1.1. Зміст країнознавства, основні поняття, терміни
- 1.2. Об'єкт і предмет країнознавства
- 1.3. Методи країнознавчих досліджень
- 1.4. Закономірності і принципи країнознавства
- 1.5. Теорії та концепції держав

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

1.1. Зміст країнознавства, основні поняття, терміни

Країнознавство є наукою і навчальною дисципліною, яка комплексно вивчає країни і регіони світу, досліджує, систематизує й узагальнює дані про їхню природу, населення, ресурси, внутрішні просторові відмінності тощо.

На сучасному етапі країнознавчі дослідження мають переважно природно-історичне і соціально-економічне спрямування, що зумовлюється особливостями історико-географічного розвитку людства в першій половині ХХІ ст. У цих дослідженнях природу все ще розглядають як ресурсну основу, середовище проживання та господарської діяльності людей, водночас все більше уваги приділяють вивченню екологічних

проблем. У переважно інформаційних, позбавлених науково-методологічного підґрунтя публікаціях, країнознавство розглядають лише як організаційну форму об'єднання всієї суми найрізноманітніших знань про ту чи іншу країну або регіон світу.

Останнім часом, у зв'язку з диверсифікацією міжнародних відносин України в галузі країнознавства, все більше переважають дослідження, у яких на перший план виступає різнобічний аналіз найважливіших проблем тих країн, з якими наша держава має тісні зв'язки. Такі проблемно орієнтовані дослідження тісно пов'язані з практикою дво- і багатосторонніх відносин між країнами світу. При цьому пріоритети здебільшого надаються моделюванню ситуацій і прогнозуванню розвитку подій та явищ. Проблема орієнтація сприяє зростанню практичної значимості країнознавства і водночас створює умови для розвитку його методологічної бази. Вона теж пов'язана з упровадженням системного підходу, вимагає розгляду найважливіших проблем на глобальному рівні. Це ще більше надає країнознавству передбачуваної прогностичної спрямованості. Прогноз у країнознавстві, як конкретне передбачення стану певного явища в майбутньому на основі спеціального наукового дослідження, набуває у XXI ст. особливого значення, тому що конкретна цінність правильного, науково обґрунтованого передбачення у сфері міждержавних відносин стрімко зростає. Вміння передбачати ситуацію з урахуванням усезростаючої кількості різновекторних чинників стає головним і найдорожчим «товаром» аналітиків у країнознавстві.

Одним із напрямків дослідження у сучасному країнознавстві є туристичне країнознавство. *Туристичне країнознавство – це синтетична (комплексна) навчальна дисципліна, яка займається вивченням туристичного потенціалу регіонів світу та окремих країн, систематизує та узагальнює дані про їх природу, населення, господарство, культуру та соціальну організацію та інші сфери діяльності, що мають безпосереднє відношення і вплив на туристичну інфраструктуру.*

1.2. Об'єкт і предмет країнознавства

Об'єктом вивчення країнознавства є країни як основні одиниці сучасної соціально-політичної організації світу, а також їх великі частини (райони, штати, області, провінції тощо) і різні міждержавні регіональні та глобальні угруповання. Очевидно, що країни і регіони світу вивчає не лише країнознавство. Країни і регіони світу є об'єктом вивчення також і історії, і географії, і філософії, і культурології, суспільствознавства, соціології, геології та безлічі інших наук і навчальних дисциплін. Кожна з них досліджує лише певну складову об'єкта, тобто його конкретні властивості, явища, процеси і відношення. Отже, та складова об'єкта дослідження, на яку найбільшою мірою й спрямована увага тієї чи іншої науки і називається її предметом.

Предметом країнознавства є країни і регіони світу як єдині системи, що складаються з різнорідних, але взаємопов'язаних елементів, які діють як єдине ціле на світовій політичній арені.

Отже, на відміну від інших наук і навчальних дисциплін, які цікавляться лише певними аспектами діяльності країн, країнознавство інтегрує в собі універсальні знання про країни, відображаючи цілісну картину буття основних одиниць соціально-політичної організації світу.

Об'єктом дослідження туристичного країнознавства є окремі регіони та країни, як основні одиниці концентрації туристичної інфраструктури.

Предметом дослідження туристичного країнознавства є динаміка розвитку та стан туристичної інфраструктури окремих регіонів чи країн.

Актуальність вивчення туристичного країнознавства обумовлена швидкими темпами розвитку туристичної галузі як на світовому рівні, так і в межах нашої держави і залученням до цього процесу щораз більшої кількості населення. Мета вивчення навчальної дисципліни полягають у необхідності отримання знань про особливості держав, які найчастіше відвідують

туристи, зокрема українські. В ході вивчення даної дисципліни студенти повинні навчитися застосовувати здобуті теоретичні знання для створення ефективних тур. маршрутів, для надання кваліфікованої довідкової інформації для туристів, які мають бажання відвідати ту чи іншу країну.

- Вивчення рекреаційних регіонів світу
- Вивчення рекреаційних ресурсів, що розташовуються в різних регіонах, і являють собою основу формування різних видів туризму
- Вивчення особливостей розташування різних видів туризму
- Вивчення історичних і соціально-економічних передумов розвитку туризму
- Вивчення основних напрямків туристичних потоків
- Складання туристичних характеристик на країни

1.3. Методи країнознавчих досліджень

Метод науки – це спосіб чи засіб досягнення будь-якої дослідницької мети, шлях до пізнання чи вирішення якогось конкретного завдання.

Методика дослідження – це сукупність спеціально підібраних методів з метою практичного чи теоретичного пізнання дійсності.

Статистичний метод базується на збиранні первинних статистичних матеріалів, її опрацюванні та аналізі; вивченні кількісних показників при характеристиці країнознавчих об'єктів і явищ. Застосовуються такі статистичні методи: метод статистичної оцінки, метод статистичної перевірки гіпотез, метод статистичних випробувань.

Порівняльний метод дає змогу порівнювати різноманітні об'єкти, знаходити їх спільні та відмінні риси, визначати чинники, що впливають на особливості кожного з них.

Історичний метод застосовується у тісному поєднанні з аналізом просторових аспектів соціально-економічного розвитку країн світу. Знання минулого необхідне для розуміння сучасності та прогнозування змін.

Метод районування: під цим методом розуміють процес поділу території на відносно цілісні частини. Цей метод вимагає обробки значної соціально-економічної, історичної, етнічної, культурологічної інформації.

Картографічний метод є одним із найбільш поширених методів дослідження в туристичному країнознавстві. Адже карта, картосхема – це логічна образно-знакова модель території, яка цілеспрямовано відображає об'єкти, явища, зв'язки і взаємозалежності, що належать до досліджуваної території. Фізичні, політичні, релігійні, туристичні... карти відтворюють точну концентрацію явищ і об'єктів на певній території, передають їхні властивості, часово-просторові зміни господарства, міграції населення тощо. Карта виконує двояку роль: вона виступає і результатом досягнутого рівня знань про територію, об'єкти та явища, які до неї належать, і інструментом пізнання, який дає змогу шляхом умовиводів піднятися на більш високий ступінь знань.

Метод наукової систематизації: посідає важливе місце як в теорії, так і в практиці країнознавчих досліджень. Систематизація певної інформації дає змогу простежити у досліджуваних явищах певний порядок, підсумувати, узагальнити знання про їх подібність чи відмінність, а також спростити процес вивчення складних систем з великою масою інформації. Основними видами систематизації є: класифікація, типологія, групування.

Додаткові загальнонаукові методи дослідження: математичний метод, методи моделювання та прогнозування, методи дедукції та індукції, описовий метод, характеристика.

З кінця ХХ ст. у національних країнознавчих дослідженнях дедалі більше зростає роль і значення комп'ютерних технологій. Завдяки цьому виникла можливість створення, підтримки і збагачення банків даних, необхідних для пошукових робіт у царині аналізу окремих складових рекреаційно-туристичного потенціалу країн світу. Комп'ютерні технології дають змогу обробляти величезні масиви даних у короткі терміни і з малими

затратами. Завдяки цьому широко можна застосовувати на цілком новій основі такі методи, як моделювання, математичний, картографічний тощо.

Під час туристично-країнознавчих досліджень необхідний творчий підхід до відбору інформації із застосуванням набору методів, які потрібно здійснювати з урахуванням вимог часу та поставлених цілей і завдань.

Завдання кожного дослідника країнознавства – навчитися застосовувати на практиці найрізноманітніші методи дослідження. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів у рамках певної методології дає змогу створити цілісний «туристичний образ» досліджуваної країни.

1.4. Закономірності і принципи країнознавства

Виникнення, існування та взаємодія країн на політичній карті світу і окремих їхніх частин є наслідком дії (впливу, реалізації) як об'єктивних (незалежних від волі людини) законів і закономірностей, так і суб'єктивної волі людських спільнот.

У науковій літературі чіткої межі між законами і закономірностями не має: здебільшого ці визначення вживаються як синоніми і в словниках трактуються як необхідні, істотні, стійкі, повторювані відношення між явищами у природі й суспільстві. Щоб уникнути плутанини пропонуємо законами вважати відношення найзагальніші, які притаманні великим групам явищ. Часткові, або ж специфічні, закони, характерні для певних наукових напрямків, будемо називати у цьому підручнику закономірностями, звідси - країнознавство ґрунтується у своєму розвитку на загальних законах буття, які мають у цій науці специфічні вияви (закономірності).

У суспільних науках закономірності не є абсолютно детермінованими і незмінними в просторі і часі. Вони є об'єктивними відношеннями, які не залежать від волі людей, але їх реалізація в суспільстві можлива лише в процесі людської діяльності в тій чи іншій сфері життя певної країни або міждержавних відносин. У цьому головна відмінність суспільних

законів від законів природи. Пізнання й ефективне практичне застосування суспільних закономірностей дає змогу якнайкраще функціонувати країні на політичній карті світу, регіонально взаємодіяти з іншими державами. Тому ті країни, де уряди здійснюють оптимальну внутрішню і зовнішню політику, що ґрунтується на пізнанні закономірностей внутрішньої і зовнішньої організації держави як системного організму, процвітають. У протилежному випадку країна, яка має всі об'єктивні умови для успішного розвитку, але має непрофесійне або злочинне керівництво, перебуває в перманентній соціально-економічній кризі.

Якраз на усвідомленні певних закономірностей базується вироблення відповідних принципів у країнознавстві. Керуючись закономірностями, вчені розробляють принципи їх реалізації в царині внутрішньодержавних і міждержавних відносин. Зокрема, було сформульовано кілька закономірностей розвитку держав.

Закономірність неминучого розпаду імперій. За цією закономірністю будь-яка багатонаціональна імперія неминуче приречена на розпад. С. С. Рожков переконливо доводить, що розвиток імперії як суспільної системи абсолютно чітко описується за допомогою так званої «логістичної кривої», яка належить до математичних закономірностей. Це, своєю чергою, свідчить, що ця закономірність, яка виявляється в різних науках, уже близька до закону. За цією закономірністю імперія на початку свого існування зростає поступово. З часом територіальна експансія стає все стрімкішою. Згодом темпи загарбання нових територій, народів і країн уповільнюються. На цій стадії імперія досягає стану «насичення» і втрачає стабільність. Після гострої кризи імперія починає розпадатися, але можливе її короткочасне відновлення. Врешті-решт імперія остаточно і назавжди розпадається з утворенням нових країн. Історія повністю підтверджує цю закономірність. Всі великі багатонаціональні імперії розпалися: Римська, Османська, Британська, Радянський Союз тощо.

Закономірність зростання кількості країн на політичній карті світу полягає в поступовому збільшенні кількості незалежних держав. Ця закономірність теж має фактологічне підтвердження в просторі і часі. У XIX ст. у світі було близько 50 країн.

З часом їх чисельність зросла до 100, 150, нині ця цифра сягає двохсот. Не треба бути пророком, щоб, усвідомивши цю закономірність, спрогнозувати збільшення чисельності країн і в майбутньому. У світі донині існують великі багатонаціональні держави (імперії), поділ яких на іноді значну кількість нових країн справа лише часу. До них належать, наприклад, Російська Федерація, Індія, США тощо.

Особливо в цьому сенсі вирізняється Африка. Колоніальні держави тут створили велику кількість штучних країн, кордони яких розділили народи і племена, змусивши їх жити в різних державах. Завершення формування націй в Африці неминуче приведе до радикальних змін на політичній карті цього материка. Відокремлення від Ефіопії Еритреї і створення нею незалежної держави лише перша ластівка в цьому об'єктивному процесі.

Закономірність створення національних держав виявляється в нездоланному бажанні будь-якої нації створити незалежну державу. З цією метою нація мобілізує всі наявні в неї ресурси, аж до ведення перманентних воєн. Таких прикладів в історії безліч. У наш час бездержавні курди, будучи доволі численним народом, продовжують боротьбу за створення власної національної держави. Ця боротьба, то стихаючи, то знову наростаючи, триває вже не одне століття.

Так як на сучасній політичній карті налічується близько 200 країн, а всього на нашій планеті понад 5000 народів, можна передбачити у XXI ст. загострення національно-визвольної боротьби. Це пов'язано насамперед з тим, що без створення власної держави жодна нація не може повністю самореалізуватися.

Закономірність геополітичного маятника історії. За цією закономірністю, яку ще можна назвати закономірністю

історичної справедливості, через значний час починається відродження знищених, захоплених, сплюндрованих національних держав і створення ними цивілізацій та культур. Звичайно, це не стосується багатонаціональних імперій, а саме національних утворень, які існували в минулому.

Як маятник, який рухаючись в одному напрямку, досягає певної точки і починає свій рух в протилежному напрямку, так і плин історії неминуче карає загарбників, призводячи до поступової деградації їхніх держав. У нас на очах подібні процеси відбуваються в США, де мексиканці заселяють захоплені цією країною у Мексики штати. Назавжди знищені, як здавалось, іспанцями індіанські племена Південної Америки починають відвоювати втрачені позиції. У Росії підкорені росіянами декілька століть тому народи починають знову повертати собі попередній статус. Багато таких прикладів, які підтверджують цю закономірність, і в інших частинах світу.

Проте принципи в країнознавстві, розроблені людьми на основі пізнання закономірностей виникнення, функціонування держав на міжнародній арені та їхньої взаємодії, є мінливими в часі та просторі, і відображають сучасний рівень розвитку людства. Здебільшого ці принципи на сучасному етапі суперечать один одному. У зв'язку з цим виникають так звані подвійні стандарти. Одне і те саме явище чи процес у різних країнах і регіонах, різними політичними силами і міжнародними організаціями оцінюються не лише по-різному, а й часто з протилежних позицій.

Наприклад, більшості викладених закономірностей відповідає принцип національно-державної самовизначеності народів. Однак він суперечить принципу непорушності існуючих кордонів країн, документально оформленому в 1975 р. Унаслідок такої суперечності збройна боротьба окремих народів за створення незалежної держави одними країнами оцінюється як національно-визвольна боротьба, а іншими - як тероризм. Так, бомбардування російськими військами сіл у Чечні і Дагестані - це

боротьба з терористами, а бажання чеченського народу мати свою державу, і, відповідно, збройна боротьба за це - це тероризм.

Фундаментальний у відносинах між країнами принцип невтручання у внутрішні справи суверенних держав теж суперечить принципу справедливості і принципу переваги сильнішого. Подвійні стандарти у реалізації цих принципів на практиці буквально руйнують усталену систему міжнародних відносин. Слабкі країни і нації відповідають на сваволю сильних держав терористичною війною. Фактично тероризм у XXI ст. стає «силою слабких».

У XXI ст. очевидну перевагу у соціально-економічному розвитку мають не великі за площею і кількістю населення країни, а малі й середні, бо великою країною об'єктивно набагато важче ефективно управляти, ніж малою. За показниками ВВП на душу населення нині попереду малі і навіть карликові країни. Тому одним з фундаментальних принципів XXI ст. у галузі країнознавства є гасло: «Управлятися локально, діяти глобально».

1.5. Теорії та концепції держав

Існує багато наукових напрямів і теорій, які аналізують різні аспекти виникнення, функціонування і занепаду держав та їх взаємодію на політичній карті світу. Серед них можна виділити кілька найголовніших.

Географічний детермінізм. Це один із найдавніших наукових напрямів, який розроблявся ще давніми греками (Страбон, Гіппократ). Згодом найбільший внесок у розвиток теорії географічного детермінізму зробили німецькі, французькі та американські вчені Ф. Ратцель, Ш. Монтеск'є, Е. Реклю, С. Гантингтон. Сутність географічного детермінізму надзвичайно проста: визначальною силою розвитку суспільства (в тому числі й країн) є географічне положення і природне середовище. Прихильники цієї теорії вважають, що саме природні умови і ресурси формують ті чи інші країни і сприяють (або не сприяють) їх існуванню та процвітанню. На думку «детерміністів», природні

умови визначають не лише виникнення країн і народів, способів їх життя, а й сам плин історії.

Звичайно, повністю відкидати вплив географічного положення, природних умов і ресурсів на виникнення, функціонування і розвиток держав аж ніяк не можна. Але з розвитком людства вплив цих чинників зменшується. Нині найбагатшими державами світу є ті, які майже не мають природних ресурсів, навіть території як життєвого простору (Японія, Сінгапур, Ліхтенштейн, Люксембург, Швейцарія тощо). Більшість з цих держав навіть не мають безпосереднього виходу до Світового океану.

Енвайронменталізм (від англ. environment – середовище, оточення) більш модифікована до сучасності, близька до географічного детермінізму наукова течія, що виникла у США. Оскільки основою розвитку країн є їхня економіка, енвайронменталісти Г. Тейлор, Р. Сміт, Е. Симпл стверджують, що відносини між країнами розвиваються на основі міжнародного географічного (територіального) поділу країн, який, у свою чергу, визначається відмінностями у природному середовищі. Розвитком наукової течії енвайронменталізму стала теорія «кліматичних оптимумів» С. Гантингтона. Останній вважав, що найсприятливіші умови для всебічного розвитку мають країни, розташовані в помірних поясах.

Марксистська теорія розвитку суспільства набула значного поширення у ХХ ст. Марксистки вважали, що кожному суспільно-економічному ладу притаманні власні закономірності і закони розвитку, зокрема й у всіх сферах державного будівництва. Однак крах комунізму по всій планеті наприкінці ХХ ст. довів, що людство розвивається за соціально-економічними законами і закономірностями, які мають загальний характер і специфіку своїх виявів, характерних кожній країні, але не більше того.

Значний вплив на країнознавство як науку і навчальну дисципліну мали різні теорії і концепції держави. Серед них так звана **організмenna теорія** Ф. Ратцеля і його послідовника Р.

Челлена, які розглядали держави як живі організми, що борються між собою за ресурси, тобто власне «місце під сонцем». Як і будь-який живий організм, держава, за цією теорією, проходить певні етапи розвитку: народження, зростання і змужніння, занепад, неминуча смерть. Як і люди, держави можуть жити недовго або бути довгожителлями. Челлен взагалі вважав, що держава, як і будь-яка людина, крім тіла (території) має ще й душу (народ або націю). Як живий організм, держава у своїх діях керується природними інстинктами. Серед них найсильнішими є інстинкти самозбереження і зростання.

Після Другої світової війни у США Р. Гартшорном була висунута так звана *функціональна теорія* держави. Цей учений вважав, що держава є політично організованим простором, успішне функціонування якого залежить від вміння переборювати відцентрові сили, які намагаються подрібнити державу. За Р. Гартшорном, ці сили діють у кожній країні, але тільки в деяких руйнують державу повністю. Тому головними чинниками успішного функціонування і самого існування будь-якої країни цей американський вчений вважав так звані чинники зв'язності (зв'язувальні), тобто її цілісності. Р. Гартшорн вважав, що цілісність держави наприкінці ХХ ст. вже не може бути забезпечена одним державним апаратом, яким би організованим і ефективним він не був. Її можна досягти лише за рахунок державної ідеї, яка існує в чуттєвій сфері населення певної країни. Якщо населення ототожнює себе з цією державою, вважає необхідним об'єднуватися і підтримувати різні групи людей в усіх її куточках, вона залишиться єдиною. Серед чинників такого об'єднання головним Р. Гартшорн вважав націоналізм.

Наприкінці ХХ ст. теорію «*держави-вмістилища*» або «*держави-контейнера*» розвинув П. Тейлор. Держава за П. Тейлором, виступає як вмістилище передусім накопичених багатств. Цікавою є думка вченого, що «держави як вмістилище (контейнер) сили націлена на збереження існуючих кордонів; держава як вмістилище багатства націлена на більші території; держава як вмістилище культури націлена на менші території. Як

і Р. Гартшорн, П. Тейлор великого значення у виникненні і самому існуванні держави також надавав націоналізму.

Сучасне країнознавство у своєму розвитку базується також на глобальних і регіональних геополітичних та геостратегічних концепціях. Серед них найвідомішими є атлантизм, мондіалізм, євразійство.

Концепцію атлантизму пропагували такі вчені, як С. Коен, Д. Мейніг, Г. Кіссінджер та С. Гантингтон. За цією концепцією, використовуючи класичні геополітичні поняття про боротьбу Моря і Суходолу, теоретично обґрунтовувалася гегемонія США над Західною Європою, а через неї, консолідуючи і використовуючи цю частину Європи, намагалися діяти проти світу, який чомусь проголошувався Суходолом. «Морська сила» Атлантики, яка нібито апріорі переважає силу континенту як більш цивілізована, динамічна, неконсервативна, підприємлива і спрямована у майбутнє, а не в день минулий, повинна була перемогти «силу континенту» в особі СРСР. Хоча врешті-решт так і сталося, але вирішальної заслуги «морської сили» в цьому об'єктивному процесі розпаду імперій очевидно немає. Імперія за будь-яких умов має розпастися і піти в небуття, а має в той чи інший відрізок часу на цей процес вплив та чи інша сила, це вже питання другорядне. Атлантисти й атлантизм перемогли не тому, що неодмінно мали подолати свого ворога, а лише тому, що їх супротивник помер природною смертю. Цього ворога його опоненти не любили, але заподіяти йому нічого не могли. Фактично всі атлантисти, насамперед американці С. Коен і Д. Мейніг, визнавали «світовою кухнею політичної погоди» Євразію. Її вони поділяли в різних варіаціях суто географічно на різні пояси країн за функціонально-культурною прихильністю до тих чи інших ідеологічних установок.

Ідеї мондіалізму, тобто створення однієї загальносвітової держави, одного народу, однієї столиці, одного уряду, який би керував усім людством з одного центру тощо, не є чимось новим і мають давню історію. Однак науково вони сформувалися в Європі під безпосереднім впливом єврейського месіанства і

«Богообраності». Якщо існує єдине людство з єдиною батьківщиною – Землею, то цим популяційним монстром мусить хтось керувати. Хочемо ми цього чи ні, нею має стати певна еліта або обрана нація, яка знову ж таки цілком об'єктивно стоїть вище над загалом, розуміє і знає те, що невідомо іншим, має за щось відповідальність тощо. Така еліта в будь-якому разі буде вважати інших землян нікчемами, робочою худобою, якою просто необхідно керувати, для їхнього ж загального добра. Хазяї ж світу, керівна і спрямовуюча сила людства, мають потурбуватися, щоб робоча худоба була нагодована і розважена бо інакше вона не зможе інтенсивно й ефективно працювати. Отже, ідеї мондіалізму, за всієї їх логічної обумовленості насправді є черговою утопією, яка дає змогу знедоленим чекати чергового дива.

У середині ХІХ ст. з'явилися перші спроби узагальнення і систематизації ідей мондіалізму. У цей час почали викристалізовуватися ідеї всесвітньої сім'ї і відкидання значення індивіда й індивідуалістського начала в розвитку суспільства. Подальші спроби розвитку «деіндивідуалізації» суспільства зробили К. Маркс і Ф. Енгельс у «Маніфесті». Гасло «Пролетарі всіх країн, єднайтеся», проголошене цими вченими і політиками, було подальшим розвитком ідей мондіалізму з новітньою назвою *комунізм*. На початку ХХ ст. Л. Троцький запропонував ще одну мондіалістську ідею «перманентної революції». Виникла і країна (СРСР), у якій мондіалісти почали реалізовувати власні абстрактні теорії на практиці, будуючи деіндивідуалізоване комуністичне суспільство. Все це цілком логічно призвело до фізичного знищення (деіндивідуалізації) десятків мільйонів людей, мондіалістсько-комуністичних воєн, голодоморів, масових репресій тощо. Українці були обрані «піддослідними кролями» для перевірки правильності наукової теорії мондіалізму і втратили більше людей (понад 50 млн. осіб), ніж усі інші нації разом узяті. Врешті-решт комуністична течія мондіалізму зазнала повного фіаско в галузі технології реалізації

ідеї, проте залишила свій слід на підсвідомому рівні у значній частини людства.

Мондіалістську основу мають й *ідеї фашизму*. Як і комунізм, фашизм фактично є одним із відгалужень мондіалізму. Всі ці мондіалістські течії відрізняються одна від одної лише шляхом і технологією досягнення однієї мети, тобто об'єднання в єдину державу під керівництвом всесвітнього уряду.

Мондіалізм має певну притягальну силу, бо пропонує людству утопічну оману «простого» вирішення надзвичайно складних проблем світобудови. Хоча практика доводить, що простих шляхів у трансформації людства немає, для багатьох нетерплячих завжди виникає спокуса не розв'язувати гордіїв вузол проблем, а розрубати його одним ударом.

Міждержавні відносини на регіональному рівні намагалася пояснити **геополітична течія євразійства**. Фактично євразійство сформувалося як російська шовіністично-імперська реакція на українські національно-визвольні змагання початку ХХ ст., що становили найбільшу загрозу російському імперіалізму. Засновники євразійства Х. Трубецької, П. Савицький, К. Леонтьєв, Л. Гумільов були зовсім різними людьми як за характером і уподобаннями, так і за фахом: філологами, географами, економістами, філософами, юристами, істориками тощо. Не дивно, що утворилося декілька напрямів євразійства, які нерідко ворогували між собою.

З географічного погляду євразійці вважають Євразію, яка практично збігається, на їхню думку, з кордонами Російської імперії, а пізніше – з межами СРСР, особливим географічним світом. Звідси з'явилася спроба виділення, крім Європи й Азії, ще однієї географічної частини світу під назвою «Євразія». Вона нібито і у фізико-, і в політико-, і в економіко-географічному відношенні є цілком окремою частиною світу. Очевидно, що подібні намагання євразійців є абсолютно надуманими і не мають жодних наукових підстав. Об'єднати чи «возз'єднати» в один фізико-географічний і культурно-етнічний світ Естонію, Молдову, Таджикистан, Чечню, Чукотку і Бурятію, навіть маючи

найвищий рівень фантазії, нікому і ніколи не вдасться. Ця штучна в усіх відношеннях побудова за будь-якого послаблення російського імперського «закріплюючого розчину» неминуче розпадається, що і підтвердили події, які відбулися наприкінці ХХ ст. і ті які відбуваються нині.

Подальшого розвитку ідея «високого історичного призначення Росії», яка має насильно «ощасливити» народи, що хочуть жити своїм власним, відмінним від російського, життям, знайшла розвиток у **слов'янофільстві**. Головною ідеєю останнього було об'єднання всіх слов'янських народів під егідою Росії. Однак слов'янофільство не отримало свого подальшого розвитку. Крім того, глибинною генетичною і ментальною основою багатьох слов'янських народів не є слов'янство, як гілка давньої індоєвропейської чи індо-арійської спільноти. Так, слов'яномовні болгари мають тюркську основу, білоруси – прибалтійську, росіяни – угро-фінську. Зазначимо, що наведені напрями і течії є основними, найбільш відомими у теорії державотворення. Існує ще багато менш відомих течій, які намагаються пояснити розвиток і взаємодію різних країн на політичній карті світу.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання для контролю знань

Які функції і завдання країнознавства?

Що є предметом вивчення країнознавства?

Принципи і закономірності країнознавства

Питання і завдання для самостійного опрацювання

Видатні дослідники-країнознавці. Інструментарій країнознавчого дослідження. Наукові концепції країнознавчого дослідження.

Лекція № 2

Туристичне регіоназнавство

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 2.1. Зміст, ключові поняття регіоналізації
- 2.2. Основні підходи до регіоналізації країн світу
- 2.3. Туристична регіоналізація WTO

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

2.1. Зміст, ключові поняття регіоналізації

Основою для виділення різних регіонів світу є відмінності одних частин нашої планети від інших. За найзагальнішими критеріями ці відмінності можна об'єднати в три групи: природні, історичні і соціально-економічні.

Природні відмінності визначаються об'єктивними геологічними, географічними та біологічними особливостями окремих частин Землі. Зокрема, поділ світу на материки ні в кого не викликає сумніву, бо в природі насправді існують реально відокремлені частини суходолу, роз'єднані морями й океанами. Такий реально існуючий природно-геологічний поділ світу є однією з багатьох підстав для його регіоналізації.

Дія географічних і біологічних чинників у виділенні регіонів світу не менш важлива. Загальновідомо, що географічна оболонка землі має низку закономірностей. До найважливіших з них належать: цілісність, ритмічність, висотна поясність і

горизонтальна зональність. Останні дві закономірності і служать підставами регіонального поділу світу.

Висотна поясність полягає у поступовій закономірній зміні природи (рослинний, тваринний світ тощо) з підняттям у гори від їхнього підніжжя до вершин. Крім рослинного і тваринного світу вона чітко виявляється і в ґрунтах. Висотна поясність зумовлена зміною клімату з висотою. Вона виявляється у зниженні температури повітря на 0,6 °С на кожні 100 м підйому. Крім того, до висоти 2–3 км суттєво зростає кількість опадів. Характер висотної поясності залежить, по-перше, від положення гір у системі широтних зон висоти над рівнем моря, експозиції схилів. Кожна природна широтна зона має власні особливості висотних поясів. Збільшення чисельності населення Землі, розвиток і просторово-територіальне поширення господарства приводять до інтенсивного освоєння людством гірських місцевостей.

У багатьох країнах гірські райони вже нині стали районами не лише розвитку туризму і сільського господарства, а й важкої промисловості.

Географічна зональність є послідовною зміною природних зон зі зміною географічної широти у напрямі від екватора до полюсів. При цьому змінюються як окремі природні компоненти, так і природні комплекси в цілому. Такі зміни зумовлені неоднаковою кількістю тепла, яке отримують різні частини Землі внаслідок її кулястості. До зональних комплексів можна віднести географічні пояси і природні зони. Перші є найбільшими зональними комплексами, які оперізають всю нашу планету в широтному напрямі (екваторіальний, субекваторіальний, тропічний тощо). Будь-який географічний пояс, у свою чергу, поділяється на менші за розмірами комплекси, які називаються природними зонами (лісів, степів, пустель та ін.).

У країнознавстві для виділення певних регіонів крім природних чинників велику роль відіграють *історичні*. У найзагальніших ознаках і в найбільших просторових виявах вони полягають у виділенні на Землі окремих частин світу. Хоча їхня кількість збігається з кількістю материків (6), принципи їх

виділення вже переважно не геолого-географічні, а історичні. Особливо яскраво це виявляється у поділі одного материка Євразії на дві частини світу – Європу і Азію або ж об'єднанні двох материків – Північної та Південної Америки в одну частину світу – Америку.

У багатьох випадках географічні й історичні чинники у виділенні регіонів гармонійно поєднуються. Так утворюються історико-географічні регіони. Прикладів можна навести безліч. Регіональні поняття «арабський світ», «країни Північної Африки» фактично є гармонійним поєднанням пустельних і напівпустельних ландшафтів з історично адаптованою до них культурою арабських народів.

Важливу роль географічні та історичні чинники відіграють й у виділенні *економічних* районів світу. Різниця в природних умовах і ресурсах різних частин нашої планети сприяє спеціалізації на виробництві певної продукції. На певній території світу, в окремій країні чи їхній групі випуск якихось виробів або надання певних послуг стає об'єктивно більш ефективним, ніж будь-де за їхніми межами. Спеціалізація господарства окремого регіону чи країни світу складається історично.

Обґрунтований і раціональний поділ всього світу або його окремих складових на просторово-територіальні частини базується на теорії районування або регіоналізації. Ця теорія дає змогу науково обґрунтувати виокремлення регіонів, які об'єктивно відіграють значну роль як у цілому на нашій планеті, так і на окремих континентах або ж у межах тих чи інших країн. *Тому виділення, скажімо, Південної Азії або регіону Південна Азія, чи інакше Південного регіону, ґрунтується на науково усвідомленому пізнанні специфіки цієї частини Азії, природної, історичної, культурної, соціально-економічної тощо. Виокремлюючи регіон Північна Італія маємо на увазі, насамперед, не лише те, що суто географічно ця частина Італії знаходиться в її північній частині. Нас цікавлять специфічні її ознаки, які чітко виділяються на фоні всієї країни, насамперед*

історико-політичні процеси, які тут відбуваються, ментальність місцевого населення, умови соціально-економічного розвитку тощо.

Суть регіоналізації полягає в об'єднанні країн світу у регіони а певними ознаками: суспільність природних умов, фізико-географічне розташування, історія і культура, рівень соціально-економічного розвитку (регіон – це певна історико-географічна область, що об'єднує території не менше двох держав, має конкретні межі, а також подібні історичні, соціально-економічні, господарські та культурні особливості).

Терміни і поняття «район» і «регіон» у більшості випадків навіть у науковій літературі вживаються як синоніми, але це поверховий підхід, між ними є певні відмінності. Поняття «район» переважно застосовується для означення місцевості, що вирізняється за географічними, економічними, адміністративними та іншими ознаками (промисловий район, економічний район, адміністративний район). Поняття «регіон» більш містке і загальне. По-перше, його використовують для позначення району, області, території, частини країни, що вирізняється сукупністю природних або історико-географічних умов і національним складом населення. По-друге, визначення регіону як групи країн, які становлять окремий регіон, мають подібні ознаки, що відрізняють їх від інших територій найбільш придатний для вживання якраз у країнознавстві.

Поняття «регіон» включає не лише суходіл, не тільки материки й острівні ділянки нашої планети, а й водні простори. Тобто регіон може складатися з суходільної території й акваторії. Як приклад можна навести Карибський регіон, або регіон Карибського моря, який складається переважно зі значної кількості острівних країн і водних просторів, які їх роз'єднують і об'єднують. Те саме можна сказати й про Тихоокеанський регіон. Однак у більшості випадків поняття регіон все-таки стосується суходолу та безпосередньо прилеглих до нього акваторій.

Поняття «регіон» вживається у двох значеннях:

а) як процес наукового обґрунтування регіону (-ів), визначення його (їхніх) просторових меж і складу та загальних рис;

б) як реально існуючий поділ земної поверхні, зосереджених на ній елементів суспільства, чи суспільства в цілому, на окремі великі частини.

Теорія регіоналізації найперше почала розвиватися в країнах, які мали потребу в подібних наукових і політичних обґрунтуваннях. Це були або дуже великі держави зі значною внутрішньою диференціацією, або ж потужні імперії зі значно віддаленими і відмінними від метрополії володіннями. Тому не дивно, що теоретико-методологічні засади регіоналізації і конкретні спроби виокремлення регіонів належать вченим Росії (Російська імперія, Радянський Союз), Великої Британії, США, Франції та ін.

Серед зарубіжних учених, які вивчали проблеми регіоналізації, необхідно виділити російських економістів-географів М. Баранського, М. Колосовського, американця Р. Гартшорна (R. Hartshorn), естонку С. Ниммік та ін. Українська регіоналістика представлена видатними українськими вченими С. Рудницьким, А. Синявським, А. Садовським. Серед сучасних українських вчених, перу яких належать теоретичні праці з регіоналістики, безперечно виділяється О. Шаблій.

Теорія регіоналістики, яку розробляють переважно спеціалісти із суспільної географії, не позбавлена недоліків, стереотипів і пережитків минулого. Найглибше розроблені і найширше охоплені питання, які стосуються методики виділення окремих частин у межах тієї чи іншої країни. Але майже відсутні глибокі теоретичні розробки в царині регіоналізації окремих частин світу, чи материків. Традиційний, усталений, звичасвий, стереотипний підхід до виділення регіонів світу у наш час себе вже вичерпав. Тому ніхто чітко й однозначно не може сказати, які країни входять, наприклад, до регіонів Західна, Центральна чи Східна Європа, Латиноамериканського регіону, Близького і Середнього Сходу та ін. Навіть у наукових і навчальних

публікаціях можна зустріти абсолютно неадекватні регіональні поняття на кшталт «близьке й далеке зарубіжжя» тощо. Лише використання суто наукових підходів, заснованих на формальній логіці, дасть змогу країнознавству розвиватися на сучасній теоретико-методологічній базі.

2.2. Основні підходи до регіоналізації країн світу

Основою для виділення різних регіонів світу є відмінності одних частин нашої планети від інших. За найзагальнішими критеріями ці відмінності можна об'єднати в три групи:

- ✓ природні
- ✓ історичні
- ✓ соціально-економічні.

Природні відмінності визначаються об'єктивними геологічними, географічними та біологічними особливостями окремих частин Землі. Зокрема, поділ світу на материки ні в кого не викликає сумніву, бо в природі насправді існують реально відокремлені частини суходолу, роз'єднані морями й океанами. Такий реально існуючий природно-геологічний поділ світу є однією з багатьох підстав для його регіоналізації.

Дія географічних і біологічних чинників у виділенні регіонів світу не менш важлива. Загальновідомо, що географічна оболонка землі має низку закономірностей. До найважливіших з них належать: цілісність, ритмічність, висотна поясність і горизонтальна зональність. Останні дві закономірності і служать підставами регіонального поділу світу. Висотна поясність полягає у поступовій закономірній зміні природи (рослинний, тваринний світ тощо) з підняттям у гори від їхнього підніжжя до вершин. Крім рослинного і тваринного світу вона чітко виявляється і в ґрунтах. Висотна поясність зумовлена зміною клімату з висотою. Вона виявляється у зниженні температури повітря на 0,6 °C на кожні 100 м підйому. Крім того, до висоти 2-3 км суттєво зростає кількість опадів. Характер висотної поясності залежить, по-перше, від положення гір у системі широтних зон висоти над рівнем моря,

експозиції схилів. Кожна природна широтна зона має власні особливості висотних поясів. Збільшення чисельності населення Землі, розвиток і просторово-територіальне поширення господарства приводять до інтенсивного освоєння людством гірських місцевостей. У багатьох країнах гірські райони вже нині стали районами не лише розвитку туризму і сільського господарства, а й важкої промисловості. Географічна зональність є послідовною зміною природних зон зі зміною географічної широти у напрямі від екватора до полюсів. При цьому змінюються як окремі природні компоненти, так і природні комплекси в цілому. Такі зміни зумовлені неоднаковою кількістю тепла, яке отримують різні частини Землі внаслідок її кулястості. До зональних комплексів можна віднести географічні пояси і природні зони. Перші є найбільшими зональними комплексами, які оперізують всю нашу планету в широтному напрямі (екваторіальний, субекваторіальний, тропічний тощо). Будь-який географічний пояс, у свою чергу, поділяється на менші за розмірами комплекси, які називаються природними зонами (лісів, степів, пустель та ін.).

У країнознавстві для виділення певних регіонів крім природних чинників велику роль відіграють *історичні*. У найзагальніших ознаках і в найбільших просторових виявах вони полягають у виділенні на Землі окремих частин світу. Хоча їхня кількість збігається з кількістю материків (6), принципи їх виділення вже переважно не геолого-географічні, а історичні. Особливо яскраво це виявляється у поділі одного материка Євразії на дві частини світу - Європу і Азію або ж об'єднанні двох материків - Північної та Південної Америки в одну частину світу - Америку.

У багатьох випадках географічні й історичні чинники у виділенні регіонів гармонійно поєднуються. Так утворюються історико-географічні регіони. Прикладів можна навести безліч. Регіональні поняття «арабський світ», «країни Північної Африки» фактично є гармонійним поєднанням пустельних і

напівпустельних ландшафтів з історично адаптованою до них культурою арабських народів.

Важливу роль географічні та історичні чинники відіграють й у виділенні економічних районів світу. Різниця в природних умовах і ресурсах різних частин нашої планети сприяє спеціалізації на виробництві певної продукції. На певній території світу, в окремій країні чи їхній групі випуск якихось виробів або надання певних послуг стає об'єктивно більш ефективним, ніж будь-де за їхніми межами. Спеціалізація господарства окремого регіону чи країни світу складається історично. З розвитком господарства вона може суттєво змінюватися. Щоб визначити спеціалізацію території, необхідно з'ясувати принципи розміщення виробництва. Чинниками розвитку певної спеціалізації є:

- а) природні умови та ресурси;*
- б) наявність трудових ресурсів;*
- в) особливості географічного положення, зокрема відносно транспортної інфраструктури;*
- г) галузі господарства, що сформувалися історично;*
- т) виконання певного державного замовлення чи реалізація якогось глобального або регіонального проекту.*

З часом окремі регіони світу починають відрізнятися один від одного вже не тільки природними й історичними, а й насамперед економічними умовами та трудовими ресурсами. Так, в одному регіоні виробляють метал і машини, в іншому вирощують банани й ананаси, в третьому пропонують послуги з відпочинку і лікування. Спеціалізуючись на виробництві певної продукції в умовах глобалізації, кожен регіон світу забезпечує нею інші частини світу і отримує те, чого йому не вистачає. Так відбувається обмін результатами праці. Такий поділ праці між окремими територіями називається географічними, або територіальними.

На глобальному світовому рівні виділяють фізико-географічні регіони, що відповідають частинам світу (Європа,

Азія, Африка, Пн. Америка, Пд. Америка, Австралія, Океанія, Антарктида).

У межах кожного фізико-географічного регіону традиційна виділяють внутрішні субрегіони (райони, мікрорегіони). Так, в субрегіони країни можна об'єднати за ознаками сусідства, спільного історичного розвитку, подібності умов господарської діяльності тощо (Прибалтика, Скандинавія, Балкани; Близький Схід, Далекий Схід).

Існує універсальний підхід до регіоналізації країн світу, розроблений дослідниками ООН. Згідно цього підходу в світі є 25 регіонів: Північна Європа, Західна Європа, Південна Європа, Східна Європа, Росія, Південно-Західна Азія, Центральна Азія, Південна Азія, Східна Азія, Південно-Східна Азія, Північна Африка, Західна Африка, Центральна Африка, Східна Африка, Південно-Східна Африка, Південна Африка, Північна Америка, Центральна Америка, Карибська Америка, Андська Америка, Тропічна Південна Америка, Помірна Південна Америка, Австралія, Океанія. Кожен регіон характеризують схожість природних умов, фізико- і економіко-географічного положення, умов побуту і господарської діяльності людей, історії і культури народів, які проживають у ньому, близькістю рівнів соціально-економічного розвитку і структур економіки розташованих у ньому країн.

Залежні країни світу також класифікують за площею і населенням. Найбільшими залежними країнами світу за площею є Гренландія (Дан.), Гвіана (Фр.), Нова Каледонія (Фр.), відповідно 2176; 84 та 19 тис. км². Найменшими за площею є Мелілья (Ісп.), Гібралтар (Брит.), Піткерн (Брит.), відповідно 10, 7 та 5 км². Найбільшими за населенням залежними країнами світу є Пуерто-Ріко (США), Реюньйон (Фр.) та Гваделупа (Фр.), відповідно 3,6; 0,6 та 0,4 млн. осіб. Найменшими за населенням є Фолкленди, Піткерн та Чагос (усі – Брит.), відповідно 2121; 55 та 25 осіб. Як видно, найбільші за площею і населенням залежні країни перебувають під владою Франції, а найменші – Великобританії.

Залежні країни мають різний офіційний статус. Наприклад, «колонія» – Фолкленди (Брит.); «заморський департамент» – Реюньон (Фр.); «заморська територія» – Нова Каледонія (Фр.); «острівна територія» – Токелау (Н. Зел.); «неінкорпорована територія» – Гуам (США) та ін. Найбільшу кількість залежних країн має Великобританія – 11 та Франція – 8. Найменше залежних країн у Данії, Нідерландів та Іспанії – по 2.

Особливий статус має Антарктида. Її міжнародно-правовий режим визначається договором від 1 жовтня 1959 р. Згідно з ним, будь-яка держава позбавлена права встановлювати політичний суверенітет над цим континентом або його частиною. На 1998 р. договір підписали 39 держав.

В Антарктиді проводяться систематичні наукові дослідження. Свої наукові станції мають 15 країн, зокрема з 1996 р. Україна – «Академік Вернадський».

Країни Європи

Регіональний поділ частини світу Європи найдинамічніший і найменш усталений. Для Європи взагалі впродовж століть і навіть тисячоліть притаманними були швидкі і кардинальні зміни політичної карти. Не є винятком і наш час. Розпад СРСР, Югославії та Чехословаччини, демонтаж структури комуністичного блоку ще раз довели, що «кухня політичної погоди світу знаходиться в Європі». Це тут готуються геополітичні «страви» для всього світу. В Європі знаходяться найди -намічніші соціально-економічні та військово-політичні інтеграційні об'єднання планети ЄС і НАТО. Враховуючи всю суму чинників, нині в Європі можна виділити такі субрегіони - країни Західної, Центральної та Східної Європи.

Західна Європа - найдавніший історично і соціально-економічно сформований цивілізаційний субрегіон Європи й світу. В наш час ці країни є в усіх сенсах основою формування ЄС і НАТО. Це чотири із семи найрозвиненіших держав світу: ФРН, Франція, Велика Британія й Італія. Інші ж держави невеликі або

карликові за площею чи населенням, однак за показниками ВВП на душу населення належать до найбагатших держав світу. Крім названих чотирьох країн до субрегіону Західна Європа належать Іспанія, Португалія, Андорра, Ірландія, Ісландія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Швейцарія, Ліхтенштейн, Австрія, Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Мальта, Греція, Монако, Сан-Марино, Ватикан. Отже, цей регіон охоплює 24 незалежні держави, а також Гібралтар (британське володіння на Іберійському півострові, спірна територія з Іспанією).

До субрегіону держав Центральної Європи належать колишні соціалістичні держави. Вони в минулому були сателітами СРСР. Хоча деякі з них уже увійшли до ЄС і НАТО, а всі інші мріють про це, відгомін соціалістичного минулого ще довго буде даватися взнаки. Отже, ці держави близькі не лише географічно, а насамперед ментально. До них належать Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Албанія, Словенія, Хорватія, Македонія, Боснія та Герцеговина, Сербія, Чорногорія, Румунія і Болгарія. Всього 13 країн.

Субрегіон Східна Європа утворюють колишні пострадянські держави, які в минулому входили до складу СРСР. Тут негативний вплив командно-адміністративної системи на економіку і ментальність людей особливо сильний. Тому це найбідніші країни Європи. Намагаючись відновити імперію, екстремістсько налаштовані політичні сили Росії намагаються всіляко дестабілізувати ситуацію в державах Східної Європи, діючи за принципом - чим гірше, тим краще. Намагаючись вирватися з-під нав'язливої опіки Росії, країни Балтії вже увійшли до ЄС і НАТО. Це останні європейські країни, східний форпост найцивілізованішої частини світу. До цього регіону входять Україна, Молдова, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія.

Країни Євразії

Розміщення деяких країн і народів на межі двох світів, різних цивілізацій і культур, нарешті різних частин світу, витворило за століття доволі своєрідні нації й держави. Вони ніби одночасно належать і не належать цим світам, будучи

перехідними практично в усьому - від антропологічних типів населення і його ментальності, до принципів облаштування соціально-економічного життя. Ці держави формують доволі своєрідний субрегіон країни Євразії, або Євразію. До нього належать Росія, Казахстан і Туреччина.

Цей регіон, на відміну від попередніх, є «розірваним». Росія й Казахстан географічно поєднуються, Туреччина розміщена окремо. Спільною рисою всіх трьох держав є те, що вони одночасно розташовані у двох частинах світу - Європі й Азії. Точніше в Азії й Європі. Більша частина цих держав знаходиться в Азії, що дає підстави деяким ученим називати цей субрегіон не дуже милозвучним терміном Азіопа.

Як бачимо, фізико-географічна межа між Європою й Азією, яку проводять по Уральських горах, не є науково коректною в країнознавстві. Не є реально можливим і логічно обґрунтованим поділ населення і господарства, наприклад Челябінської області Російської Федерації, на європейське й азійське. Щоб уникнути цієї очевидної суперечності, американські географи розділяють фізико-географічне і політико-географічне поняття Європа і Азія. Тому політичну і соціально-економічну межу між цими частинами світу вони проводять по західному кордону Росії. Таким чином у політичному сенсі Європа на сході закінчується східними кордонами Норвегії, Фінляндії, Естонії, Латвії, Білорусі й України.

Всі три країни Євразії великі за площею з доволі значним населенням, особливо Росія і Туреччина. Вони володіють різноманітними природними умовами і багатими природними ресурсами. Однак негативною спільною характеристикою є політична і соціально-економічна нестабільність. У Росії і Туреччині взагалі точиться війна, яка то тимчасово стихає, то знову вибухає. Особливо це стосується Росії, де почавшись у Чечні-Ічкерії війна все більше поширюється на весь Північний Кавказ.

Країни Євразії також характеризуються значною багатонаціональністю населення і доволі гострими проблемами

міжнаціональних відносин. У всіх трьох державах значну роль відіграє мусульманська релігія (іслам). У Туреччині і Казахстані вона є панівною. Об'єднує країни регіону і сильніший чи слабший вплив ідей пантюркізму. У Туреччині і Казахстані тюркські народи становлять більшість, у Росії частка тюркських і мусульманських народів постійно зростає.

Країни Азії

Найбільшою строкатістю характеризуються народи і країни Азії. Тому тут і виділяється найбільше субрегіонів. Практично за всіма показниками - від величини території і чисельності населення, до забезпеченості природними ресурсами і рівня соціально-економічного розвитку азійські держави розрізняються надзвичайно. Очевидні відмінності є й між субрегіонами, зокрема й у політичному устрої. Хоча переважають республіки, але чимало і монархій (14).

До субрегіону Південно-Західна Азія належать 15 країн. З погляду теоретико-методологічного обґрунтування цього регіону його межове розміщення між Європою, Африкою і Азією призводить до подвійного і навіть потрійного віднесення окремих країн до тих чи інших регіонів. Так, загальноживаними є умовні поняття Близький та Середній Схід. Туреччина може бути одночасно країною Близького Сходу, країною Євразії і країною Південно-Західної Азії. На нашу думку її потрібно віднести до євразійських держав. Отже, до Південно-Західної Азії належать Афганістан, Бахрейн, Ізраїль, Йорданія, Іран, Ірак, Ємен, Катар, Кіпр, Кувейт, Ліван, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Оман, Саудівська Аравія і Сирія. Це субрегіон із надзвичайно складними соціально-економічними, політичними, історичними, національними та іншими проблемами. Постійні війни і терористичні акти стали візитівкою цього субрегіону в цілому світі.

Не менше гострих проблем у субрегіоні Закавказзя, або країни Закавказзя. Хоча до цього регіону належать лише три пострадянські держави - Азербайджан, Вірменія і Грузія, проблем і конфліктів тут набагато більше. Суперництво різних

країн у цьому регіоні, активне втручання Росії постійно роздмухують війни і протистояння.

Субрегіон Центральна Азія утворюють чотири пострадянські країни - Киргизія (Киргизстан), Таджикистан, Туркменія (Туркменістан) і Узбекистан. Ситуація у цих країнах нестабільна: відродженню ісламу намагається протидіяти Росія та США, що породжує зростаючу напругу.

До субрегіону Південна Азія належить сім країн: Бангладеш, Бутан, Індія, Мальдівські Острови, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка. Цей субрегіон теж вкрай нестабільний, з гострими національними і релігійними конфліктами.

До складу субрегіону Східна Азія входять Китай, Японія, Корейська Народно-Демократична Республіка, Республіка Корея і Монголія. Головною проблемою є болісний демонтаж віджилих і збанкрутілих комуністичних систем у господарстві і державному управлінні. До субрегіону Південно-Східна Азія входять такі країни: Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни.

Країни Африки

Африканські країни знаходяться в процесі вироблення власних моделей соціально-економічного і політичного розвитку. Не є вони достатньо чітко структуризованими і стосовно формування окремих субрегіонів. На території Африки нині налічується 53 суверенні держави. В основному переважають республіки (50). Є також три монархії. Сучасний стан справ в Африці донині визначає той факт, що до початку Першої світової війни близько 90 % африканської території належало різним європейським державам. Після деколонізації материка ці країни втратили свої володіння, але залишили по собі вагомий слід - від форм державного правління до мов. Колишні метрополії, зокрема Франція та Велика Британія, все ще мають свої інтереси в колишніх колоніях, нерідко активно їх відстоюючи. Крім того, колонізатори захоплювали території зовсім не за особливостями національного складу тих чи інших територій. Так виникли організовані ними держави, де один і той

самий народ виявився розділеним між двома, а то й кількома країнами.

На території Африки можна виділити субрегіони, які утворюють такі держави: Північна Африка - Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Судан, Туніс, Західна Сахара; Західна Африка - Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Ліберія, Мавританія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того); Центральна Африка представлена Анголою, Габон, Демократичною Республікою Конго, Камеруном, Конго, Островом Святої Єлени (володіння Великої Британії), Сан-Томе і Прінсіпі, Центрально-Африканською Республікою, Чадом, Екваторіальною Гвінеєю; до складу субрегіону Східна Африка входять Бурунді, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Кенія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Мозамбік, Реюньйон (заморський департамент Франції), Руанда, Сейшельські Острови, Сомалі, Танзанія, Уганда, Еритрея, Ефіопія.

У південній частині материка знаходиться субрегіон Південна Африка, і складається з таких країн: Ботсвана, Лесото, Намібія, Свазіленд, Південно-Африканська Республіка.

Країни Америки

Америка, як частина світу, складається з двох материків - Північної та Південної Америки. Складна історія завоювання європейськими державами Америки, боротьба народів за визволення вплинули і на регіональний її поділ, який не є однозначним. Так, донині побутує назва Латинська Америка, якою називають регіон Західної півкулі, що знаходиться на південь від США. Цим уже значно застарілим визначенням презентують історично сформоване переважання в більшості держав Америки іспанської і португальської мов і культур (латинських або романських). Виділяють також Вест-Індію, яка бере свій початок ще від Колумба, або Карибський регіон. Всі ці регіональні поділи хоча все ще побутують, але вже значно застаріли. Будемо поділяти цю частину світу за нині головними,

тобто соціально-економічними, ознаками на Північну, Центральну і Південну Америки.

Субрегіон Північна Америка складається з Канади, Мексики й США. Ці держави об'єднуються не лише географічно. Вони тісно інтегровані на основі зони вільної торгівлі в межах міжнародної економічної організації НАФТА.

До складу субрегіону Центральна Америка входять невеликі держави, розташовані на південь від Мексики аж до південноамериканської Колумбії та багато острівних країн Карибського моря (Антигуа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Гаїті, Гватемала, Гондурас, Гренада, Домініка, Домініканська Республіка, Коста-Рика, Куба, Нікарагуа, Панама, Сальвадор, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Тринідад і Тобаго, Ямайка). Дуже чітко виділяється субрегіон Південна Америка, до якого належать Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гайана, Еквадор, Колумбія, Парагвай, Перу, Суринам, Уругвай, Чилі.

Країни Австралії та Океанії

Цей регіон доволі строкатий і розмаїтий. Колоніальне минуле його країн і народів донині дається взнаки. Крім Австралії, яка знаходиться на найменшому материку, усі інші країни є острівними. До складу регіону входять Австралія, Вануату, Кірибаті, Маршаллові Острови, Мікронезія, Науру, Нова Зеландія, Палау, Папуа-Нова Гвінея, Самоа, Соломонові Острови, Тонга, Тувалу, Фіджі.

2.3. Туристична регіоналізація ВТО

Всесвітня туристична організація – це міжурядовий універсальний орган співробітництва країн світу в області туризму. Фахівці ВТО виділяють у світі 6 туристичних регіонів (частково відмінних за складом від тих, які виділяють у вітчизняній географії):

1. **Європа** – країни Західної, Північної, Південної, Центральної і Східної Європи, а також держави Східного

- Середземномор'я (Ізраїль, Кіпр, Туреччина), включаючи колишні республіки СРСР;
2. **Америка** – країни Північної, Південної, Центральної Америки, острівні держави і території Карибського басейну;
  3. **Азійсько-Тихоокеанський** – країни Східної і Південно-Східної Азії, Австралія та Океанія;
  4. **Африка** – країни Африки, окрім Єгипту та Лівії;
  5. **Південна Азія** – всі країни Південної Азії;
  6. **Близький Схід** – країни Західної і Південно-Західної Азії (окрім Туреччини та Ізраїлю) та дві африканські країни (Єгипет, Лівія). Іноді цей регіон називають «Середнім Сходом».

Регіональний розподіл туристичних потоків склався давно. З початку масового розвитку туризму і до сьогодні на світовому ринку туризму лідирує Європейський туристичний регіон. Цей регіон користується великою популярністю як серед європейців, так і серед жителів США і Канади. Другу позицію довгі роки утримує Америка. Європа і Америка (перш за все Північна), є ключовими туристичними регіонами світу. Динамічно розвиваються молоді туристичні регіони, особливо Азійсько-Тихоокеанський. Зниження туристичної активності у цьому регіоні спостерігалось в 1997-98 рр., що було пов'язано з регіональною фінансовою кризою. Туристичні прибуття на Близькому Сході та в країнах Північної Африки теж активно зростають. Дещо повільніше залучаються до туристичної діяльності країни Південної Азії та Тропічної Африки (за винятком ПАР).

Рекомендована література

6. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
7. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.

8. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
9. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
10. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань:

Принципи та критерії районування в туризмі.

Поняття регіону.

Історико-географічні регіони.

Особливості туристичного районування світу згідно підходу ЮНВТО.

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Типологія країн світу в залежності від геополітичного положення (географічного, демографічного, економічного, політичного, історичного), наявності природно-рекреаційних ресурсів, стану туристичної інфраструктури. Типологія країн за економіко-географічними передумовами сталого розвитку туризму.

Лекція № 3

Загальна характеристика країни

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 3.1. Географічна характеристика країни
- 3.2. Політично-економічна характеристика держави
- 3.3. Країнознавчі терміни і поняття
- 3.4. Міжнародні організації

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

3.1. Географічна характеристика країни

Географічне положення держави – це розміщення певного об'єкта, території, країни відносно інших об'єктів, територій, акваторій, країн. Зовнішнє середовище через свої складові частини активно впливає на об'єкт, географічне положення якого визначається. Так само й сам об'єкт впливає на власне оточення. Справді, особливості географічного положення країни значною, а іноді й вирішальною мірою впливають на подальшу долю держави, нації і навіть окремо взятої людини.

Географічне положення визначається як по відношенню до природних (материків, океанів, річок, гірських систем, узбереж, озер тощо), так і соціально-, політико- та економіко-географічних (районів, областей, провінцій, штатів, країн та ін.) об'єктів. Одним із кількісних показників географічного положення є

географічні координати об'єкта. Учені-географи до основних ознак географічного положення відносять: дистанційність, детермінованість і потенційність. **Дистанційність** – це вигідність (чи не вигідність) географічного положення залежно від зміни відстані між взаємодіючими об'єктами. При цьому певна віддаль може виражатися не лише в одиницях довжини, а й у певних віртуальних показниках, які характеризують відносини між абстрактними поняттями. Географічне положення значною мірою повністю **визначене**, без урахування випадкових чинників, тобто детерміноване. Воно тією чи іншою мірою є головною, визначальною силою розвитку людського суспільства. **Потенційність** географічного положення полягає в його невичерпних можливостях, що можуть бути використані для забезпечення суспільних потреб.

Географічне положення є поняттям не лише містким і багатоаспектним, а й відносним. У першому випадку виділяють його декілька видів, зокрема природно-, екологічно-, соціально-, економіко- або політико-географічне положення. У другому – йдеться про його постійну трансформацію у просторі й часі, одночасну присутність в оцінці нинішнього стану географічного положення його минулого розвитку і наявність чинників його подальшого функціонування.

Під час такого дослідження вивчають клімат, рельєф, геологічну основу, ґрунти та інші компоненти географічної оболонки.

3.2. Політично-економічна характеристика держави

Для країнознавства визначальну роль відіграє поняття політико-географічного положення держави. Це розміщення її на політичній карті світу, материка чи окремого регіону у взаємодії з політичними реаліями, які мають на неї той чи інший вплив. При цьому політика в такому сенсі розуміється як діяльність, спрямована на перемогу в боротьбі за власні інтереси. Вона може бути державною, певної організації чи окремої людини.

При оцінюванні політико-географічного положення держави необхідно враховувати як ресурсну (галузеву) його складову, так і просторово-територіальну. Фізико-географічна складова виділяється тим, що географічне середовище продовжує відігравати суттєву роль у житті суспільства, ефективності функціонування тієї чи іншої країни. Навіть найпотужніші держави з їх, здавалося б, безмежними можливостями, відступають перед стихійними силами природи у вигляді цунамі, землетрусів, повеней, ураганів і торнадо тощо. Наявність і якість земельних чи інших природних ресурсів, безпосередній вихід до незамерзаючих морів, клімат і рельєф місцевості, присутність повноводних рік і безліч інших чинників фізико-географічної складової політико-географічного положення були, є і будуть важливими у розвитку, а іноді й самому існуванні тієї чи іншої країни.

Економіко-географічна складова в оцінюванні політико-географічного положення нині весь час зростає. Все більша кількість країн відчуває потребу в ресурсах розвитку, які вони не здатні забезпечити з власної території. І це вже не лише корисні копалини і продовольство, а й трудові ресурси. Тому відкритий доступ до регіонів, які володіють надлишками ресурсів соціально-економічного розвитку, стає вирішальним чинником оцінювання політико-географічного положення. Не менш важливим є й розміщення стосовно основних ринків збуту товарів, вироблених у країні. Їхня місткість і транспорт на доступність теж є важливим чинником, який сприяє розвитку держави, або обмежує цей розвиток.

У цьому зв'язку необхідно назвати й постійне зростання значення транспортно-географічної складової (у широкому розумінні цього поняття) політико-географічного положення. Пропускна спроможність, швидкість доставки вантажів, вартість перевезення, інформаційні та міграційні потоки, їх мінливість у просторі й часі служать чинником, значення якого постійно зростає.

Не менш, а іноді й більш важливою є й геополітична та геостратегічна складові політико-географічного положення держави. Політична нестабільність, збройні конфлікти тощо надовго «закривають» певні країни й навіть регіони світу, змінюють напрям і силу транзитних товаропотоків, руйнують усталені системи міждержавних відносин.

У просторово-територіальному сенсі можна виділити глобальне, регіональне і локально-сусідське політико-географічне положення країн. Глобальне положення є місцем тієї чи іншої держави на політичній карті світу в контексті її глобальних зв'язків і взаємовідносин з іншими державами нашої планети. Регіональне політико-географічне положення включає розміщення і взаємозв'язки з країнами власного історико-географічного регіону. Локально-сусідське політико-географічне положення – це розміщення і взаємодія країни в оточенні держав-сусідів. Його оцінка є дослідженням складної історії протистоянь і партнерства. Вона дуже динамічна. На цьому рівні й відбувається реальне відпрацювання всіх видів відносин і взаємозв'язків між окремими державами і міждержавними інтеграційними утвореннями.

3.3. Країнознавчі терміни і поняття

Територія держави. Територія – це частина земної поверхні з певними межами, які відділяють її від інших ділянок землі. Територія держави – це визначена на основі норм міжнародного права частина земної поверхні (суходіл, внутрішні акваторії, повітряний простір над ними), на які поширюється виключний суверенітет цієї держави. Це означає, що певна, відокремлена від інших земна поверхня, керується тільки законами певної держави, яка має виключне право користуватися цією землею (територією) на власний розсуд.

Територія держави становить необхідну, й у більшості випадків достатню матеріальну операційну базу для самого її виникнення, існування та розвитку. Територія є певною площинною місткістю, яка утримує на собі всі об'єкти держави:

від природно-ресурсних до людських домівок. Та й саме зародження держави можливе лише після відокремлення певної території, що є доволі складним процесом. У межах території держави відбувається неминуче комплексне поєднання найрізноманітніших об'єктів, які починають діяти як єдиний організм.

З погляду міжнародного права найважливішими особливостями території держави, або інакше державної території, є її цілісність і недоторканність. Це основоположний принцип мирного співіснування народів і держав на міжнародній арені. Міжнародна спільнота визнала недопустимість використання війни як засобу вирішення територіальних суперечок. Держава, територію якої прагне загарбати інша держава (держави), має законне право на її захист усіма існуючими засобами. Вона може розраховувати на моральну, матеріальну й правову підтримку світового співтовариства. Врешті-решт остання може вдаватися й до прямих воєнних дій, як це трапилося тоді, коли росія окупувала частину території України.

Основними просторовими характеристиками території держави є її *розміри, конфігурація території та географічне положення*. Всі ці особливості мають неабиякий вплив на значимість держави на політичній карті світу. Чим більша територія, тим значніші ресурсні можливості для розвитку країни. Водночас, якщо ця велика територія розміщена в екстремальних для життя людей і ведення господарства природних умовах, переваги її нівелюються. Велике значення має і компактність та *нерозірваність* території держави. Так, територія США складається з трьох несуміжних між собою територій, які значно віддалені одна від одної. Існують і дуже витягнуті держави, наприклад Чилі, чи держави зі складною конфігурацією (Хорватія та ін.). Значною розірваністю території відрізняються держави, які розміщені на архіпелагах (Філіппіни, Індонезія тощо).

Державний простір включає територію держави, належну їй акваторію і повітряний простір над ними.

Суходільна територія держави – це її земна поверхня, не вкрита водою морів та озер, а також острови й архіпелаги у відкритому морі, які належать цій державі, їй підпорядковані також усі земні глибини (надра) від поверхні й до технічно доступних глибин.

Акваторія держави включає всі води внутрішніх річок та озер, заток і проток, якщо ширина останніх не перевищує 24 морські милі. Наприклад, Туреччині належать морські протоки Босфор і Дарданелли, які з'єднують між собою Чорне та Середземне моря. До акваторії держави також належать води заток, лиманів, бухт, які історично належать тій чи іншій країні, наприклад Бузький чи Дніпровський лимани України. До акваторії (території) держави не включаються **територіальні води**, які визначаються у 12 миль від морського узбережжя (лінії відпливу). Однак ця акваторія перебуває під повною юрисдикцією держави, до території якої вона прилягає. Більше того, державі належить і вся товща води територіальних вод та надра під їх дном.

У визначених межах власної території та акваторії держава має виключне право на видобування корисних копалин з надр, товщі води, а також тих, які залягають на морському чи озерному дні. На основі договору-концесії держава може на певних умовах і на певний термін передавати фізичним або юридичним особам, у тому числі й іноземним, права експлуатації власних надр. По завершенні терміну договору дія концесії припиняється.

Повітряний простір держави – це розташований над її територією та акваторією шар атмосфери (тропосфера, стратосфера й прилегла частина космічного простору). Польоти повітряних об'єктів інших держав над власною територією кожна країна дозволяє на основі спеціальних міжнародних договорів. Держава має право захищати свій повітряний простір у випадку його порушення всіма доступними їй засобами. Космічні кораблі

й супутники вільно пролітають над територіями суверенних держав.

До території певної держави також належать морські, річкові та космічні кораблі, які несуть на собі державні символи (прапор, герб). Це саме стосується різних підводних споруд, трубопроводів, кабелів тощо, які прокладені якоюсь країною у відкритому морі чи на його дні, навіть якщо вони знаходяться у водах або глибоко на дні виключних морських зон.

Процеси глобалізації та виникнення все нових технічних можливостей експлуатації прилеглих до окремих держав морських акваторій породили проблеми правового характеру з використання морських чи океанічних просторів, де держави здійснюють власні повноваження економічного характеру. Так виникли поняття «прилегла зона», «виключна економічна зона» та «континентальний шельф».

У *прилеглий зоні*, яка має ширину 24 морські милі, держава має обмежені міжнародним законодавством права для прийняття запобіжних заходів з метою дотримання власних законів, які поширюються на територіальні води. До них переважно належить правове регулювання імміграційних, податкових, митних та інших відносин з іншими державами, організаціями та приватними особами.

Значного поширення на нашій планеті набули *виключні економічні зони*. Їх утвердження почалося наприкінці ХХ ст., коли багато прибережних держав розпочали широкомасштабне економічне освоєння морських акваторій. Конвенція 1982 р. надає прибережній державі в зоні 200 морських миль від власної лінії узбережжя виключне право на експлуатацію біологічних і мінеральних ресурсів води, дна і надр. Ця держава також має право споруджувати тут штучні острови, встановлювати бурові платформи, проводити науково-дослідні роботи та здійснювати заходи з охорони, збереження і примноження багатств природного середовища. За іншими державами збережено право свободи судноплавства, польотів над виключними економічними зонами, а також прокладання підводних трубопроводів і кабелів.

Постійно розширюється господарське використання і **континентального шельфу**. За нормами міжнародного права до нього зараховують 350-мильну зону від узбережжя за умови глибин, які не перевищують 200 м. Якщо ж глибини суттєво більші, то континентальний шельф не повинен простягатися більш як на 100 миль від ізобати 2500 м. Приморська держава хоча й не має жодних суверенних прав на континентальний шельф, але може використовувати доступні їй ресурси.

У наш час в умовах глобалізації поступово відмирає оренда одними країнами територій інших. У минулому найбільше територій у світі орендували США, Росія (СРСР) і Велика Британія. Нині найбільшим орендарем залишаються США. Хоча вони і втратили свої військові бази у В'єтнамі і на Філіппінах, але утримують їх на Кубі, в Японії, Південній Кореї, Гренландії тощо. На правах оренди території утримує свої військові бази і Росія (Центральна Азія, Закавказзя, Україна).

Створення потужних транснаціональних компаній в умовах поширення процесів глобалізації, особливо фінансової сфери, породили надання невеликими, переважно острівними державами, своєї території (суверенних прав держави) в своєрідну оренду. Так виникли **офшорні центри і зони**. У цих, переважно карликових, державах, де майже немає території як ресурсу розвитку, але є всі атрибути державної влади, цілеспрямовано створені пільгові умови оподаткування великих і надвеликих заощаджень. Внаслідок цього у банках офшорних територій накопичуються величезні кошти, нерідко сумнівного, а то й відверто кримінального походження.

Природні умови та природні ресурси країни, що мають інтерес для туризму.

Умови природні – сукупність живих організмів, тіл і явищ природи, які впливають на життєдіяльність і господарську роботу суспільства, але не залучені в матеріальне і виробниче використання, виробничу і невиробничу діяльність людей (клімат).

Природні ресурси (англ. natural resources) – це однорідні складові природи, що є елементами екосистеми і придатні для задоволення певних потреб людини. Природні ресурси поділяються на ресурси неживої природи і ресурси живої природи. Також п.р. класифікують за різними критеріями: приналежністю до тих чи інших компонентів природи (мінеральні, кліматичні, лісові, водні тощо); можливістю відтворення в процесі використання – на вичерпні (поновлювальні й неповновлювальні п.р.) і невичерпні та ін. До п.р. входять сонячна енергія, атмосфера, гідросфера, наземна рослинність, ґрунт, тваринний світ, ландшафт, корисні копалини. Природними ресурсами є: землі, земельні ресурси; надра; води; повітряний простір; атмосферне повітря; клімат; радіочастотний ресурс; тваринний світ; рослинний світ; альтернативні джерела енергії.

Земельні ресурси – сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві. Одна з головних екологічних проблем пов'язана з погіршенням стану земельних ресурсів. За історичний час внаслідок прискореної ерозії, дефляції і інших негативних процесів людство втратило майже 2 млрд га продуктивних земель. До утворення пустель схильна площа в 4,5 млрд га, на якій проживає близько 850 млн. чол. Пустелі швидко розвиваються (до 5 – 7 млн. га на рік) у тропічних районах Африки, Азії і Америки, а також в субтропіках Мексики. Швидкість зникнення лісів складає 6 – 20 млн. га на рік.

Надра. У широкому розумінні – земна кора, мантія та ядро Землі (або ін. космічного тіла). У вузькому розумінні – верхня частина земної кори (в тому числі і під Світовим океаном), що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.

Атмосферне повітря – це життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою

природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

Альтернативні джерела енергії – це поновлювані джерела, до яких відносять енергію сонячного випромінювання, вітру, морів, річок, біомаси, теплоти Землі, та вторинні енергетичні ресурси, які існують постійно або виникають періодично у довкіллі.

Клімат – багаторічний режим погоди, який базується на багаторічних метеорологічних спостереженнях, 25–50-річні цикли, одна з основних географічних характеристик тої чи іншої місцевості. Основні особливості клімату обумовлюють атмосферний тиск, швидкість і напрямом вітру, температура і вологість повітря, хмарність і атмосферні опади, тривалість сонячної радіації, дальність видимості, температура верхніх шарів ґрунту і водоймищ, випаровування води із земної поверхні в атмосферу, висота і стан сніжного покриву, різні атмосферні явища і наземні гідрометеори (роса, ожеледь, туман, грози, завірюхи тощо). У ХХ ст. у число кліматичних показників увійшли характеристики елементів теплового балансу земної поверхні – сумарна сонячна радіація, радіаційний баланс величини теплообміну між земною поверхнею і атмосферою, витрати тепла на випаровування. З географічних факторів, що впливають на клімат окремого регіону, найбільш істотними є широта і висота місцевості, висота над рівнем моря, близькість до морського узбережжя, вплив океанічних течій, особливості рослинного покриву, наявність снігу і льоду, ступінь забруднення атмосфери (парниковий ефект, руйнування озонового шару), що формує місцеві варіанти клімату.

Погода – стан нижнього шару атмосфери в даній місцевості в даний час або протягом тривалого часу (година, доба, декада, місяць). Характеризується рядом метеорологічних елементів (вітер, температура, тиск, вологість, видимість та ін.).

Світовий океан – безперервна водна оболонка Землі, яка оточена материками та островами.

Океан – частина Світового океану, яка розміщена між материками, має великі розміри, самостійну циркуляцію вод і атмосфери та особливий гідрологічний режим

Море – це частина океану, яка має відмінності у властивостях води, відрізняється течіями, живими організмами і, як правило, відокремлене півостровами, островами або підняттями дна океану.

Затока – це частина океану (моря), яка глибоко заходить у суходіл, але вільно сполучається з океаном (морем).

Протока – порівняно вузька смуга води, що розділяє ділянки суходолу і сполучає суміжні водні басейни або їх частини.

Бухта – невелика затока, чітко відділена мисами чи островами від океану чи моря, добре захищена від вітрів, тому часто використовується для влаштування портів.

Лиман – затока, відокремлена від моря піщаною косою (пересипом), в якій є вузька протока, котра з'єднує лиман з морем. Найчастіше лиман – це затоплена частина найближчої до моря ділянки річкової долини (наприклад, Дніпровський, Дністровський лимани на узбережжі Чорного моря). На гідрологічний режим лиману значною мірою може впливати річка, яка в нього впадає.

Материк – величезна ділянка суходолу, що з усіх або майже з усіх боків оточена морями або океанами.

Півострів – це частина суходолу, що далеко заходить в океан(море) і з трьох боків оточена водою.

Острів – це порівняно невелика частина суші, що омивається водою з усіх боків.

Флора (лат. *floris* – квітка) – сукупність усіх видів рослин, що ростуть на будь-якій території або що росли на ній в минулі геологічні епохи.

Фауна – історично сформована сукупність видів тварин, що живуть в певній області і входять до всіх її біогеоценозів. У поняття фауни вкладається як систематичний, так і географічний зміст, тому принцип обмеження повинен бути географічним

(фауна острова Куба, фауна Зімбабве, фауна Євразії тощо) і систематичним (фауна птахів орнітофауна, фауна комах ентомофауна, фауна риб іхтіофауна тощо).

Природоохоронна територія, як визначається Міжнародним союзом охорони природи (МСОП) – територія або акваторія, призначена для захисту і підтримки біологічної різноманітності та природних і пов'язаних з ними культурних ресурсів, захист якої встановлюється законом або іншими засобами.

МСОП визначає шість категорій охоронних територій:

3.4. Міжнародні організації

Європейський Союз (ЄС, Європейська Унія, Європейська Співдружність) – союз держав-членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євратом), створений згідно з Договором про Європейський Союз (Маастрихтський Трактат), підписаним в лютому 1992 року і чинним із листопада 1993 р.

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (англ. The Asia-Pacific Economic Cooperation, скорочено АТЕС, англ. АРЕС) – форум економік Тихоокеанського узбережжя. Заснований в 1989 році з метою сприяння більш тісній економічній співпраці та вільній торгівлі держав Азійсько-Тихоокеанського регіону. Аналог таких утворень як Європейський Союз та Пн-Американської зони вільної торгівлі, що існують в інших регіонах світу. Наразі до кооперації входять 21 економіка. Частка держав-членів становить 40.5% планетарного населення, 54.2% ВВП та 43.7% міжнародної торгівлі.

Ліга Арабських держав – одна з регіональних організацій арабських держав Південно-Західної Азії, Північної і Північно-Східної Африки. Створена в Каїрі 22 березня 1945 Єгипетом, Сирією, Іраком, Ліваном, Трансіорданією, Саудівською Аравією. Ємен приєднався 5 травня 1945. На разі нараховує 22 члени.

Асоціації держав Південно-Східної Азії (англ. Association of Southeast Asian Nations, ASEAN, АСЕАН) – це геополітична та

економічна міжнародна організація, до якої входять 10 країн, розташованих в Південно-Східній Азії. Організація була створена 8 серпня 1967 року Філіппінами, Малайзією, Індонезією, Сінгапуром і Таїландом, які прийняли Бангкокську декларацію. Пізніше до них приєднались Бруней, Камбоджа, Лаос, М'янма та В'єтнам. Проте сам союз було закріплено на папері у вигляді Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН в Південно-Східній Азії лише в 1976 році на Балі.

«Велика Сімка» або G7 (від англ. Group of Seven, у минулому G6 (Група Шести) та G8 (Група Восьми) – група із семи розвинутих країн світу США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада, лідери яких регулярно зустрічаються для обговорення спільних економічних проблем і намагаються узгоджувати свою економічну політику. Крім них у зустрічах бере участь і Європейський Союз, проте він не має права голосувати та проводити щорічні збори.

Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ – регіональне об'єднання чотирьох держав: Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. В основі утворення цієї форми співробітництва лежить єдність позицій країн із подібними політичними й економічними зовнішніми орієнтаціями. Організація була створена 1997 року для протистояння впливу Росії в регіоні й отримала підтримку Сполучених Штатів.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ, англ. Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE) - до 1995 р. називалася Народою з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ). Її було започатковано як політичний консультативний орган, до якого ввійшли країни Європи, Центральної Азії та Північної Америки. В січні 1995 року набула статусу міжнародної організації.

ОПЕК, чи Організація країн експортерів нафти (ОПЕК, англ. The Organization of the Petroleum Exporting Countries) – картель, створений нафтовидобувними державами для стабілізації цін на нафту. Членами даної організації є країни, чия

економіка багато в чому залежить від доходів від експорту нафти. Основна мета організації – контроль над світовими цінами на нафту.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання і зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу. Головні органи ООН: Генеральна Асамблея (ГА), Рада Безпеки (РБ), Секретаріат (генеральний секретар обирається Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки на 5 років), Міжнародний Суд, Економічна і соціальна рада; Рада з Опіки; штаб-квартира знаходиться у Нью-Йорку. Членів-засновників - 51 держава (в т. ч. Україна). Станом на 1998 рік ООН нараховувала 185 держав-членів. З 14 липня 2011 року має 193 держави-члени. Західна Сахара та інші маленькі держави не приєдналися до ООН через їх невизнання. Організація фінансується з обов'язкових та добровільних внесків від своїх держав-членів, і користується шістьма офіційними мовами: арабська, китайська, англійська, французька, російська та іспанська.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.

5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань:

Географічна характеристика країни з точки зору туризму;
Економічні умови в країні та їх вплив на розвиток туризму;
Столиця країни та адміністративно-територіальний поділ;
Державні символи.

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Характеристика релігійного складу населення. Традиційні та нетрадиційні релігії і вірування в країні. Туристична характеристика культури народу, як об'єкту атракції. Етнічні, етнографічні та національні традиції. Народні свята, фестивалі та ярмарки в країні. Характеристика національного одягу, народної творчості та ремесел. Кулінарія як компонент культури країни.

Лекція № 4

Характеристика країни як туристичної дестинації

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 4.1. Чинники розвитку туризму
- 4.2. Сутність туристично-рекреаційних ресурсів, їх класифікація
- 4.3. Туристична інфраструктура країни
- 4.4. Туристичні формальності

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

4.1 Чинники розвитку туризму

Фактори, що впливають на розвиток туризму, різноманітні й багатогранні. Наявність сприятливих факторів приводить до лідерства окремих регіонів і країн у світовому туризмі, і, навпаки, небажані фактори знижують туристичний потік. Міжнародний туризм став феноменом ХХ ст. Він перетворився в масове захоплення мільйонів людей нашої планети завдяки тому, що бажання подорожувати поєдналися з доступністю туристських регіонів та збільшеними матеріальними можливостями подорожуючих. В межах однієї країни може бути декілька туристських регіонів, об'єднаних спільними природно-кліматичними ресурсами.

Безліч туристських регіонів наблизились до нас і стали доступними завдяки розвитку пасажирського транспорту,

особливо авіаційного, створенню надійних та комфортабельних реактивних повітряних лайнерів, які можуть переміщувати великі групи людей на далекі відстані.

В XXI ст. міжнародний туризм буде розвиватися під впливом факторів властивих саме індустрії гостинності та туризму, а також факторів зовнішнього середовища, таких як політика і право, економіка і фінанси, культура, соціодемографічні зміни, розвиток торгівлі, транспорту, інфраструктури та науково-технічного прогресу.

Політика і право. В залежності від політики держави до туризму загалом, туристські ресурси використовуються з різною ступеню інтенсивності. Як правило, коли держава зацікавлена в розвитку туристичної галузі, це проявляється в загальній концепції пріоритетного розвитку туризму, прийнятті законодавчих та нормативних актів, які стимулюють та регулюють розвиток туризму, а також в фінансово-економічній підтримці розвитку туристської інфраструктури, будівництві готелів та розвитку індустрії гостинності.

Безпека подорожі. В міру зростання обсягів туризму все більш актуальним постає питання безпеки. Подорожуючі очікують від керівництва країн, які зацікавлені в прийомі іноземних гостей, здійснення відповідних заходів по забезпеченню безпеки життя та здоров'я туристів в місцях відпочинку, засобах розміщення та під час транспортних перевезень.

Міжнародні конфлікти чи військові дії, спалахи міжнародної злочинності та тероризму є важливою перешкодою на шляху розвитку туризму. Подорожуючі непокояться також санітарно-гігієнічним станом засобів розміщення та підприємств громадського харчування в відвідуваних країнах.

Протягом усієї історії розвитку туризму питання безпеки завжди хвилювали подорожуючих. Понад 60% подорожуючих вважає, що кримінальна обстановка для них є найважливішим негативним фактором в прийнятті рішення щодо вибору напрямку подорожі та місця відпочинку.

Економіка та фінанси. На розвиток туризму впливають як макроекономічні, так і мікроекономічні фактори. Макроекономічна нестабільність, зростання безробіття та інфляції непокоять суспільство та часто призводять до того, що населення надає перевагу домашньому відпочинку.

Коли економіка знаходиться на підйомі, збільшуються об'єми валових інвестицій. В країнах, в яких доходи від туризму складають значну частку ВВП, інвестиції скеровуються на будівництво нових готелів та покращення інфраструктури туризму. Разом з тим зростання національного доходу стимулює активність людей до подорожей.

Рівень цін на продукти та товари туристського попиту розглядається як один з важливих факторів, який визначає вибір місця відпочинку. В питаннях фінансового регулювання для туризму найбільше значення для туризму має валютний курс, простота та доступність валютного обміну. Введено з 1 січня 2002 року євро спростило подорожі європейськими країнами, які знаходяться в єдиній зоні євро, та скоротило фінансові витрати пов'язані з обміном валюти.

Культура. Культурна спадщина, культурне середовище є магнітом, який притягує подорожуючих. Туристи відвідують місця багаті історико-культурними туристичними ресурсами.

Необхідно відмітити, що туристи цікавляться життям та побутом інших народів, тому буде для них цікавим виступ місцевого хору, ансамблю, елементи народного фольклору, народних забав, ігор, розваг.

Соціодемографічні зміни. На початку третього тисячоліття населення світу досягне 6 млрд осіб., відбудуться деякі соціологічні зміни, які впливатимуть на подальший розвиток міжнародного туризму. Найважливішими для міжнародного туризму є віковий та сімейний фактори. Молоді люди в віці 18-34 роки становитимуть основну масу подорожуючих.

В економічно розвинених країнах швидкими темпами зростатиме сегмент населення старше 50 років. Даний сегмент поповниться людьми, які щойно вийшли на пенсію, мають багато

вільного часу та матеріальних засобів для того, щоб здійснювати тривалі подорожі. Перш за все їх будуть цікавити туристичні місця, які можуть запропонувати умови для покращення здоров'я, інтелектуального та культурного збагачення.

Сімейний фактор здійснюватиме все більший вплив на розвиток міжнародного туризму. На сьогодні зростає кількість сімей, в яких є діти.

Стан транспорту та інфраструктури. Пасажирський транспорт та туристська інфраструктура забезпечують максимально комфортне переміщення та перебування туриста. Подальший розвиток міжнародного туризму є неможливим без розвитку та вдосконалення транспортних засобів.

Існує пряма залежність між станом пасажирського транспорту та туризму: прогрес в удосконаленні транспортних засобів та поява нових потужніших моделей з поліпшеними характеристиками безпосередньо спливають на зростання обсягів туристських подорожей. Місткість транспортних засобів є одним з ключових факторів, який сприяє туристському обміну або стримує його зростання.

Для багатьох популярних туристських регіонів важливе значення має стан інфраструктури, особливо аеропортів та автодоріг, їх пропускна може відіграти вирішальну роль в стримуванні туристичних потоків.

В аеропортах та на залізничних вокзалах відвідувачі отримують перше враження від міста. Зацікавлені в розвитку туризму міста повинні мати розвинуту інфраструктуру, добрі транспортні зв'язки з аеропортами та вокзалами, які дають можливість швидко та без перешкод добратися туристу до центра міста. Наприклад, лондонський аеропорт Хітроу (22 км від міста) має пряму лінію метро, по якій поїзда курсують кожні 5 хвилин. Перевезення авіапасажирів також здійснюється й регулярними автобусними маршрутами, автобуси відправляються кожних 20-30 хвилин та зупиняються біля великих готелів.

Туристська інфраструктура представляє сукупність шляхів сполучення (дороги, аеропорти, пристані і т.д.), комунікацій

(водопровідна та електрична сітка, центральне опалення, каналізація, телефон, телекомунікації) та місцевих установ (поштові відділення, установи охорони громадського порядку, підприємства служби побуту, магазини, спортивні об'єкти), які тісно пов'язані з туристським рухом та є необхідними для обслуговування туристських підприємств.

Туристська інфраструктура призначена для забезпечення необхідних умов роботи туристських підприємств та безпеки життя та здоров'я подорожуючих. Туристи надають перевагу їхати туди, де їм забезпечено комфорт та безпека. Турист відчуває себе в безпеці, коли він впевнений, що йому в будь-якому місці буде надана необхідна допомога, при необхідності він зможе зв'язатися з будь-якою точкою планети, отримати кваліфіковану медичну допомогу та інші необхідні послуги. Органи охорони повинні забезпечити його захист від злочинців. В багатьох державах існує туристська поліція, яка займається питаннями туристської безпеки.

Турист відчуває себе комфортно, коли дороги, по яким він пересуваються, відповідають міжнародним стандартам. В місцях тимчасового перебування сучасний турист потребує наявності необхідних умов для підтримання своєї фізичної форми, тому необхідні спортивний зал з сучасними тренажерами, плавальний басейн, спортивна доріжка і т.д.

Важливою є інформаційна підтримка, завдяки якій іноземний турист може дізнатися про наявність в місці його перебування необхідних послуг. В багатьох великих європейських містах є інформаційні центри, в яких можна отримати будь-яку інформацію про життя міста та послугах для іноземних гостей на рідній для них мові.

Розвиток торгівлі. Збираючись в закордонну подорож, турист, як правило, цікавиться, що можна купити в країні перебування. Це можуть бути унікальні вироби місцевих народних промислів, сувеніри на пам'ять про подорож, подарунки для рідних та знайомих. В місцях, які відвідують

туристи, є сувенірні магазини та кіоски, в яких продаються товари туристського попиту.

Деякі країни орієнтують свою експорту промисловість на потреби іноземних гостей та отримують вигоду не тільки від продажу туристських послуг та сувенірів, але й від продажу товарів тривалого користування. Деякі країни, наприклад, Об'єднані Арабські Емірати, Туреччина, Греція, Італія, Сінгапур приваблюють до себе іноземних туристів завдяки активній торгівлі унікальними товарами за вигідними цінами.

Новітні технології. Досягнення науково-технічного прогресу широко використовують в індустрії гостинності та туризму. Технологічний фактор спостерігається також в пасажирських перевезеннях. Завдяки новітнім технологіям збільшено швидкість руху поїздів та підвищено рівень комфортності подорожі. В Японії, Франції та інших країнах високошвидкісні поїзди вже рухаються зі швидкістю 483 км за годину. Перевагою залізничного транспорту в порівнянні з авіаційним є вигідне розміщення вокзалів ближче до центру міста та короткий час посадки на поїзд.

Розвиток телекомунікаційних технологій та електронної промисловості призвів до створення комп'ютерних систем бронювання, завдяки яким можна забронювати місця на транспорті та в засобах розміщення в режимі реального часу. Завдяки застосуванню нових технологій відбулися якісні зміни в системі просування та придбання турпродукту. Тепер споживач може і сам скласти собі турпакет, здійснити необхідне бронювання та подорожувати по особисто створеному маршруту.

4.2   *Сутність туристично-рекреаційних ресурсів, їх класифікація*

Туристичні ресурси - природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, що включають об'єкти туристського показу, а також інші об'єкти, що стимулюють туристів до подорожі, здатні задовольнити потреби туристів у відновленні і розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил, які виникають у

процесі туризму. Там, де немає туристичних ресурсів, - туризм розвиватись не може. Окремі туристичні ресурси допускають туризм в обмежених масштабах.

Туристичними ресурсами є специфічні властивості, елементи природного середовища, а також прояв людської діяльності, які є предметом зацікавлення туриста. У такому розумінні туристичними ресурсами є поєднання властивостей географічного середовища, яке може бути мотивом виїзду туриста на дану територію. Ресурсом є не тільки пейзаж чи історичні пам'ятка, але і тиша, чисте повітря, гостинність жителів, доступність розваг тощо.

З точки зору рекреаційної географії до туристських ресурсів відносять природні й антропогенні геосистеми, тіла і явища природи, артефакти (з лат. arte – штучно + factus – зроблений), що володіють комфортними властивостями і споживчою вартістю для рекреаційної діяльності, можуть бути використані для організації відпочинку й оздоровлення визначеного контингенту людей в певний час за допомогою визначеної технології і наявних матеріальних можливостей.

Сутність туристських ресурсів полягає в тому, що вони є основою для формування туристського продукту і його пропозиції. Якщо говорити загалом, то туристськими ресурсами вважається все те, що можна використовувати в конкретному районі для організації туристської діяльності та приваблення туристів.

Якщо розглядати туризм як вид рекреації, а туристські ресурси – з погляду рекреаційної діяльності, то в цьому випадку поняття «туристський ресурс» ототожнюється з поняттям «рекреаційний ресурс». На думку деяких авторів, під рекреаційним ресурсом варто розуміти поєднання компонентів природи, соціально-економічних умов і культурних цінностей, що виступають як умова задоволення рекреаційних потреб людини.

Природні ресурси світу – це компоненти живої та неживої природи, що використовуються (або можуть бути використані

в перспективі) як предмети виробництва, споживання й рекреації. До природних ресурсів належать: сприятливі кліматичні умови (енергія сонця, вітру, води), ґрунти, рослини, тварини, мінеральна сировина, води.

Класифікація природних ресурсів може бути різною, залежно від того, за якими ознаками її проводити. Найчастіше трапляється такий поділ:

- ✓ **за видами:** мінерально-сировинні, водні, земельні, біологічні (тваринні та рослинні, у тому числі лісові), кліматичні, рекреаційні, ресурси Світового океану;
- ✓ **за вичерпністю:** вичерпні (ресурси надр та екосистеми) і невичерпні (енергія сонця, вітру, припливно-відпливна, хвильова, геотермічна, термоядерна тощо);
- ✓ **за можливістю самовідновлення:** відновлювані (земельні, біологічні, водні) та невідновлювальні (більша частина мінеральних ресурсів).

Природні ресурси на земній кулі розміщуються вкрай нерівномірно. Не тільки окремі країни, а й великі регіони різняться за рівнем забезпеченості певними ресурсами. Рівень забезпеченості мав значний вплив на первинний розвиток промисловості та її спеціалізацію до ери науково-технічної революції (НТР). Ресурсозабезпеченість є важливим, але не вирішальним фактором розвитку території. Наприклад, Японія, Республіка Корея, деякі західноєвропейські країни за мінімального природно-ресурсного потенціалу досягли значних економічних і соціальних успіхів, використовуючи досягнення НТР, людські та фінансові ресурси, міжнародну інтеграцію тощо. Є й зворотні приклади, коли природно-ресурсний потенціал країни використовується нераціонально (більшість країн Африки, Індія, Росія, Казахстан тощо). Використання природних ресурсів і заходи щодо їх збереження отримали назву природокористування. За раціонального природокористування навколишнє середовище не зазнає катастрофічного впливу

виробничої діяльності людини, а знаходиться в стані екологічної рівноваги. За нераціонального природокористування стан навколишнього середовища з кожним роком погіршується, що призводить до локальних, регіональних і загальносвітових екологічних проблем.

4.3 Туристична інфраструктура країни

Туристична інфраструктура – сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів.

Туризм – специфічний вид діяльності, що охоплює безліч галузей економіки починаючи з будівництва і закінчуючи транспортними перевезеннями. Досить важко дати точну оцінку чисельності працівників, зайнятих у сфері туризму. Крім того, туризм підтримує різноманітні зв'язки з підприємствами інших секторів економіки: сільськогосподарськими підприємствами, заводами з виробництва транспортних засобів, меблевими фабриками та ін. До групи соціально-економічних туристичних ресурсів належать транспортна доступність, рівень економічного розвитку та добробуту суспільства, стандарти обслуговування, організація туристичного господарства тощо.

Зростання обсягів туризму впливає позитивно на економіку країн, створюючи додаткові робочі місця, сприяючи розвитку малого підприємництва. Доведено, що вплив туризму на зайнятість стає визначальним для багатьох країн, які головним чином залежать від даного сектора економіки. На відміну від невеликих держав, великі індустріальні країни мають тільки 5% працездатного населення, зайнятого в туристській сфері. Однак з ростом значення туризму, збільшенням туристського потоку, ростом будівництва готелів і інших об'єктів інфраструктури туризму ця цифра змінюється у бік збільшення. Наприклад, Німеччина ще кілька десятиліть назад не була настільки популярною в туристів, тепер за відвідуваністю входить у першу

десятку. Саме тому усі великі міста Німеччини – Берлін, Мюнхен, Гамбург – буквально перекопані і стоять у будівельних лісах.

Під час туристського сезону число зайнятих у туристській сфері також збільшується. Серед них багато молоді і студентів, що бажають крім одержання заробітку вдосконалити свої знання іноземної мови.

Крім кількісного аналізу впливу на зайнятість проводиться якісний аналіз, при якому оцінюється рівень кваліфікації працівників, зайнятих у туризмі. Відомо, що в туризмі здебільшого використовується низькокваліфікована праця: швейцари, підношувачі багажу, покоївки, кур'єри й ін. Але поряд з цим існують спеціальності, що вимагають високої кваліфікації: гід-перекладач, шеф-кухар, менеджер. Цікавий результат аналізу статевого складу працівників у туризмі. Так, статистика зайнятості демонструє, що частка жінок у готельному господарстві складає понад 50%. У країнах Північної Європи – у Франції, Німеччині, Австрії – у готельній індустрії зайняті переважно іноземці, особливо на роботах, що не вимагають високої кваліфікації. В основному це вихідці з країн Південно-Східної Азії.

Інформаційні туристичні ресурси

Інформаційні туристичні ресурси – сукупність інформації про конкретну територію чи об'єкти, про історію території, про культуру, природу і населення, отримана туристами безпосередньо під час подорожі, у процесі підготовки до неї чи після подорожі. Автори Енциклопедії туризму до інформаційних туристських ресурсів відносять інформацію про матеріальні об'єкти, розташованих на туристському маршруті, які володіють історичною, художньою, науковою чи пізнавальною цінністю; дані про топоніміку міст, сіл, селищ, природних урочищ, пов'язані з ними легенди і міфи, а також присвячені їм літературні твори, наукові праці, путівники, карти, художні альбоми, фотографії, аудіо- чи відеопродукти і тих, хто володіє необхідною інформацією та вміє передати цю інформацію в цікавій для туристів формі.

Інформаційні ресурси потрібні як власне туристам, так і організаторам туризму.

Турист, готуючись до подорожі, а також і під час неї, потребує додаткової інформації про місце перебування, норми, правила і звичаї місцевості та країни, детальний опис пам'яток, схем і карт, схем транспортних магістралей. Варто нагадати, що перші путівники були видані понад двісті років тому.

Описи подорожей видають у вигляді популярної та спеціальної літератури. У сучасній індустрії туризму велику увагу приділяють виданню яскравих буклетів, проспектів, які безкоштовно роздають потенційним туристам. Туристична галузь генерує приблизно в три-п'ять разів більше реклами, ніж будь-яка інша. Всі великі туристичні центри видають інформаційні CD-диски для туристів і працівників туристичної галузі.

Велике значення мають сучасні електронні засоби інформації, наприклад, мережа Інтернет, багато тисяч сайтів якої пропонують користувачам детальний опис туристичних центрів, пам'яток і навіть віртуальні подорожі, наприклад, музейними експозиціями. Видавництво «Columbus Press» кожних два роки перевидає всесвітній туристичний путівник «World Travel Guide», який містить детальні описи за однаковими схемами 200 країн, туристичних центрів і територій.

4.4 Туристичні формальності

Міжнародний туризм – це поїздки подорожуючих осіб з туристськими цілями за межі країни постійного проживання. При цьому в'їзний і виїзний туризм відрізняються за напрямом туристського потоку. Один і той же турист може вважатися що в'їжджає і виїжджає одночасно в залежності від того, відносно якої країни відбувається його переміщення. Немаловажне значення для туристів, які перетинають державний кордон, має обов'язкове проходження туристської формальності - процедури перевірки прикордонними службами правильності оформлення

виїзних документів, дотримання митних, валютних, медико-санітарних правил.

Туристські формальності, пов'язані з перетином державних кордонів, є невід'ємною частиною міжнародного туризму і виступають у якості головної його особливості. Чим більші відмінності грошових систем держав, чим більше перешкод на шляху вільного пересування людей, чим значніші мовні бар'єри, хоча вони не відносяться до туристських формальностям, але, розділяючи народи, впливають на розвиток туристських контактів, тим суттєвіші відмінності міжнародного туризму від внутрішнього.

Види формальностей в міжнародному туризмі

Формальність – це переважно дія, необхідна з точки зору встановленого порядку й обов'язково дотримувана при оформленні чого-небудь. **Туристські формальності в міжнародному туризмі** – дії і процедури, пов'язані з обов'язковим виконанням туристами, які перетинають державний кордон, встановлених правил, що регулюють порядок виїзду, в'їзду і перебування в іншій країні. Правила для мандрівників встановлюються на підставі міждержавних договорів, діючих міжнародних норм і місцевих звичаїв і повинні обов'язково дотримуватися туристами, туристськими фірмами й іншими організаціями, які мають відношення до міжнародного туризму. Туристські формальності вводяться державами з метою державної безпеки, боротьби з незаконною міграцією, міжнародним тероризмом, торгівлею наркотиками, проституцією і т.д., а також з метою забезпечення безпеки мандрівників і захисту навколишнього середовища. Туристські формальності мають безпосереднє відношення до самих туристів: оформлення закордонних паспортів і віз, проходження митних процедур, валютний, медичний і санітарний контроль. Туристські фірми, наприклад, теж зобов'язані здійснювати адміністративні формальності, до яких відносяться оформлення ліцензії, сертифіката відповідності на створюваний турпродукт,

реєстрація в МЗС, присвоєння туристського референс-номера, акредитація в іноземних посольствах.

Туристські формальності можна класифікувати на наступні види:

- поліцейські формальності;
- паспортні і візові формальності;
- митні формальності і валютний контроль;
- медико-санітарні формальності;
- формальності безпеки і страхові формальності.

Поїздка за кордон може не відбутися у випадках:

– порушення туристами правил перетинання державного кордону;

– недотримання необхідних митних, валютних та інших туристських формальностей;

– ускладнення формальностей з боку державних служб і національних туристських адміністрацій;

– дискримінації, порушенні чиновниками прав кожної людини вільно подорожувати.

Недотримання хоча б одного з правил оформлення виїзду туриста за кордон спричиняє неможливість такого виїзду. Жорсткість формальностей впливає на міжнародні туристські потоки, ускладнюючи пересування людей. Не сприяють зростанню кількості туристських поїздок, наприклад, складна і затягнута в часі процедура оформлення виїзних документів, надмірно високий консульський збір, введення твердих обмежень на обмін валюти. У області одержання послуг турист не має обмежень і не може бути дискримінований за національними і расовими ознаками, статтю і релігією. За всіма міжнародними нормами туризм визнаний загальнолюдським явищем, і ніхто не може бути обмежений у можливості здійснити подорож.

Основна мета державного регулювання туристських формальностей – сприяти свободі подорожей і доступу максимального числа людей до міжнародного туризму. Державні влади повинні своїми рішеннями, з одного боку, створювати сприятливі умови й обстановку, які сприяють розвитку

туристичних фірм, з іншого боку – забезпечувати свободу і безпеку туристських поїздок і відвідувань, встановлюючи такі прикордонні, митні, медичні й інші формальності, які не заважатимуть розвитку міжнародного туризму. Підвищену увагу до розвитку туризму крім урядів приділяють і національні парламенти. Так, у Європейському й у деяких інших національних парламентах створюються спеціальні групи і комісії з туризму, які розробляють загальну стратегію і законопроекти, що сприяють розвитку туризму.

Поліцейські формальності: приведення паспортів у відповідність зі стандартами ІКАО, які дозволяють здійснювати перевірку за допомогою комп'ютерних систем.

Паспортні формальності: встановлення терміну дії паспорта не менше п'яти років з необмеженим числом поїздок; децентралізація паспортних служб; скорочення термінів і спрощення процедури оформлення закордонних паспортів; введення розумного збору за оформлення паспорта; збереження закордонного паспорта у власника без права його конфіскації.

Візові формальності: взаємне визнання візи низкою держав; в окремих випадках видача дозволу на в'їзд на контрольно-пропускному пункті; поширення дії візи терміном на 12 місяців на один чи кілька в'їздів в усі пункти і по всіх маршрутах, відкритим для туристів; безвізовий в'їзд на термін до трьох місяців; встановлення єдиного консульського збору незалежно від громадянства туриста.

Митні формальності: пільгове обкладання туристів митними податками, зборами; надання митних пільг (в тому числі і скасування податків) на ввіз устаткування для готелів та інших туристських об'єктів; включення деяких податків і зборів на утримання і відновлення туристських об'єктів у структуру непрямого оподаткування, у вартість квитків замість прямого збору валюти з відвідувачів.

Валютні формальності (за рекомендаціями ВТО): можливість отримувати в країні, з якої виїжджають туристи, суми вільно конвертованої валюти, необхідної для їхніх поїздок; дозвіл

ввозу валюти в розмірі, зазначеному в митній декларації; обмін ввезеної валюти тільки на добровільній основі; забезпечення можливості зворотного обміну валюти при виїзді з країни перебування; надання права туристам мати при виїзді достатні суми в національних грошових одиницях для зворотньої поїздки по своїй країні; надання повної інформації туристам і відвідувачам про правила і поточний курс обміну валюти; розміщення в обов'язковому порядку відповідної інформації на контрольно-пропускних пунктах в'їзду.

Медико-санітарні формальності: розширення співробітництва національних туристських адміністрацій з санітарно-епідеміологічними організаціями й органами охорони здоров'я в справі надання вичерпної інформації медичного характеру всім зацікавленим особам; укладання багатосторонніх державних договорів по наданню невідкладної медичної допомоги усім без винятку туристам; у випадку захворювання в гострій формі чи смерті негайне повідомлення консульства і родичів; перевезення тіла на батьківщину чи його поховання; швидке оформлення необхідних документів.

Формальності безпеки: впровадження жорстких вимог до безпеки туристів і зменшенню ризиків при подорожах; забезпечення дотримання екологічних норм на туристських об'єктах і в регіонах відвідування.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.

5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань:

Рекреаційні зони, курорти та парки. Розвинуті види туризму в країні та їх географія. Характеристика туристичної інфраструктури країни.

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Спеціальна туристична інформація про країну та необхідність її отримання туристом. Збір інформації щодо природних небезпечностей, безпеки життя, здоров'я та власності. Врахування поясного часу та його різниці з київським часом. Курси обміну національної валюти в основні валюти світу. Перелік святкових та неробочих днів. Робочий та неробочий час в країні. Традиційні покупки туристів в країні та сувеніри.

Лекція № 5

Європейський туристичний макрорегіон

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 5.1. Загальна характеристика регіону
- 5.2. Тенденції розвитку основних видів туризму
- 5.3. Рекреаційні ресурси країн Європи: Франція, Монако, Італія, Іспанія
- 5.4. Україна на туристичній карті світу

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

5.1. Загальна характеристика регіону

Європа – основний туристичний регіон світу, що продовжує зберігати своє лідерство (до складу входять країни Західної, Північної, Південної, Центральної і Східної Європи, а також держави Східного Середземномор'я (Ізраїль, Кіпр, Туреччина), включаючи колишні республіки СРСР). Найбільш яскравими особливостями європейського туризму є переважання потоків у меридіональному напрямі і концентрація туристів довкола Середземноморського басейну. Серед 10 країн з найвищим доходом від міжнародного туризму 7 знаходяться у Європі: Іспанія, Франція, Італія, Німеччина, Великобританія, Австрія, Греція. І в списку 10 країн-лідерів за туристичними витратами також виділяються 6 європейських держав: Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Нідерланди, Австрія. Помітно

зростає активність країн Східної та Центральної Європи. Серед видів туризму, що отримали розвиток в Європі, виділяються лікувально-оздоровчий, діловий, релігійний, культурно-пізнавальний, туризм з метою відпочинку та розваг тощо.

Сприятливі чинники:

- вигідне економіко-географічне розташування;
- зручні транспортні зв'язки з іншими країнами;
- високий рівень економічного розвитку країн;
- високий рівень доходів населення (значна частка середнього класу);
- розвинена туристично-рекреаційна інфраструктура (засоби розміщення, заклади харчування);
- багата культурно-історична спадщина;
- високий рівень розвитку освіти та демократичність культури;
- розмаїті природно-рекреаційні ресурси (для відпочинку та лікувально-оздоровчого туризму);
- спрощена система митних формальностей (в рамках ЄС).

Негативні чинники:

- ускладнена процедура митних формальностей при перетині кордону для громадян ряду країн, що не є членами ЄС;
- «старіння» туристичного продукту «Старої Європи»;
- загроза терористичних актів в окремих країнах;
- спалахи епідемії грипу тощо.

5.2. Тенденції розвитку основних видів туризму

Традиційно Європа була і залишається найактивнішим туристичним регіоном світу. Цьому сприяють високий рівень економічного розвитку більшості країн, доходи населення і його соціальна структура (домінування середнього класу), що дозволяє реалізувати потребу у відпочинку за межами своєї країни. Розвитку туризму в Європі сприяють природно-географічні особливості, багата культурно-історична спадщина та добре розвинена туристична інфраструктура.

Серед видів туризму, що одержали розвиток в Європі, виділяють:

- *культурно-пізнавальний* (цей вид туризму отримав поширення практично на території всіх європейських країн, оскільки для регіону характерна надзвичайно велика концентрація розмаїтих історичних та архітектурних пам'яток різних епох, а також музеїв, замків, палацових комплексів, фортифікаційних укріплень, релігійно-культурних споруд тощо. Основними осередками залишаються столичні центри та історичні міста кожної країни);
- *лікувально-оздоровчий* (для організації цього виду туризму основними складовими є сприятливий клімат, джерела мінеральних вод і лікувальні грязі, мальовничі ландшафти тощо. Основними центрами є лікувальні курорти Чехії, Угорщини, Німеччини, кліматичні курорти гірських та приморських країн тощо);
- *діловий* (серед європейських країн, які приймають потоки ділових людей, виділяються Німеччина, Великобританія, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція, Швейцарія; особливе місце займає Бельгія, зі столицею Брюсселем, яка є одночасно і столицею ЄС. Помітну роль на ринку бізнес-туризму починають відігравати країни Центральної та Східної Європи. Основним «постачальником» ділових туристів вважають Німеччину. Міжнародні виставки і конгреси найчастіше проводять у Лондоні, Парижі, Стразбурзі, Ганновері, Давосі, Барселоні тощо.
- *релігійний* (в Європейському регіоні цей вид туризму найчастіше пов'язують з прочанством до християнських святинь. Щорічно великий наплив туристів припадає на Ватикан; Рим, Турин (Італія); Париж, Лурд (Франція); Брюгге (Бельгія); Фатіма (Португалія); Варшава (Польща); Монсеррат (Іспанія); Єрусалим, Вифлієм, Назарет (Ізраїль). Об'єктами уваги з боку православних християн залишаються давньоруські міста Київ (Києво-Печерська лавра, Софія Київська), Москва, Суздаль, Володимир, Ростов Великий, гірські монастирі Греції (Афон) тощо). Єрусалим збирає віруючих трьох релігій – християн, юдеїв та мусульман);

— туризм з метою відпочинку та розваг (купально-пляжний туризм розвивається в країнах Середземноморського, Чорноморського та Балтійського басейнів; гірськолижний туризм набув поширення в північноєвропейських країнах, а також у країнах з Альпійською, Карпатською та Судетською гірськими системами; круїзний річковий та морський туризму).

5.3. Рекреаційні ресурси країн Європи: Франція, Монако, Італія, Іспанія

Франція – країна Західної Європи, одна із найбільш розвинених туристичних країн світу. Позитивні тенденції розвитку туріндустрії країни пов'язані не лише з багатою культурно-історичною спадщиною, але й зі сприятливими природно-рекреаційними ресурсами.

Альпійський та Піренейський гірські масиви сприяють розвитку гірськолижного туризму. Французькі Альпи – це найбільша в світі курортна область розвитку гірськолижного спорту та альпінізму. Вершиною Альпійської системи є гора Монблан (4807 м), розташована на кордоні з Італією. Тут діє понад 380 лижних станцій та 2 500 підйомників. Основними гірськолижними курортами Франції є Куршевель, Шамоні, Труа Валле, Мерібель, Валь д'Ізер, Валь-Торанс та ін. Туристичний сезон на курортах французьких Альп традиційно триває з середини листопада до середини травня, а завдяки м'якому клімату температура не опускається нижче -10°C .

Середземноморське та Атлантичне узбережжя забезпечують розвиток купально-пляжного відпочинкового туризму. Морські води біля берегів Франції у літній період прогріваються до температур, що дозволяють купатися на будь-якому узбережжі. Але на півночі Франції, особливо біля берегів Бретані, купальний сезон триває 2-3 місяці. Найсприятливіший район, як за кліматом, так і за температурою води – Лігурійське узбережжя Середземного моря (Лазурний берег або Французька Рив'єра). Купальний сезон тут триває з середини травня до

початку листопада. Серед відомих курортів є Ніцца, Канни, Ментона, Сен-Тропе, Антиб. Окремо виділяються курортні зони о. Корсика.

Серед природно-рекреаційних ресурсів Франції варто відзначити розвинену річкову мережу (Луара, Сена, Рона та ін.), що сприяють розвитку круїзного туризму; серед озер країни рекреаційну зону формує Женевське озеро (розташоване на кордоні зі Швейцарією); джерела мінеральних вод сприяють розвитку бальнеологічних курортів (Віші, Лурд, Дакс, Ев'ан, Енген та ін.); розвинена система національних парків та заповідників (Севеннський національний парк, національний парк Вануаз в Альпах тощо); сприятливий морський клімат.

Франція – це «заповідник» пам'ятників історії і культури різних епох і цивілізацій. Тут збереглися чисельні пам'ятники романської архітектури; відомі готичні споруди (Собор Паризької Богоматері, собори в Шартрі та Орлеані), творіння епохи Відродження (замки Луари, палаци Фонтенбло і Версаль); шедеври неокласицизму, модерну і сучасності (Тріумфальна арка, Ейфелева вежа, центр імені Помпіду, Луврська піраміда). Культурне життя країни представлене численними театрами, музеями, навчальними та культурно-освітніми закладами.

Головним туристичним центром є Париж, де зосереджена основна кількість культурно-історичних пам'яток. Серед найбільш відвідуваних осередків варто відзначити Ейфелеву вежу, Собор Паризької Богоматері, Тріумфальну арку, паризьку ратушу Отель-де-Віль, площу Бастилії, фешенебельний район Єлисейські поля, Марсове поле, район Монмартр, Дім інвалідів (з гробницею Наполеона), палац Марії Медичі, Версальський палац та палац Фонтенбло, музей картин імпресіонізму Д'Орсе та один із найбільших музеїв світу Лувр, театр «Гранд Опера», кабаре «Мулен Руж» та ін.

Поряд з Парижем серед центрів культурно-пізнавального туризму Франції варто виокремити середньовічні замки Луари (понад 60), розташовані на берегах однойменної ріки, м. Домремі (тут народилася Жанна Д'Арк), м. Грасс (центр парфумерної

індустрії), м. Марсель (найбільший порт країни), Ліон (відомий архітектурою епохи Ренесансу та собором Сен-Жан), Страсбург (світовий центр конгресового туризму, відомий також архітектурними пам'ятками та щорічним фестивалем класичної музики), Мон-Сен-Мішель (середньовічне місто-замок, збудоване на скелястому пагорбі), Реймс (місто коронації французьких монархів), Лурд (релігійний центр країни), курортні міста Ніцца та Кани (відомі музейними центрами та фестивальними заходами); о. Корсика окрім природно-рекреаційних ресурсів привертає увагу туристів як батьківщина Наполеона Бонапарта, овіяна цікавою історією та багата архітектурними пам'ятками різних епох.

Монако – це європейська країна-карлик з однойменною столицею, розташована на середземноморському Лазурному узбережжі. Монако займає незначну площу (1,95 кв. км.) з чисельністю населення ~ 35 тис. осіб. Більша частина населення зайнята у сфері обслуговування (банки, готелі, казино). Туристична історія країни розпочалася у 1860-х роках, коли було збудовано перше казино, фінансові надходженням від якого дозволили країні подолати глибокий застій та дали поштовх до потужного економічного розвитку. Центр легальної ігрової індустрії спричинився до росту туристичних прибуттів у Монако заможних європейців та американців. Тому сьогодні країну часто називають європейським Лас-Вегасом.

Клімат Монако середземноморський з помірковано теплою зимою й сухим, теплим і сонячним літом. Приморські Альпи захищають Монако від холодних північних вітрів. Завдяки м'яким кліматичним умовам та чудовим пляжам Лазурного узбережжя Монако є популярним середземноморським курортом.

Поряд з казино Монте-Карло в країні є чимало визначних туристичних об'єктів, які привертають увагу туристів, а саме: *Королівський палацовий комплекс XIII-XIX ст., Океанографічний музей з 1899 р.* (директором якого тривалий час був легендарний

дослідник Жак-Ів Кусто), *Музей доісторичної антропології*, *Сад екзотичних рослин* (з великою колекцією кактусів), *Національний музей ляльок*, *бальнеологічний комплекс Ле-Монте-Карло-Спортинг-Клуб* (вважається унікальним за якістю обслуговування та оснащеністю засобами діагностики і лікування).

Привабливою країна є з огляду на «подієвий» туризм: з 1929 р. тут щорічно відбувається кубок Монте-Карло з автомобільних гонок, який з 1950 р. входить у чемпіонат світу у класі «Формула 1»; щорічно в серпні проходять футбольні матчі за Суперкубок УЄФА; щорічно відбувається Міжнародний цирковий фестиваль тощо. Ці та інші заходи міжнародного рівня приваблюють чимало туристів з різних країн світу.

У середині ХХ ст. особливу популярність Монако принесло весілля правителя Реньє III з голівудською актрисою Грейс Келлі. Молода княгиня надовго стала символом країни.

Високий рівень життя населення, сприятливі природно-рекреаційні та культурно-пізнавальні ресурси, а також численні заходи міжнародного рівня, що відбуваються у Монако, роблять країну унікальним центром на туристичній карті Європи.

Італія – країна з багаточисленними пам'ятками архітектури, культури, живопису, скульптури, яка за роки розвитку туристичної індустрії перетворилася в один з провідних центрів туризму у світі. В межах Італії розташовано дві країни-карлики: князівство Сан-Марино та резиденція Папи Римського – Ватикан. Цей фактор поживає туристичні прибуття до країни, особливо за рахунок релігійного паломництва.

У Римі увагу туристів привертають комплекси Ватикану (Собор св. Петра, музейні зібрання Ватикану), пам'ятки Римської імперії (Колізей, Пантеон, Форум), численні храми, музеї, архітектурні комплекси. Венеція – незвичайне місто на воді найбільше відвідується закордонними туристами (Площа св. Марка, палац дожів, ратуша з унікальним годинником, екскурсійні маршрути водним транспортом тощо). Флоренція

зажила слави культурного центру ще в період епохи Відродження; відома середньовічними архітектурними пам'ятками та картинною галереєю Уффіці. Серед інших відомих туристичних культурно-історичних центрів країни варто назвати Турин, Мілан (опера Ла-Скала), Неаполь, Піза, Падуя, Генуя, Болонья, Верона та ін.

Культурно-пізнавальний туризм на території Італії чудово поєднується з відпочинковим (купально-пляжним та гірськолижним). Курорти Італійської Рив'єри (Сан-Ремо, Спеція) доповнюються відпочинковими зонами на островах Сардинія та Сицилія, а Італійські Альпи творять сприятливе середовище для розвитку гірськолижного туризму.

Унікальний характер історико-культурних пам'яток Італії ще довго буде приваблювати іноземних гостей.

Іспанія – одна з провідних туристичних країн світу, розташована у південній Європі. Основні райони міжнародного туризму в країні сформувалися на узбережжі Середземного моря, Атлантичного океану, на Канарських (Тенеріфе і Гран-Канарія) і Балеарських (Майорка, Менорка, Ібіца, Форментера) островах.

Розвитку туризму сприяють природно-рекреаційні ресурси: теплий клімат, протяжність середземноморського та атлантичного узбереж. Курортні зони купально-пляжного відпочинкового туризму простягаються ланцюгом уздовж всіх приморських узбереж країни. Гірські системи (Піренеї, Центральні Кордильєри, Кордильєра-Беттика (г. Муласен найвища в Іспанії), Сьєра-Морена, Кантабрійські, Андалузькі гори) відрізняються живописністю, якої їм додають льодовикові форми рельєфу, численні гірські озера, водоспади, льодовики, глибокі карстові западини і печери.

Природно-рекреаційні ресурси країни чудово доповнюються історико-архітектурними пам'ятками. До найбільших туристичних центрів належать Мадрид, Барселона, Валенсія, Севілья, Гранада, Толедо, Кордова, Пальма-де-Майорка, Більбао. На півдні країни (у містах Кордова, Гранада,

Севілья) сконцентровані архітектурні пам'ятки, зведені арабами-мусульманами. Католицизм як домінуюча релігія місцевого населення теж має численні храми у всіх містах країни, а м. Сантьяго-де-Компостела (тут зберігаються святі мощі апостола Якова) ще у середньовіччя стало потужним центром масового паломництва.

Барселона – адміністративний центр і порт Каталонії – вважається культурним осередком європейського масштабу. Місто вирізняється особливою архітектурою (тут немає арабських мотивів) та численними модерними будівлями (проекти А. Гауді). Барселона перетворилася на центр конгресово-виставкового та подієвого туризму. (1992 р. – Олімпійські ігри; 1995 р. – Чемпіонат світу з футболу).

Іспанія приваблює туристів своїми етнокультурними символами-дійствами, зокрема коридою та запальним андалусійським танцем – фламенко.

5.4. Україна на туристичній карті світу

Україна – держава у Східній Європі, у південно-західній частині Східноєвропейської рівнини. Площа становить 603 628 км². Друга країна за величиною на європейському континенті після Росії або найбільша країна, яка повністю знаходиться в Європі. Межує з Білоруссю на півночі, Польщею, Словаччиною та Угорщиною – на заході, Румунією та Молдовою – на південному заході і Чорним й Азовським морями – на півдні і південному сході, Росією на сході і північному сході.

Україна – унітарна держава. Вона складається з 24 областей, однієї автономної республіки Крим і двох міст з особливим статусом: Київ, столиця і найбільше місто, і Севастополь. Україна є президентсько-парламентською республікою з окремою законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Найвищим органом державної влади є Верховна Рада України, а головою держави – Президент України.

За даними рейтингу ВТО Україна займає восьме місце в Європі за кількістю туристів. Україна є країною, що стоїть на

перехресті між центральною та східною Європою, між північчю і півднем. Вона межує з росією і знаходиться недалеко від Туреччини. Гірські хребти Карпат підходять для катання на лижах, походів, риболовлі та полювання. Берегова лінія Чорного моря є популярним місцем для відпочиваючих влітку. Україна має власні виноградники, які виробляють природні вина, руїни древніх замків, історичні парки, православні та католицькі церкви, кілька мечетей і синагог. Київ, столиця країни, має багато унікальних структур таких як Софійський собор і широкі бульвари. Є й інші міста, добре відомі туристам – порт-місто Одеса і старе місто Львів на заході. Крим, маленький «материк» власної розробки, є популярним місцем відпочинку для туристів, для купання і сонячних ванн на березі Чорного моря з його теплим кліматом, скелястими горами, плато і стародавніми руїнами. Міста там включають: Севастополь і Ялта – місця мирної конференції в кінці Другої світової війни. Відвідувачі можуть також брати круїзні тури на кораблі по Дніпру від Києва до узбережжя Чорного моря. Українська кухня має давню історію і пропонує широкий вибір оригінальних страв.

Сім чудес України є її історико-культурними пам'ятками, які були обрані широкою громадськістю за допомогою інтернет-голосування.

Українські культурно-історичні пам'ятки та унікальні природні ресурси представлені у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. До Списку включено:

Софійський собор з архітектурним ансамблем (1990);

Києво-Печерську Лавру у м. Києві (1990);

Історичний центр м. Львова (1998);

Геодезичні пункти на території Хмельницької та Одеської областей, що є складовими транскордонної геодезичної номінації «Дуга Струве» («Дуга Струве» складається з пунктів, розташованих на території України, Молдови, Білорусії, Литви, Латвії, Естонії, росії, Фінляндії, Швеції та Норвегії; основне призначення проекту – визначення будови Землі, її форми, розміру та геологічних змін (2005);

Букові карпатські прадавні ліси, що знаходяться на території України та Словаччини (2007);

Дерев'яні храми Карпат;

Резиденція митрополита Буковини та Далмації (м. Чернівці);

Херсонес Таврійський.

До попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включені комплекс ханського палацу у м. Бахчисараї, культурний ландшафт м. Кам'янка-Подільського, археологічний комплекс «Кам'яна Могила» в Запорізькій області.

Водночас, у справі номінуванні об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Україна ще помітно відстає від провідних європейських країн. Це спричинене, з одного боку, недостатньою зацікавленістю місцевих органів влади щодо зазначеного номінування, з іншого боку – брак централізованих коштів на охорону і збереження пам'яток, що стримує, зокрема, розвиток транскордонних номінаційних проектів.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань :

Туристичні ресурси Франції
Туристичні ресурси Іспанії
Туристичні ресурси Італії
Туристичні ресурси України

**Питання і завдання студентам для самостійного
опрацювання:**

Характеристика сприятливих та негативних чинників розвитку туризму у Європейському регіоні. Аналіз видів туризму, що розвиваються у регіоні. Порівняння специфіки використання туристичних ресурсів України з провідними країнами Європи.

Лекція № 6

Близькосхідний туристичний макрорегіон

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 6.1. Загальна характеристика регіону
- 6.2. Тенденції розвитку основних видів туризму
- 6.3. Історико-культурне надбання: Єгипет, Ізраїль, Туреччина
- 6.4. Специфіка туристичного розвитку ОАЕ

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

6.1. Загальна характеристика регіону

Близький Схід – назва регіону, розташованого в Західній [Азії](#) і Північній [Африці](#). Назва дана [європейцями](#), як найближчому до них східному регіону. До туристичного регіону Близький Схід відносять такі країни:

1. Бахрейн (Манама)
2. Єгипет (Каїр)
3. Ємен (Сана)
4. Ізраїль (Єрусалим) (ВТО відносить країну до Європейського регіону)
5. Ірак (Багдад)
6. Іран
7. Йорданія (Амман)

8. Катар (Доха)
9. Кувейт (Ель-Кувейт)
10. Ліван (Бейрут)
11. Об'єднані Арабські Емірати (Абу-Дабі)
12. Оман (Маскат)
13. Саудівська Аравія (Ер-Ріяд, Джіда)
14. Сирія (Дамаск)
15. Туреччина (Анкара) (ВТО відносить країну до Європейського регіону)
16. Кіпр ([Нікосія](#); Кіпр географічно розташований у Західній Азії (або на [Близькому Сході](#)), але політично і культурно він вважається частиною [Європи](#))

Основне населення: тюрки, [араби](#), [перси](#), [євреї](#). Більшість населення – [мусульмани](#). Близький Схід є одним з шляхів з [Європи](#) і [Америци](#) до Азії.

Історія Близького Сходу починає свій відлік від часів зародження людських цивілізацій. Впродовж історичного розвитку Близький Схід залишався важливим політичним, економічним, релігійним та культурним центром. У цьому регіоні зародилися три світові релігії – Іудаїзм, Християнство та Іслам. На території Близького Сходу існували древні держави – Месопотамія, Древній Єгипет, Перська та Османська імперії.

Сучасна політична карта Близького Сходу сформувалася після Першої світової війни, коли Османська імперія була розділена на ряд окремих держав. Також важливою політичною подією регіону є утворення незалежної держави Ізраїль у 1948 році.

Значні запаси нафти у регіоні надали йому особливого політично та економічного значення у XX ст. Після 1945 року в Саудівській Аравії, Ірані, Кувейті, Іраку, ОАЕ ведеться активна нафтовидобувна діяльність.

В часи Холодної війни Близький Схід був театром ідеологічної боротьби між СРСР та США. На сучасному етапі регіон залишається політично нестабільним, оскільки

залишаються актуальними такі питання як війна в Іраку, палестино-ізраїльський та вірмено-турецький конфлікти тощо.

У 2005 році туристичний потік у цей регіон продемонстрував найбільший приріст, переважно завдяки збільшенню кількості подорожей до Єгипту; іншими популярними туристичними напрямками стали Йорданія, Бахрейн та Ліван. Факторами зростання, за даними ВТО, стали заходи, спрямовані на підвищення безпеки та зміцнення політичної стабільності, а також підвищений інтерес до культурно-історичних пам'яток цих країн (хоча після подій 11 вересня 2001 року динаміка туристичних прибуттів до регіону зменшилася на 30%).

Новий виток змін наступив після нестабільності в регіоні спричиненою «Арабською весною». Ескалація конфлікту в Сирії та Єгипті, конфлікт росії з Туреччиною дуже відобразились на кількості туристів в регіоні.

Цей туристичний регіон охоплює розмаїту в географічному, історичному та соціально-економічному аспектах територію; розташований на стику трьох частин світу: Азія, Європа та Африка, тому тривалий час був важливим стратегічним районом.

Поєднання природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів сприяють привабленню туристів до регіону. Широким внутрішнім зв'язкам між країнами регіону сприяє єдність віри, мови, культури.

Основна мета туристичних відвідин регіону: знайомство з історичною спадщиною, культурою, паломництво, Близький Схід відіграє вторинну роль на ринку відпочинку та розважального туризму. Його розвиток відрізняється нерівномірністю в рамках регіону. Найбільш просунутими на міжнародному туристичному ринку є ОАЕ та Єгипет. Тут створені умови для купально-пляжного відпочинку у поєднанні з пізнавальним туризмом. В Єгипті сформувалася мережа приморських кліматичних курортів: Хургада, Шарм-ель-Шейх, Дахаб, Нувейба. Добре прогріті води Червоного моря, його

багатий підводний світ створюють чудові можливості для розвитку дайвінгу.

6.2. Тенденції розвитку основних видів туризму

Близький Схід – назва регіону, розташованого в Західній Азії і Північній Африці; дана європейцями, як найближчому до них східному регіону. Згідно регіоналізації ВТО до Близького Сходу відносять країни Західної і Південно-Західної Азії (окрім Туреччини та Ізраїлю) та дві африканські країни (Єгипет, Лівія).

Соціально-економічний, культурний та туристичний розвиток регіону пов'язаний з етнічною та релігійною приналежністю населення Близького Сходу, яке сформоване в основному з тюрків, арабів, персів мусульманського віросповідання. Поєднання природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів сприяють привабленню туристів до регіону. Широким внутрішнім зв'язкам між країнами регіону сприяє єдність віри, мови, культури.

Серед найпоширеніших видів туризму виокремлюються:

- *культурно-пізнавальний туризм* – знайомство з історичною спадщиною та культурою країн (Єгипетські піраміди, пам'ятки мусульманської архітектури країн регіону);
- *діловий туризм* – основні потоки в рамках цього виду туризму обмежені напрямком країн-експортерів нафти: Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Єгипет;
- *релігійний туризм* – пов'язаний з центрами мусульманської та частково християнської релігій. На території Саудівської Аравії розташовуються головні релігійні святині мусульман: Мекка (мечеть Аль-Харам, храм Кааба) та Медина. Територія Ізраїлю та Палестини зберігає численну кількість релігійних центрів християнства та мусульманства, які часто стають каменем спотикання та причиною терористичних актів (Єрусалим – Стіна Плачу). У столиці Сирії – Дамаску зберігаються реліквії християнської віри;
- *лікувально-оздоровчий туризм* – більшість курортів цього регіону зосереджені на Мертвому Морі, що знаходиться на

кордоні Ізраїлю та Йорданії. Теплий клімат та добре прогріті води (Середземного, Аравійського, Червоного морів, Перської затоки) сприяють розвитку мережі кліматичних курортів у прибережних смугах (Хургада, Шарм-ель-Шейх, Дубай, Шарджа тощо);

- *купально-пляжний туризм* – розвивається у регіоні нерівномірно. Найбільш просунутими на міжнародному туристичному ринку є ОАЕ та Єгипет. Тут створені умови для купально-пляжного відпочинку у поєднанні з пізнавальним туризмом. Підводний світ Червоного моря та Перської затоки є чудовою базою для дайвінгу. Штучні острови ОАЕ вражають своєю грандіозністю, рівнем розвитку інфраструктури та спектром туристичних послуг.

6.3. Історико-культурне надбання: Єгипет, Ізраїль, Туреччина

Держава Ізраїль розташовується в Південно-Західній Азії, хоча ВТО відносить її до Європейського туристичного регіону. Формування країни з 1948 р. на території, заселеній мусульманськими народами, призвело до численних збройних конфліктів на етно-релігійному ґрунті. Часті терористичні акти негативно впливають на туристичний імідж Ізраїлю і всього Близького Сходу.

Рекреаційні ресурси Ізраїлю сприяють розвитку тут лікувально-оздоровчого і купально-пляжного відпочинку, екскурсійно-пізнавального, спортивного (яхтинг, дайвінг віндсерфінг, спелеотуризм і навіть гірськолижний), релігійного туризму. Головний район лікувально-оздоровчого туризму сформувався на узбережжі Мертвого моря. Тут розташовані курорти Ейн-Бокек, Ейн-Букек, Ейн-Геді, Нев-Зохар та ін. Інший курортний район сформувався на узбережжі Середземного моря. Тут ланцюжком простягаються чудові піщані пляжі з курортними центрами Нахарія, Натанья, Херцлія. Новий курортний район знаходиться на крайньому півдні країни – це узбережжя Червоного моря (Ейлат) з кораловими рифами, що приваблюють

любителів дайвінгу. На півночі країни в межах гірського масиву Хермон (або Еш-Шейх, ~ 2000 м) розташовується єдиний гірськолижний курорт.

Староєврейські святині, пам'ятники архітектури римського і арабського періодів еллінізму перетворили Ізраїль на центр туристичного паломництва світового значення. Кожне місто і селище Ізраїлю гідні відвідин і туристичної уваги. Найперше це Єрусалим, де знаходяться святині трьох світових релігій – християнства, ісламу, іудаїзму. Центрами релігійного паломництва є Стіна Плачу, храм Воскресіння Господнього, мечеть Омара, мечеть Аль-Акса, руїни давнього міста Давида, Хресна дорога на Голгофу та Гетсиманський сад, храм Гробу Господнього, меморіальний комплекс «Отрута ва-Шем», присвячений жертвам голокосту.

Як новий центр ділового туризму все активніше розвивається портово-промислове транзитне місто Хайфа. До найбільш відомих і відвідуваних туристами у країні місць відносяться також Храм Різдва Христового у Вифлеємі, міста Назарет, Ієрихон. Найбільше місто Ізраїлю Тель-Авів при майже повній відсутності архітектурних пам'яток цікаве численними музеями (Музей Землі Ізраїльською, Музей єврейської діаспори), художніми галереями, центрами ремесел, театрами, концертними залами.

Ізраїль – країна з унікальними культурними цінностями і прекрасною природою, проте розвиток туризму стримується релігійно-політичним протистоянням арабів та іудеїв.

Арабська Республіка Єгипет (АРЄ) (Jumhuriyat Misr al-Arabiyyah) – держава на північному сході [Африки](#) та [Синайському півострові](#) в [Азії](#) (близько 6% території). Єгипту належать також кілька невеликих островів у [Суецькій затоці](#) та [Червоному морі](#). На півночі країна омивається [Середземним морем](#), на сході – [Червоним морем](#). На заході межує з [Лівією](#), на півдні – з [Суданом](#), на північному сході – з [Ізраїлем](#). Єгипет займає площу 1 001 450 квадратних [кілометрів](#) і є 30 країною в світі за територією.

У зв'язку з посушливим кліматом Єгипту, населення сконцентровано у вузькій долині [Нілу](#) і його [дельти](#), та частково на узбережжі [Червоного моря](#), [Сінаю](#) й навколо [Суецького каналу](#). А це означає, що приблизно 95% населення використовує лише близько 5,5% від загальної земельної площі цієї країни. Важливу роль Єгипту в [геополітиці](#) пов'язують з його стратегічним положенням: трансконтинентальний нації, оскільки вони володіють «політико-економічним мостом» ([Суецький перешийок](#)) між країнами Африки та Азії, які, у свою чергу, проходиться по судноплавним водним шляхам ([Суецький канал](#)), що сполучає Середземне море з [Індійським океаном](#) через Червоне море.

Поряд з долиною Нілу, більшість краєвиду Єгипту це є [пустелею](#). Вітри можуть створювати [піщані дюни](#), висотою більше 30 м. Єгипет включає в себе частину пустелі [Сахари](#) і [Лівійської пустелі](#). Ці пустелі стали називати «Червона земля», ще за часів стародавнього Єгипту і вони захищали Королівства фараонів від західної кочівної загрози.

Клімат Єгипту на півночі – [субтропічний](#), на іншій території – [тропічний](#). Але на більшій частині Єгипту клімат тропічний [континентальний](#) пустельний з різкими добовими коливаннями температури. У пустелях денні температури можуть досягати 50 °С, а вночі опуститися до 10 °С – 0 °С. Середня [температура](#) влітку коливається від 27-32 °С влітку і до 43 °С на узбережжі Червоного моря, в цю ж пору року. Середня температура в зимовий період коливається від 13 до 21 С, а в поодиноких гірських районах (здебільшого Сінаю) опускається до нульової відмітки. Стійкий вітер з північного заходу допомагає утримувати помірну температуру поблизу узбережжя Середземного моря.

У Єгипті існує найстаріша залізнична мережа Африки ([Єгипетські національні залізниці](#)), загальна протяжність якої складає 4751 км. Близько 30% доріг протяжністю 50 000 км асфальтовано. Береги Єгипту омиваються Середземним морем на півночі і Червоним морем на сході. Хоча загальна протяжність

берегових ліній досить велика, тут практично немає зручних місць для морських портів. Середземноморське побережжя протяжністю в 960 км не має жодної природної бухти, придатної для стоянки сучасних великих судів. Окремі гавані є на побережжі Червоного моря, що протягнулося на 1900 км. Проте дно Червоного моря рясніє кораловими рифами, що сильно утрудняють морську навігацію в цьому районі. Судна зі всього світу стоять на якорі у величезному порту Александрія. Це друге за величиною місто Єгипту, засноване греками в 32 році до н. е. У Єгипті є ще два стародавні морські порти – це [Суец](#) на Червоному морі і [Порт-Саїд](#) на Середземному. Вони зв'язані між собою [Суецьким каналом](#). Ефективно працює керований державною компанією Суецький канал. Після ліквідації наслідків [єгипетсько-ізраїльської війни](#) були проведені роботи з розширення і поглиблення каналу, що зробило його доступним для супертанкерів. Рівнинний характер рельєфу Єгипту і концентрація населення в долині і дельті Нілу дозволили відносно легко вирішити завдання транспортного сполучення.

Єгипет став важливим місцем для народів Близького Сходу, Африки та Європи ще з найдавніших часів. Починаючи з початку 19-го століття (з вторгнення Наполеона в Єгипет) – інтерес до [єгиптології](#) збільшився і це захоплення заклало основу для сучасної [індустрії туризму](#) в країні. Туризм як і раніше, є важливою опорою єгипетської економіки і отримав широку підтримку з боку уряду. Туризм є основним джерелом надходження іноземної валюти в Арабську Республіку Єгипет, так в 2007 році 9990000 [мандрівників](#) побувало в країні. Єгипетський уряд планує залучити до Єгипту 14 мільйонів туристів у 2011 році. Туристична індустрія розвивається в країні семимильними кроками, так приміром, за весь [2000](#) рік налічувалося 5 506 179 іноземних туристів, а з них 3 800 000 з Європи, і сума надходжень до казни країни складала в середньому понад 4,3\$ мільярда. З кожним роком [туристів](#) прибуває більше. Уряд країни спонукає своїх громадян до розвитку саме цієї сфери економіки (особливо на місцевому рівні

серед середнього класу єгипетського суспільства). В свою чергу уряд розвиває інфраструктуру в країні, саме навколо прибуткових туристичних та історичних зон, будуючи сучасні автомагістралі, комфортабельні та швидкі поїзди та вдосконалюючи свою залізницю й морський транспорт. В країні функціонують уже 9 сучасних аеропортів, незлічена кількість [готелів](#) та якісне обслуговування в відпочинкових зонах – запорука успіху Єгипту в туристичній галузі. Найпопулярніші курорти Єгипту – [Хургада](#) і [Шарм-ель-Шейх](#), Дахаб, Нувейба.

Єгипет славиться багатьма [фестивалями](#) і релігійними [карнавалами](#), відомий також як [мавлід](#) (Mawlid). Як правило, вони пов'язані з конкретними коптськими чи суфійськими святами, але часто їх святкують всі єгиптяни, незалежно від віросповідання чи релігії. Рамадан має особливий шарм в Єгипті, відзначається з веселощами, наїдками, запаленими повсюдно [ліхтарями](#) (відомими як [фаванес](#) (fawanees)) і багато інших принад мусульманського світу, які заманюють туристів до цього регіону, і ті стікаються до Єгипту зі всього світу, щоб побувати тут під час [Рамадана](#) і стати свідком тих видовищ. Другий по видовищності є стародавній коптський [фестиваль весни](#) – [Шам ель Нессім](#) (Sham el-Nessim), що відзначався єгиптянами вже тисячі років, як правило, це дійство відбувається в період святкування стародавнього [єгипетського нового року](#) (між місяцями – квітнем і травнем, після [Великодньої](#) неділі). Проте після останніх подій пов'язаних із політичною нестабільністю та терактами «ісламської держави» туристичний потік до країни різко зменшився, що призвело до колосальних втрат.

Туреччина ([тур.](#) Türkiye), офіційна назва Турецька Республіка ([тур.](#) Türkiye Cumhuriyeti) – країна, розташована між [Чорним](#) і [Середземним морями](#), межує на сході з Вірменією, Грузією й [Іраном](#), на південному сході з [Іраком](#) і [Сирією](#), на заході з [Грецією](#) й [Егейським морем](#), на північному заході з [Болгарією](#). На території країни, крім [турків](#), проживають значною мірою [курди](#) (біля 12 млн.осіб), [вірмени](#), [греки](#), [араби](#), [лази](#),

[аджарці](#), [євреї](#), [ассирійці](#), [болгари](#), [албанці](#), [боснійці](#), [хорвати](#). Сучасна Туреччина, чийм попередником була 600-літня Османська імперія, з'явилася на політичній карті світу після [Першої світової війни](#).

Більша частина території Туреччини розташована в межах [Анатолійського плоскогір'я](#) (на заході) і [Вірменського нагір'я](#) (на сході). Переважають висоти від 800 м на заході до 2000 м на сході. На півночі розташовані [Понтійські гори](#) (до 3937 м), на півдні – [хребти системи Тавра](#) (до 3726 м). Найвища вершина Туреччини – згаслий вулкан [Великий Арарат](#) (5165 м) на Вірменському нагір'ї. Інші вулкани: [Сюпхан](#), [Немрут](#), [Ерджіяс](#). У горах Вірменського нагір'я беруть початок великі ріки [Тигр](#), [Євфрат](#), [Кура](#), [Аракс](#). Осн. ріки Анатолійського плоскогір'я – [Кизил-Ірмак](#), [Сакар'я](#). На внутрішніх плоскогір'ях – великі безстічні солоні озера [Ван](#) і [Туз](#). Переважають степи і напівпустелі.

[Клімат](#) Туреччини надзвичайно різноманітний. Центральна Туреччина – це [континентальний клімат](#) з холодною сніжною зимою і спекою влітку. На західному і південному побережжі країни майже весь час тепло – субтропічний, [середземноморський клімат](#). Купальний сезон на побережжі Егейського і Середземних морів починається в квітні і закінчується в листопаді. На північному побережжі країни [морський клімат](#) вологий і помірний. У західній половині випадає більше 1000 мм опадів на рік, в східній половині в середньому 2500 мм опадів на рік.

Туризм є однією з найбільш динамічно розвиваючихся галузей турецької економіки. Достаток унікальних історичних пам'яток на території Туреччини, виняткової краси середземноморські пляжі, гірський рельєф, сприятливий клімат - усе це відкриває широкі перспективи для туристичного бізнесу. Щорічно країну відвідує близько 25 млн. більш ніж з 80 країн. Доход державної казни від туризму складає майже чверть обсягу турецького експорту. Так за державною статистикою, Туреччину у 2009 році відвідало 27,3 мільйони іноземних туристів. З них

459, 061 тисяч туристів прибуло з України. Дохід у цифрах складає приблизно 25 млрд доларів. На початку 90-х років ХХ ст. туризм в Туреччині переживав кризу, яка була викликана подіями в Перській затоці і курдським тероризмом. До середини 90-х років криза була подолана.

В наш час українські туристи забезпечують значну статтю доходів до бюджету Туреччини. Взагалі туризм може стати спеціалізацією Туреччини на світовій арені. У порівнянні з 2008 роком, незважаючи на всесвітню економічну кризу, туристичні показники 2009 року, зокрема прибутки від туризму, зросли (21,25 проти 21,91 млрд. дол.). Проте кількість туристів зменшилася, як і середня сума, яку витрачав на відпочинок один турист.

Туреччина славиться високою якістю сервісу і в той же час відносно низькими цінами в порівнянні з європейськими країнами. Наприклад, середньостатистичний турист може витратити на всю подорож 708 дол. В основному туристи витрачають гроші на такі пункти, як транспорт (можна найняти авто, для цього досить пред'явити права і закордонний паспорт), проживання (хоча звичайно це входить в вартість подорожі, яку пропонує туристична фірма), різну сувенірну продукцію (особливою популярністю користуються килими та шкіряні вироби) та інші витрати.

Основна мета, з якою туристи приїжджають до Туреччини, - відпочинок. В цій сфері туризму Туреччина досягла значних успіхів, і тому входить до десятки найбільш відвідуваних країн світу. Також туристи відвідують Туреччину, аби побачитися з родичами, побувати на шопінгу (адже Туреччина відома низькими цінами на різні групи товарів), частина приїжджає сюди заради навчання або практики.

Найбільш популярні міста відпочинку українців - міста-курорти: Анталія, Кемер, Белек, Аланья, Айвалик, Бодрум, Даламан, Ізмір, Кушадасі, Мармарис, Текірова, Сіде і Фетія. Високий сезон на курортах - в середині липня до кінця серпня.

Міністерство туризму розробило план вкладення 3 млрд. дол. у розвиток туристичного бізнесу Стамбула, потенціал якого використовується поки в недостатній мері. На думку проектувальників, існує можливість для збільшення числа туристів у 20 разів - з 2,5 млн. у даний час до 50 млн.(для порівняння: аналогічні показники по Парижу і Лондону досягають у даний час 65 млн. і 75 млн. відповідно). У ході реалізації загальнонаціональної програми розвитку туризму доходи від даної галузі Туреччини в найближче десятиліття можуть бути доведені до 30 млрд. дол.

Туреччина має великий туристичний потенціал. Пляжі й курорти її субтропічних узбереж доповнюються багатющими археологічними та архітектурними пам'ятками, починаючи з часів хетської держави і гомерівської Трої. Особливо багато пам'яток часів стародавніх Греції та Риму. Використанню цього потенціалу заважають релігійні проблеми і слабкість відповідної інфраструктури. Найвідомішою курортною зоною стало Середземноморське узбережжя з центром Анталія.

Туреччина втілює в собі вплив безлічі культур, що залишили в свій час слід в історії і на географічній карті і що йдуть корінням в епоху перших на планеті цивілізацій. Безліч народів будували тут свої імперії, зумовивши надзвичайне різноманіття країни. Сьогодні гості Туреччини можуть відчути сучасний ритм життя, що сусідить зі свідченнями далекого минулого.

Все це робить Туреччину особою в географічному і історичному відношенні країною, де моря зустрічаються з горами, де є сусідами різні культури. Ось чому Туреччина стає все більш популярним туристичним напрямом для всіх, хто шукає досконалої гармонії природи, історії та культури.

Згідно «Конвенцією про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» що вступила в силу в 1983 році у світі зареєстровано 878 об'єктів культурної і природної спадщини (Список об'єктів Світової спадщини 2008). У їх число входять одночасно пам'ятки світової культурної і природної цінності

дев'ять об'єктів Туреччини: історичні райони Стамбула, міста Сафранболу і Хаттушаш (Богазької) - столиця хетського держави, гора Немрут, район Ксанф-Летоон, Велика мечеть і лікарня Діврігі, легендарне місто Троя, джерело Памуккале-Хієраполіс і Національний парк Гйореме в Каппадосії.

Найпопулярніші [курорти](#) в Туреччині – [Сіде](#), [Белек](#), [Мармарис](#), [Анталія](#), [Кемер](#), [Аланія](#), [Бодрум](#), [Фетхіє](#).

Сіде – старовинне приморське місто, що знаходиться на півострові неподалік від [Анталії](#). Цей дорогий і престижний [курорт](#) дарує своїм гостям умиротворення і тишу, можливості зіграти на прекрасному пляжі і насолоджуватися морем, та іншими розвагами, а також помандрувати екскурсіями по слідах Антонія і [Клеопатри](#), по місцях слави [Олександра Великого](#).

Белек – молодий турецький курорт, спроектований провідними світовими архітекторами. Тут все створено для комфортного відпочинку, інфраструктура [курорту](#) включає буквально все, що можна побажати, в тому числі численні гольф-клуби. Поруч з курортом розташовані великий національний парк, сосновий і евкаліптовий ліс, апельсинові плантації.

Мармаріс є перлиною серед турецьких курортів. Тут дуже гарні умови для дайвінгу та купання в морі, на його набережній довжиною 4 кілометри розташовані нічні клуби, кафе, ресторани. Дуже гарний парк, цікава середньовічна фортеця, звідси ходять пороми на грецький острів Родос.

Анталія – один з кращик, і найбільш популярних курортів світу. Гори захищають Анталію від холодних вітрів, що створює унікальний субтропічний мікроклімат. Тут завжди гарна погода, а кількість доступних в готелі і за його межами розваг неможливо навіть перерахувати.

Кемер не дарма називають «Богом обдароване місце на землі». На території стародавньої Лікії зараз розташовується популярний турецький курорт, де є все – і море, і засніжені Таврські гори, і сосново-евкаліптові ліси, і бананові, лимонні й апельсинові плантації. І, звичайно ж, безліч готелів.

Аланія – ще один заслужено популярний турецький курорт. Тут дивовижний клімат, і найширші можливості для відпочинку, в тому числі активного. Пам'ятки Аланії – візантійська фортеця, Червона Вежа, і сталактитова печера Далматаш.

Бодрум є улюбленим місцем відпочинку музикантів, поетів, художників зі всього світу. Один з найпрестижніших турецьких курортів просто створений для відпочинку – мальовничі бухти Середземного моря, і чудові золотаві пляжі змінюються сосновими лісами, і апельсиновими гаями. Бодрум дарує умиротворення, сили та натхнення.

Курорт Фетхіє володіє чудовими можливостями для дайвінгу, та водних видів спорту. Лагуна Олю Деніз відома на весь світ, а в тутешніх лісах ростуть сріблясті ялини, та інші унікальні дерева. Фетхіє – прекрасне місце для екскурсій, тут можна побачити фортеця Родос, руїни стародавнього міста Телмесос, і багато інших цікавих речей.

6.4. Специфіка туристичного розвитку ОАЕ

Об'єднані Арабські Емірати – одна із найбільш розвинених країн Близькосхідного туристичного регіону. ОАЕ – одне із найбільш улюблених місць відпочинку заможних європейців та американців. Основою доходів країни є її видобувна та нафтопереробна промисловість. Однак в останні десятиліття керівництво країни зробило ставку на розвиток туристичної індустрії.

Країна загалом бідна на природно-рекреаційні ресурси – більшу частину її території займають пустелі, нема озер та постійних річок. Культурно-історична спадщина країни теж не «рясніє» унікальними пам'ятниками минулого. Проте доступ до водних ресурсів (Перська затока) та сприятливий клімат, а також високий рівень економічного розвитку, дозволили розгорнути на території країни потужну туристичну індустрію з основною ставкою на туризмі з метою відпочинку та розваг. Останніми роками ОАЕ набирають силу як центр бізнесу і комерції. Міжнародні виставки, що проводяться тут, конгреси і семінари

привертають до країни бізнесменів зі всього світу. Як зона безмитної торгівлі країна також вельми приваблива для підприємців. Крім того ОАЕ – відмінне місце для дитячого, сімейного і оздоровчого відпочинку.

Центрами туристичного розвитку є емірати Дубай, Абу-Дабі, Шарджа. Решта еміратів (Аджман, Расель-Хайма, Умм-ель-Кайван та Ель-Фуджейра) мало представлені на туристичному ринку країни. Дубай та Абу-Дабі є центрами ділового туризму. Країна зреалізувала унікальний у світі проект штучних острівних комплексів, що розкинулися в Перській затоці. Острови продовжили берегову лінію країни більше як на 500 км. Найцікавішими є три пальмові острови (Джумейра, Джебель-Алі та Дейра) та архіпелаг «Світ». Серед унікальних проектів варто також відзначити семизірковий готель Бурж-ель-Араб, штучну зону гірськолижного відпочинку та ін.

Відвідуючи країну для іноземних туристів варто звернути увагу на домінування тут канонів мусульманської релігії. Іслам дещо відрізняє туристичні зони ОАЕ від аналогічних центрів в Європі чи Америці. В час Рамадану туристична активність спадає.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань:

Туристичні ресурси Туреччини

Туристичні ресурси Ізраїлю

Туристичні ресурси ОАЕ

Туристичні ресурси Єгипту

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Специфіка історичного розвитку країн регіону. Політична карта країн Близького Сходу. Аналіз сприятливих та негативних чинників розвитку туризму у регіоні.

Лекція № 7

Південно-Азійський туристичний макрорегіон

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 7.1. Загальна характеристика регіону
- 7.2. Тенденції розвитку основних видів туризму
- 7.3. Культурно-історичне надбання та природна атрактивність країн регіону: Індія, Непал, Мальдіви

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

7.1. Загальна характеристика регіону

Згідно регіоналізації ВТО Південна Азія включає наступні держави: Індія, Пакистан, Бангладеш, Непал, Бутан, Шрі-Ланка, Мальдіви. Географічне розташування регіону можна охарактеризувати як відносно сприятливе для розвитку туризму. Регіон омивається водами Індійського океану, але Бутан і Непал мають внутрішньоконтинентальне розташування. У регіоні переважають сухопутні кордони, які проходять по високогір'ям, часто ізолюючи сусідні держави одну від одної. Крім того, суміжні райони Азії не належать до потужних постачальників туристів. Південноазійські країни мають низький рівень економічного розвитку, серед населення переважають бідні люди з дуже скромними доходами. Тому, не дивлячись на величезне число жителів, країни Південної Азії не є постачальниками туристів. Низький рівень соціально-економічного розвитку

визначає відповідну якість туристичної інфраструктури і сервісу, а саме засобів розміщення та закладів харчування.

Однак регіон має перспективи туристичного розвитку. Для нього характерна надзвичайна різноманітність ландшафтів: пустелі, тропічні та гірські ліси. Тут розташовані найвищі гори планети – Гімалаї, де є прекрасні умови для альпінізму та екологічного туризму. Для Непалу гірський туризм став одним з головних джерел валютних доходів. Найпрестижнішою в світі вершиною для альпінізму є Еверест (кордон Непалу та Китаю) та К2 або Чогорі (Пакистан). Для Мальдівських островів основний вид туризму і джерело доходу – купально-пляжний відпочинок. Міжнародний туризм до Індії переважно пізнавальний, а також релігійний та діловий. Саме в Індії знаходиться більшість пам'ятників культури регіону (мавзолей Тадж-Махал в Агрі).

Серед основних видів туризму, що отримали розвиток у регіоні варто виокремити наступні: культурно-пізнавальний, релігійний, лікувально-оздоровчий (нетрадиційна медицина), туризм з метою відпочинку та розваг (купально-пляжний, гірськолижний), діловий туризм.

7.2. Тенденції розвитку основних видів туризму

Серед основних видів туризму, що отримали розвиток у регіоні варто виокремити наступні:

- *культурно-пізнавальний туризм*: головним осередком залишається Індія з її численними храмами, історичними та релігійними пам'ятками (золотий трикутник Індії – Делі-Агра-Джайпур (Тадж-Махал, Палац вітрів, Червоний форт, меморіальні музеї Дж. Неру та М. Ганді тощо));
- *купально-пляжний туризм*: основні курортні зони зосереджені на узбережжі Індійського океану, найбільше цей вид туризму отримав поширення на Шрі-Ланці та в Мальдівській республіці. Мальдіви традиційно вважаються раєм для туристів з чудовими піщаними пляжами, острівними відокремленими зонами відпочинку, унікальним підводним світом та високим рівнем обслуговування;

- *гірськолижний (спортивний) туризм*: гірська система Гімалаї створює прекрасні умови для альпінізму, треккінгу, екологічного туризму. Для Непалу гірський туризм є одним з головних джерел валютних надходжень. Найпрестижнішою у світі вершиною для альпінізму є Джамолунгма (Еверест – 8848 м), розташована на межі Непалу і Китаю; друга за висотою є гора К2 (Чогорі), розташована на території Пакистану. Індійські гірськолижні курорти здобувають міжнародну популярність (Аули в Гархвалі, Кедар, Кантха, Куш Кальян тощо);
- *лікувально-оздоровчий туризм*: розвинений слабо, однак специфіка полягає у використанні нетрадиційної медицини, фітотерапії і голковколювання. Однак ці види не завжди є привабливими для іноземних туристів. Користуються відносним попитом поїздки з лікувальними цілями до Непалу;
- *релігійний туризм*: пов'язаний зі святинями місцевих релігій (індуїзму та буддизму, також існують центри християнства, джайнізму, сикхізму та ісламу). Серед основних центрів варто зазначити – резиденцію далай-лам у м. Лхаса (Тибет), та у Дхармасалі (Північна Індія), у м. Канді (Шрі-Ланка), Варанасі; центрами поклоніння для буддистських прочан є численні статуї Будди та ін. Однак варто пам'ятати, що ортодоксальні буддисти не здійснюють масового паломництва в тому змісті, який вкладають у нього християни чи мусульмани. Політеїстичний індуїзм характеризується безліччю об'єктів поклоніння, які лише на території Індії обчислюються десятками тисяч. Основні присвячені головним божествам пантеону індуїста – Шиві, Крішні, Вішну. Святі місця індуїзму: Патна, Варанасі, Амарнат, Аллахабад, Мадурая. Священною в індуїзмі вважається річка Ганг. На її берегах розташовуються численні храми, спеціально облаштовані спуски, що дозволяють дістатися до води (гхат);

— *діловий туризм*: розвивається повільно, основними центрами залишаються великі індустріальні міста та транзитні порти Індії (Мумбай, Калькутта, Делі та ін.).

7.3. *Культурно-історичне надбання та природна атрактивність країн регіону: Індія, Непал, Мальдіви*

Мальдіви. Кажуть, що на світі є місце, де час перестає існувати, де захід розчиняється у піні прибою, а світанок не квапить новий день. Тут всі дні схожі один на одного, але іншого і не вимагається. Тому що в раю свої правила. Так традиційно говорять про Мальдіви – про райську країну, що розкинулася в Індійському океані на 1190 кораловому острові.

До 1965 р. країна перебувала під протекторатом Великої Британії. З 1965 р. – здобула незалежність й існує сьогодні у рамках президентської республіки. Офіційною релігією в країні є іслам (мусульмани-суніти), що визначає норми життя мешканців країни. Столиця – м. Мале, чи не єдине місто в країні. Мальдіви складаються з двох ланцюгів коралових та вулканічних островів, що знаходяться в Індійському океані (1200 островів – 200 з них жилі). Основні заняття місцевого населення: рибальство, обробка риби, сільське господарство (рис, овочі, фрукти, кокосова пальма...).

Але ані промисли, ані сільське господарство не забезпечують країні такий дохід, які дає головна галузь місцевої економіки – сфера обслуговування туризму. Туристична спеціалізація країни базується на розвитку купально-пляжного відпочинкового туризму. Для цього країна має сприятливу ресурсну основу: мальовничі пейзажі, кокосові гаї, білосніжні пляжі, прозорі блакитні води Індійського океану, барвисті корали і дивовижний підводний світ. Це робить відпочинок на Мальдівах казкою. Клімат на Мальдівах тропічний – спекотний і вологий. Середня температура складає 26-30°C. Значних перепадів погодніх умов тут практично не буває. На цих островах існує два сезони – сухий і вологий. Листопад–квітень – сухий сезон, сонце світить з 6 години ранку до 6 вечора. Це найкращий час для

відпочинку. Вологий сезон – червень–жовтень, характеризується короткочасними дощами, але спекотне тропічне сонце миттєво висушує пісок, тому купатись і засмагати на Мальдівах можна цілий рік.

Специфіка обслуговування полягає у тому, що туристичні комплекси формуються на окремих островах (близько 80), окремо від місця проживання місцевого населення. Відмінна риса місцевих засобів розміщення – це бунгало (готелі на воді), що невеликими комплексами розкинулись як на суші, так і у прибережній зоні. Також, у Мальдівах відкрили унікальний підводний ресторан Ithaa, що місцевою мовою означає «перлина», та знаходиться на глибині 5 м.

Серед основних туристичних розваг виділяються дайвінг, серфінг на віддалених атоллах (островах), рибалка (вечірньо-нічна), атрактивна екскурсія на плаваючому готелі (круїзний тур) тощо.

У рамках культурно-пізнавального туризму увагу привертають лише пам'ятки столиці. Тут варто відвідати: Національний музей (експозиції майна султанів та предмети з археологічних експедицій), Ісламський центр, руїни португальської фортеці (XVI ст.), колишній палац султана (XIX ст.) і Парк султана, велика П'ятнична мечеть (1656 р.) із чудовою різьбою по каменю, мавзолей Абдулли Барахатули Барбари – арабського проповідника, який 1153 р. навернув мальдівців до мусульманства, могила національного героя Мохаммеда Тхакуруфара Аль-Азама, що загинув у боротьбі проти португальських загарбників. На окрему увагу заслуговує Президентський палац Theemuge, що є житлом президента та його родини. Ця визначна пам'ятка знаходиться у центрі невеликої столиці.

Мальдіви потрапили до Книги рекордів Гіннеса як країна з найплоскішим рельєфом: там немає ні горбів, ні річок, і жоден з островів не виступає з води більш ніж на 3-5 м. тому, на думку вчених, до 2020-2040 рр. вся країна може зануритися у води Індійського океану. Отож, поспішайте побувати у цьому раю.

Сьогодні він ще з нетерпінням чекає туристів, розкривши гостинні обійми.

Республіка Індія або Індія, Бгарат (англ. Republic of India, гінді भारत गणराज्य, Bharat Ganarajya) – країна в Південній Азії. На північному заході межує з Пакистаном та Афганістаном; на півночі – з КНР, Непалом і Бутаном; на сході – з М'янмою і Бангладеш. На півдні вузька Полкська протока і Манарська затока відділяють її від Шрі-Ланки. Протокою Грейт-Ченнел між островами Великий Нікобар і Суматра проходить морський кордон між Індією та Індонезією.

Столиця – Нью-Делі. Найбільші міста: Калькутта (понад 16 млн. жителів), Мумбаї (Бомбей) (понад 15 млн. жителів), Ченнаї (Мадрас) (6 млн. жителів), Хайдарабад (5 млн. жителів), Бангалор (4,5 млн. жителів), Ахмадабад (4 млн. жителів). Індія - сьома за площею і друга за кількістю населен країна на нашій планеті. У ній живе понад 1 млрд людей, з них 73% - селяни, відповідно частка міського населення складає приблизно 23%.

Середня тривалість життя – 63 роки; валюта – 1 індійська рупія та 100 пайсів; основні мови – хінді та англійська; релігійний склад – індуїсти – 81%, мусульмани – 12%, християни – 2,3%, будисти 0,7%.

Індійська цивілізація - одна з найдавніших у світі і стоїть в одному ряду з єгипетською, китайською, грецькою і вавилонською. Вона зародилася 5 тис. років назад в долині священного Гангу, і саме їй людство зобов'язане не тільки численними шедеврами світової архітектури, скульптури, живопису, не тільки унікальними філософськими ученнями, але і десятковою системою рахунку, поняттям математичного нуля, першими успіхами хірургії. Сторіччями до крові індійців домішувалася представники різних рас - скіфський, грецький, монгольський, китайський, іранський, турецький і навіть ефіопська. Звідси і фантастична різноманітність етнічних типів і кольорів шкіри сучасних жителів країни. У Індії зародилися чотири стародавні релігії: індуїзм, буддизм, сикхізм і джайнізм.

Зараз 82% населення сповідає індуїзм. На території країни проживають 500 народів і племен, що говорять на 16 мовах і 5 тисячах діалектів.

Райська природа і дивовижні пейзажі, унікальні пам'ятники стародавніх культур, достатньо розвинена мережа автомобільних і залізних доріг роблять Індію цікавою і зручною для туристів.

Одним із найбільш екзотичних місць Індії є штат Керала - Земля кокосів. Це оксамитові пляжі, красиві гірські пейзажі, рисові поля, стрімкі річки, кокосові ліси... Керала - одна з найбільших у світі скарбниць прянощів. Це край фестивалів і барвистих релігійних ходів. Для туристів тут рай: пляжі Кавалама, комфортабельні готелі, дискотеки, морські круїзи. Мандрівників познайомлять з давньою цілющою системою Аюрведа, що налічує понад 3 тис. років. У гірському національному заповіднику Періяр можна побачити слонів, леопардів, тигрів і мавп у природних умовах.

Одним із найпопулярніших маршрутів для туристів, без сумніву, є маршрут Делі-Агра-Джайпур-Делі завдяки щедро розсипаним тут перлинам індійської культури: архітектурному шедевру Тадж-Махал в Агрі, місту-привиду Фатіхпур-Сіхрі, екзотичному рожевому місту Джайпур в штаті Раджастхан.

Агра - стародавнє місто, в якому знаходиться безліч магазинів з ручними товарами. Але перш за все увагу туристів привертає краса неперевершеної споруди – мавзолею Тадж-Махал, спорудженого у XVII ст. кращими майстрами за наказом великого імператора Шах-Джахана на честь вічної любові до дружини Мумтаз Махал. Він побудований з білого мармуру, червоного пісковика, золота і срібла, місячного каменя і нефриту, лазуриту і коралів.

По дорозі до Джайпуру туристи побачать розкішний старий форт і далі потраплять до старовинного міста Фатіхпур-Сіхрі, в якому можна помилуватися руїнами фортець і палаців, лазень і монетного двору Великих Моголів. Далі маршрут пролягає по пустинному штату Раджастан. Це край скелястих гір, піщаних дюн, великих голубих озер з красивими палацами на островах,

зелених щедрих садів, повноводних річок. У штаті чимало туристичних об'єктів – рожеве місто Джайпур: фортеці, палаци і храми побудовані з рожевого каміння.

Особливу увагу привертає «палац вітрів» Хава Махал (пятиповерхова будівля з рожевого каменю, що має 953 вікна.)

Столиця Індії – Делі – це ворота країни чудес. Про Делі написано: уявіть собі Рим і Вашингтон, що злились ведино – це і буде Делі. Визначних місцин та чудес сучасного Делі не перерахувати. Вражає унікальна вежа висотою 72,5 м. Свої казкові подорожі туристи можуть завершити у передгір'ях Гімалаїв на гірському курорті Муссори, розташованому на висоті понад 2 000 м над рівнем моря. Він популярний серед любителів активного відпочинку.

Марк Твен сказав про Індію: «Це єдина країна, яку мріють побачити всі люди, а коли побачать одного разу хоча б проїздом, вже не можуть дивитися так само на іншу красу світу».

Федеративна Демократична Республіка Непал – держава в Гімалаях в Південної Азії. Межує з Індією і Китаєм. Столиця країни – м. Катманду.

Незалежність від [Англії](#) Непал отримав у [1923](#); реставрація [монархії](#) відбулася в [1951](#). У [1960](#) [парламент](#) був розпущений [королем](#), заборонені політичні партії. У [1980](#)-х пройшли виступу населення за надання демократичних свобод, у результаті чого в [1990](#) система безпартійної держави зруйнувалася, у [1991](#) були проведені [вибори](#), лідер партії [«Непальський конгрес» Коірала](#) став главою уряду. Початком кінця Непальської монархії стала [громадянська війна](#), яку в [1996](#) році проти неї розв'язали [маоїсти](#). Депутати Конституційних зборів Непалу [28 травня 2008](#) проголосили країну [республікою](#), поклавши край 240-річному правлінню [династії Шах](#).

Через північний кордон Непалу простягаються Гімалаї. На висотах вище за 3000 м гімалайська зона займає більше 25 % площі Непалу. Молодість цих [гір](#) можна помітити по їх крутих схилах і зазублених контурах. Там мало справжніх долин і

більшість рік біжить крізь круті ущелини. Зимові дні в тонкому повітрі гір можуть бути явно гарячими, але температура швидко падає нижче за нуль після заходу. Ефект [мусону](#) визначається місцевою формацією гір, але, взагалі, високі списи відсікають [мусонний дощі](#). Усього вісім піків вище за 8000 м знаходяться на території Непалу: [Еверест](#), [Канченюнга](#), [Лотсе](#), [Макалу](#), [Чо Ою](#), [Далагірі](#), [Манаслу](#), [Аннапурна](#).

Офіційно це єдина в світі чисто індуїстська держава. [Непальці](#), а особливо народність [неваро](#), що в основному населяє долину [Катманду](#), поклоняється обом – [Будда](#) і [Шиві](#), без всяких конфліктів між віруючими. Щоб не сваритися ні з одним із богів, непалець вважає за краще вірити у всіх. У цьому весь його характер. На півдні Непалу в місті [Лумбіні](#) у 6 ст. до н. е. з'явився на світ великий [Будда](#), що подарував світові вчення, що знайшло своїх прихильників як на Сході, так і на Заході. Це єдина в світі країна, де до цього часу збереглися традиції і монастирі добуддистської релігії [Бон-по](#). Є невеликі групи [мусульман](#) і [християн](#), а також практикуються древні обряди [анімізму](#), [шаманства](#) і [чаклунства](#).

Найбільші і найдавніші, найменші ще не добудовані, на вершині гори і в глибокій печері, храми смерті і храми любові. І завжди і скрізь – очі Будди. Всевидячі і що все розуміють. Не обов'язково знати непалі, щоб звернутися до нього. Передбачливі непальці вже написали [молитви](#) на всі випадки життя на молитовних прапорцях і барабанах. Досить постояти під тими, що розвіваються на вітрі прапорцями або покрутити правою рукою барабан, як ваша молитва відправиться за призначенням. Якщо поспішаєте – [чернець](#) за скромну винагороду візьме на себе обов'язок помолитися за вас з допомогою механічного молитовного пристрою, що нагадує [м'ясорубку](#). Можна також «поправити» свою [карму](#), звернувшись до її служителя, якого легко впізнати за оранжевим одягом, палиці і відрі для збору [грошей](#). Особливо вражає уяву [Пашупатінат](#). Тут міст, з'єднуючи два береги священної ріки [Багматі](#), в той же час з'єднує (або розділяє) початок і кінець життя. На одному березі непальці

[кремують](#) мертвих, а на іншому поклоняються лінгаму – [фалосу](#). У ніч повного місяця сюди приходять наречені, щоб, окропивши свої голови священною водою, скріпити навіки свій союз. Потім наречена поливає кам'яну статую лінгама молоком з медом і п'є цю суміш, збираючи її зі стоку канавки, що оточує основу лінгама – вважається що від цього вона вагітніє.

Перший готель в країні під назвою Royal Hotel був відкритий уродженцем [Одеси Борисом Лисаневичем](#).

Туризм є найбільшою індустрією Непалу, а також найбільшим в країні джерелом іноземної валюти і доходів. У Непалі знаходяться 8 з 10 високих гір в світі, які залучають альпіністів, скелелазів і людей, що шукають пригоди.

Непал є країною, де розташована найвища точка планети – гора Еверест. Привабливим для відвідувачів країни є альпінізм і інші види пригодницького і екологічного туризму. У південному Непалі розташований храм в Лумбіні, що є дсесвітньою історичною спадщиною і місцем народження Гаутами Будди. Також на території країни є і інші значні для релігійного паломництва місця.

Уряд Непалу оголосив 2011 рік роком туризму з метою залучити впродовж цього року в державу один мільйон туристів. Туристична індустрія розглядається керівництвом країни як спосіб скорочення масштабів бідності і досягнення більшої соціальної рівності населення.

У 2007 році число іноземних туристів, що відвідали Непал, склало 526 705 осіб. У 2008 році 55,9 % іноземних туристів прибуло з Азії (з них 18,2 % з Індії), тоді як західних європейців було 27,5 %. 7,6 % туристів було з Північної Америки, 3,2 % з Австралії і Тихоокеанського регіону, 2,6 % з Східної Європи, 1,5 % з Центральної і Південної Америки, 0,3 % з Африки і 1,4 % з інших країн.

Всередньому іноземні туристи, що відвідали Непал у 2008 році, залишалися в країні 11-12 днів.

За даними Міністерства туризму Непалу основні туристичні заходи на території країни включають скелелазіння, альпінізм,

треккінг, спостереження за птахами, польоти на пароплані і повітряній кулі над Гімалаями, сплав по річці на плоту, байдарках або каное, катання на гірських велосипедах і сафарі в джунглях, зокрема на території Тераї.

Туризм у Непалі є важливим джерелом валютних надходжень. Найпривабливішими для іноземців є, перш за все, індуїстські та буддійські культові споруди. Обслуговування альпіністів з усього світу також стало джерелом стабільного доходу жителів багатьох гімалайських поселень. Цілий народ, тобто шерпи, перетворилися на носильників і провідників численних альпіністських експедицій. Бажаючих покорити найвищі вершини світу нині стільки, що уряд Непалу змушений установлювати чергу. До чинників, які обмежують розвиток туризму в цій країні, належать багаторічна політична нестабільність, воєнні дії та терористичні акти.

Провідним рекреаційним ресурсом Непалу є унікальні природні умови цієї країни. Простягаючись на 200 км з південного заходу на північний схід, висота земної поверхні зростає з 60 до 8848 м. над рівнем моря (г. Джомолунгма (Еверест)). Жодна інша держава світу не має на такому незначному просторовому проміжку таких різючих змін клімату: від тропічного до арктичного на льодовиках Головного Гімалайського хребта. Ніде більше у світі на поверхні землі повітря не буває настільки розрідженим, як у Непалі.

У цілому в природному плані Непал можна поділити на дві частини: передгірні рівнини тераї, які є продовженням Гангзької низовини, і Гімалаї. Ширина тераїв змінюється від 16 до 30 км. Вони сильно розорані. Перед самими горами тераї дуже заболочені з окремими осередками малярії. На передгірних підвищеннях розташовані савани з густими заростями слонової трави висотою до 4,5 м. У Гімалаях знаходяться вершини 5 «восьмитисячників»: найвища гора планети Джомолунгма, а також Канченджанга, Макалу, Аннапурна і Джаулагірі.

У Непалі доволі чітко виражені сезони року, що відображається на рекреаційній діяльності. Влітку тут дуже

спекотно, переважають доволі надокучливі мусонні дощі, які приносять вологі повітряні маси з Індійського океану. Взимку, дець приблизно із середини грудня по лютий, тут сухо і прохолодно. В цей час у горах випадає багато снігу. Найкращий час для мандрівок навесні (березень, квітень) і восени (жовтень, листопад), коли встановлюється стійка суха і тепла погода.

Розвиваючи туризм у Непалі, уряд намагається зберегти дуже багатий у минулому рослинний і тваринний світ. Для цього створено декілька об'єктів природно-заповідного фонду: резерват Читауен на кордоні з Індією, а також національні парки Лантасанг, Сагар-матха, Нагарджук тощо.

Головними релігіями Непалу є індуїзм (86% віруючих) і буддизм (12%). У країні знаходиться багато найважливіших культових споруд буддистів та індуїстів усього світу. Індуїстські храми Непалу зачинені для відвідування іноземцями, їхньою красою можна насолоджуватися лише ззовні. Натомість у буддійських монастирях кожен відвідувач, незалежно від того, звідки він приїхав, є бажаним і дорогим гостем. Необхідно лише зняти взуття, не чіпати нічого руками і фотографувати з дозволу дуже запопадливих ченців.

Непальці надзвичайно релігійні. Кожен непальський будинок є по суті маленьким храмом. В обов'язковому маленькому внутрішньому дворіку знаходиться сімейний мініатюрний храм або вівтар - лінгам - символ Шиви, який є центральним об'єктом поклоніння індусів. Просто так повз храм, а їх у столиці Катманду тисячі, непалець ніколи не пройде. Він обов'язково вклониться божеству, доторкнувшись рукою спершу до порога святилища, а потім до власного чола. Така церемонія неодмінно закінчується ударом у дзвін, який висить біля кожного храму. Тому в столиці лунає постійний «малиновий» дзвін, який особливо посилюється надвечір, коли вулиці міста заповнюються людьми.

Непал - одна з небагатьох країн світу, де предмети класичного і сучасного мистецтва використовуються у повсякденному житті людей. Ці унікальні витвори зберігаються у

численних храмах. Хоча Непал є єдиною країною світу, де індуїзм визнано державною релігією, тут вільно зберігається релігійне розмаїття.

Туристів вражає не лише кількість храмів, а й розмаїття їхньої архітектури, яке можна в цілому звести до трьох видів: пагода, шикара і ступа. Ступи є суто буддійськими, пагоди і шикари можуть бути і буддійськими, й індуїстськими. Буддійські храми вирізняються тим, що оточені стіною з воротами. Нерідко храм оточений стіною молитовних коліс. У столиці серед тисяч храмів вирізняються величезний палацово-храмовий ансамбль «Хану ман Дхока», королівський палац, палац Сінгха Дарбар. На околиці міста знаходяться грандіозні буддійські ступи III ст. до н. е. Боднатх і Сваямбунатх.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань:

Туристичні ресурси Непалу

Туристичні ресурси Індії

Туристичні ресурси Мальдів

Туристичні ресурси Шрі Ланки

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Аналіз сприятливих та негативних чинників розвитку туризму у регіоні.

Лекція № 8

Азійсько-Тихоокеанський туристичний макрорегіон

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 8.1. Загальна характеристика регіону
- 8.2. Тенденції розвитку основних видів туризму
- 8.3. Рекреаційний розвиток країн Східної Азії: Китай, Японія, Сінгапур, Таїланд
- 8.4. Перспективи розвитку Тихоокеанського регіону: Австралія, Нова Зеландія, Океанія

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

8.1. Загальна характеристика регіону

Азійсько-Тихоокеанський регіон – найбільший туристичний регіон світу; об'єднує країни Східної, Південно-Східної Азії, Океанії і Австралію. Міжнародний туризм в Азійсько-Тихоокеанському регіоні – порівняно молоде явище. У деяких країнах індустрія туризму почала розвиватися недавно – у 80-і роки ХХ в. Його окремі частини (субрегіони) значно віддалені одна від одної, що ускладнює розвиток внутрішньорегіональних туристичних поїздок. Також АТР віддалений від основних туристичних ринків світу – Європи та Америки. Поряд з високорозвиненими країнами (Японія, Австралія, Нова Зеландія, Сінгапур), і такими, що розвиваються (Республіка Корея, Китай, Малайзія), у регіоні чимало країн з

низьким рівнем розвитку економіки (Камбоджа, Лаос, В'єтнам, окремі країни Океанії).

Однак обширність регіону сприяє формуванню тут комплексу розмаїтих природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів. Розвиток туризму тут розпочався відносно недавно, але його темпи найвищі у світі. Регіон займає третє місце у світовому туристичному потоці. Найбільш відвідувані країни регіону – Китай, Сянган (Гонконг), Тайвань, Японія, Сінгапур. Серед основних видів туризму, притаманних для регіону, варто виокремити – діловий (з цього виду туризму розпочався туристичний був у регіоні – Японія, Китай, Сянган, Сінгапур), культурно-пізнавальний (Китай, Японія), туризм з метою відпочинку та розваг (Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Індонезія, Австралія), релігійний. Традиційний лікувально-оздоровчий туризм у регіоні особливого поширення не набув, тому альтернативою залишаються нетрадиційні способи діагностики та лікування – акупунктура, фітотерапія, масаж, лікувальна гімнастика тощо.

Слід зазначити, що туристичний бізнес у регіоні успішно функціонує тільки в розвинутих нових індустріальних країнах. В'єтнам, Лаос, Камбоджа, Монголія, незважаючи на всі зусилля, мають незначну ринкову частку. Загалом, Азійсько-Тихоокеанський регіон відрізняється найбільш динамічним розвитком туризму в світі. За прогнозах АТР збереже за собою лідерство в темпах зростання туристичних показників.

8.2. Тенденції розвитку основних видів туризму

Азійсько-Тихоокеанський регіон – найбільший туристичний регіон світу; об'єднує країни Східної, Південно-Східної Азії, Океанії і Австралію. Міжнародний туризм в Азійсько-Тихоокеанському регіоні – порівняно молоде явище. У деяких країнах індустрія туризму почала розвиватися недавно – у 80-і роки ХХ в. Серед основних видів туризму варто виокремити наступні:

- *діловий туризм* – з нього розпочався туристський бум у регіоні – частка ділових туристів складала в 60-х роках до 80 %, зараз знизилась до 20 %. Активізація ділового туризму була спричинена економічним розвитком нових індустріальних країн. Серед напрямків ділового туризму виділяються: Японія, Китай, Сянган, Сінгапур, Тайвань, Австралія. Розвивається інсентив-туризм. Сянган лідирує в регіоні як банківський центр, тут знаходяться штаб-квартири багатьох організацій. Сінгапур як міжнародний порт і транзитна країна претендує на статус ділової столиці регіону;
- *культурно-пізнавальний туризм* – формується за рахунок самотутньої східної етнокультури. Найбільше зацікавлення викликає історія, архітектура, звичаї, кухня Китаю. Приголомшує своєю грандіозністю Велика Китайська стіна. Специфічна культура Японії у поєднанні з високим цивілізаційним розвитком країни приваблює туристів;
- *лікувально-оздоровчий туризм* – традиційний лікувально-оздоровчий туризм на кліматичних, бальнеологічних і грязьових курортах розвинений слабо, а у зв'язку із віддаленістю – курорти регіону майже не задіяні у міжнародному туризмі. Іноземних туристів приваблює альтернативна східна медицина (Тибет), а саме традиційні для місцевого населення способи діагностики і лікування – акупунктура, фітотерапія, масаж, лікувальна гімнастика;
- *релігійний туризм* – розвиток цього виду туризму визначається конфесійною різноманітністю регіону: у Східній Азії переважає буддизм, конфуціанство, синтоїзм; у Південно-Східній Азії – буддизм, іслам; Австралія, Нова Зеландія і Філіппіни – зони християнства. У Океанії зберігаються місцеві примітивні релігії. Центрами буддійського паломництва служать Лхаса (резиденція Далай-Лами у Китаї); статуї Будди (статуя бронзового Будди в японському місті Нара, Смарагдовий Будда в Бангкоку) тощо;
- *туризм з метою відпочинку і розваг* – інфраструктура цього виду туризму інтенсивно розвивається в даний час.

Основними напрямками є: Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Індонезія, Австралія, Китай. Японська індустрія розваг займає друге місце у світі після американської. Макао є провідним центром ігрового туризму в АТР. На купально-пляжному туризмі спеціалізуються багато країн АТР. Прекрасні курорти розташовані в Китаї (о. Хайнань), Таїланді (Паттайя, о. Пхукет і о. Самуй), Індонезії (о. Балі), Малайзії (о. Пінанг), Австралії (Голд-Коуст (Золотий Берег)).

8.3. Рекреаційний розвиток країн Східної Азії:

Китай, Японія, Сінгапур, Таїланд

Китай є основною туристичною країною на Тихоокеанському узбережжі. Але донедавна більшість туристів (25,6 з 27,5 млн. осіб у 1990 р.) склали етнічні китайці. З усієї кількості приїжджаючих тільки 1,7 млн. осіб склали туристи з Японії, США, Великобританії, країн СНД та ін. Модель туризму Китаю, що вже утворилася, зумовлена політичною історією країни та її взаємовідносинами з вищезгаданими країнами. Китай є однією з стародавніх цивілізацій світу, але його новітня історія починається з 1840 р. після війни з Британією та іншими європейськими країнами.

Починаючи з 1978 р., у Китаї проводилася політика «відкритих дверей». З початком модернізації китайської економіки в країну почало приїжджати багато зарубіжних гостей. Більшість туристів цікавилась древньою культурою країни. У середині 80-х років проходить друга хвиля швидкого зростання туризму, але темпи її росту наприкінці десятиріччя зменшились через недостатньо розвинуту інфраструктуру. Політичні й економічні реформи, які проводились в Китаї, почали позитивно впливати на розвиток внутрішнього туризму. Багаті туристичні ресурси Китаю дозволили радикально змінити модель туризму в Східній Азії та Тихоокеанському регіоні загалом. Основними генеруючими туристські потоки в Китай країнами є Малайзія, Індонезія, Республіка Корея, Монголія, а також Росія. Близько 60% в'їзного туристського потоку до Китаю припадає на країни

ближнього оточення. Особливий інтерес туристи виявляють до поїздок, що дозволяють помилуватися дикою природою, відчутти живе життя сучасного Китаю або познайомитися з ходом реформ у країні.

Туристи охоче здійснюють круїзи по річці Хуанхе, надають перевагу поїздам по Трьох ущелинах Янцзи чи древньому Китайському каналу. Вони знайомляться з традиційними методами китайської медицини і прилучаються до фізичної культури – гімнастики тайцзи. Багато туристів відправляються в подорож, щоб одержати уявлення про китайську кухню чи взяти участь у фестивалі паперових зміїв, побачити степи Внутрішньої Монголії чи зійти на засніжені вершини, а також познайомитися з мистецтвом каліграфії. У Китаї для туристів розроблені різноманітні тематичні екскурсії, наприклад, туристи можуть відвідати завод Цзіндечжень та особисто виготовити порцеляновий сувенір.

Популярність Китаю, індустрія туризму якого може задовольнити найрізноманітніші запити відвідувачів, з кожним роком зростає. Якщо в 1990 р. він займав 12-е місце серед країн світу по туристських прибуттях, у 1995 р. перемістився на 8-е, то в 2000 р. ввійшов у першу п'ятірку. Згідно з даними ВТО, у Китаї в 2004 р. було зареєстровано 41,8 млн прибуттів, займаючи четверте місце за кількістю прибуттів у світі.

У даний час Китай очолює список азійських країн за кількістю прибуттів і надалі буде лідирувати не тільки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, але й у світі. За прогнозами ВТО, у 2020 р. в'їзний потік у Китай (включаючи Сянган) досягне 196 млн прибуттів, тобто більше ніж у США і Францію в 2 рази, Іспанію – у 3 рази, Італію і Великобританію – у 4 рази.

Крім Китаю популярними туристичними напрямками в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є нові індустріальні країни (території) Азії: Сянган (Гонконг), Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Республіка Корея, Індонезія і Тайвань. Економічні перетворення, здійснені ними останнім часом, привели до різкого збільшення ділових поїздок у регіон.

Після приєднання в 1997 р. Гонконгу до Китаю модель в'їзного туризму Гонконгу також змінилася. Крім своїх гостей, країна почала приймати транзитних мандрівників, які відвідували Китай, та стала своєрідними воротами Китаю: між Гонконгом та більше десятима китайськими містами здійснюються регулярні рейси, а також прокладені сучасні автомобільні та залізничні шляхи. Жителі Гонконгу в основному відпочивають у Таїланді (90% усіх відпусток), а бізнес-тури здійснюють на Філіппіни, в Індонезію, Сінгапур.

Таїланд: Модним туристичним напрямком став *Таїланд*, особливо з освоєнням ним нової пляжної зони на південному узбережжі й організацією культурно-пізнавальних поїздок на північ країни. Найяскравіше враження від Бангкока, тут можна побачити храм Смарагдового Будди. Досить цікавою є скульптурка Будди, хоча насправді вона не зі смарагду, а з каменя жадеїту. Кожен сантиметр храму інкрустований кольоровими, дзеркальними, переливчастими камінчиками і плиточками ручної роботи. Тайці – добрі, чуйні, відкриті, простодушні та дуже терпимі. Вони буддисти і сприймають усе таким, як є. У Республіці Корея, Таїланді і на Тайвані добре розвинений розважальний туризм.

У десятку країн регіону, що лідирують по прибуттях, входить *Японія*. Вона приймає потоки відвідувачів з різними туристськими цілями, у тому числі для відпочинку і розваг. Японська індустрія розваг займає друге місце у світі після американської.

Слід зазначити, що туристський бізнес у регіоні успішно функціонує тільки в розвинутих і нових індустріальних країнах. *В'єтнам, Лаос, Камбоджа, Монголія*, незважаючи на всі зусилля, мають незначну ринкову частку.

Головні ринки в'їзного туризму в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні сформувалися в тих же країнах, що і ринки в'їзного туризму, з деякими перестановками в списку лідерів. Перше місце за кількістю туристських виїздів уже довгий час утримує Японія.

8.4. Перспективи розвитку Тихоокеанського регіону: Австралія, Нова Зеландія, Океанія

Австралійський Союз – єдина в світі держава, що займає територію цілого континенту. Площа його приблизно 7,7 млн. км. кв., при цьому кількість населення порівняно невелика ~ 19,5 млн. чол. Австралія – одна із найбільш урбанізованих країн світу. Країна входить до складу Британської Співдружності, а главою держави є Британська королева.

Австралія, будучи країною-материком, є цікавою та унікальною зоною у багатьох відношеннях.

Оскільки країна знаходиться в південній півкулі, липень є найхолоднішим місяцем, а січень – найтеплішим. Середня температура липня коливається від +12 до +20, січня – від +20 до понад +30 °С. Тому Австралія є країною постійного літа.

Австралія омивається двома океанами: східний берег омиває Тихий океан, решту берегів – Індійський. На $\frac{2}{3}$ території країни панує клімат пустель та напівпустель. Внутрішня частина країни цілком вкрита пустелями. Навколо пустель знаходяться напівпустелі, які в деяких районах змінюються саванами, а ті в свою чергу – евкаліптовими, пальмовими лісами та лісами деревоподібної папороті.

Австралія – справжня мекка для туристів-любителів природи. Природа Австралії має багато особливостей. Саме цей екзотичний чинник є вагомим у розвитку туристичної індустрії країни. Іноді Австралію називають материком реліктів (тварин і рослин), що збереглися від минулих геологічних епох. Саме ізоляція Австралійського материка за тривалий геологічний період визначила своєрідність рослинного і тваринного світу. Із 22 тис. видів рослин Австралії 90% притаманні лише цьому континенту. Більшість рослин – вічнозелені. Тут є 500 видів евкаліптів. Окремі дерева сягають понад 90 метрів. Близько 70% птахів, 88% рептилій та 94% жаб цієї частини світу можна зустріти лише тут. Більшість місцевих ссавців – сумчасті; найвідомішими тваринами є кенгуру, ехидна, качконіс, коала.

Австралія відома також як «найсухіший» континент Землі. Вона одержує в 5 разів менше атмосферних опадів, ніж Африка, і у 8 разів менше ніж Південна Америка. Країна багата підземними водами, що мають величезне значення для потреб транспорту, водоюю худоби, гірничодобувної промисловості і частково для зрошування полів і пасовищ.

За останні роки в Австралії створено декілька крупних національних парків (Грейт-Вікторія-Дезерт, Какаду, Сіднейський національний парк, Маунт-Косцюшко, Ройял, підводний парк Грин-Айленд та ін.). Зараз в країні більше 1 000 територій-резервацій, що охороняються, і національних парків, що займають близько 3% площі країни.

Великий Бар'єрний риф – це найбільше у світі коралове утворення, що простягається більш як на 2 000 км., його звична ширина – 150 км. Він складається з понад 400 видів коралів. На рифі 71 острів, частина з яких не є заселена, інша – перетворені на розкішні курорти. Великий Бар'єрний Риф оголошений ЮНЕСКО світовим надбанням і перетворений на морський заповідник. Пірнати і плавати на рифі можна круглий рік: тут немає акул, отруйних медуз і крокодилів.

Все життя Австралії зосереджене на східному побережжі, де знаходиться 99% її міст. Найбільшим серед них є *Сідней*, що займає територію в 6 разів більшу, ніж Москва.

Сідней розкинувся на морському березі. Так було названо перше каторжне поселення на території Австралії. Сьогодні це місто хмарочосів, транспортних магістралей та фінансовий центр Австралії. Характерною рисою міста являється відсутність звичних для європейців тротуарів; сади відокремлюють будинки від проїжджої частини міста.

Визначною пам'яткою Сіднея є *Оперний театр*, який був побудований зусиллями данців, шведів та французів, зовнішній вигляд будівлі нагадує корабель, вітрила якого наповнені вітром (іноді фасад театру порівнюють із величезними раковинами). Іншою визначною пам'яткою міста є *Острелія-Тауер*. З висоти оглядового майданчика цієї вежі можна побачити все місто,

подібно як в Парижі можна оглянути горизонти французької столиці з висоти Ейфелевої вежі.

У парку Сіднея відкритий історичний заповідник, в якому туристи можуть прослідкувати за історією колонізації материка в «обличчях»: поблизу гавані стоїть двоцогловий корабель, в тінистому садку розташовуються будівля в'язниці, млин, склади, будинки вільних поселенців.

У Сіднеї в районі Роке – найстарішій частині міста – можна побачити вид міста вікторіанської епохи, покататися по місту на бричці.

У 1836 р. Сідней відвідав Чарльз Дарвін, пізніше – автор роману «Острів скарбів» Роберт Стівенсон. Тут побував і Джек Лондон. Туристам показують будинки, де вони зупинялися. У Сіднеї більше 30 пляжів. Тут є *музей воскових фігур*. За містом туристам показують «австралійський стриптиз» – стрижку овець, а також доїння корів, демонструють породи баранів-чемпіонів. Широко відомий в Австралії музей, заснований в Сіднеї в 1827 р. (колекції по археології, етнографії). Знаменитим є Морський музей (тут зібрано все про море і плавзасоби – від човнів аборигенів до лінкорів і дошок для серфінгу). У Сіднеї є 3 університети, Центр атомних досліджень, Національна художня школа.

У Сіднеї є Китайський сад, спроектований фахівцями з провінції Гуандонг, це найбільший традиційний сад за межами Китаю. Він розташований в районі Дарлінгської гавані – місці зосередження магазинів, кафе, барів, нічних клубів і пішохідних зон. Тут також знаходиться і багатий акваріум Сіднея, поміщений в Книгу рекордів Гінеса як найбільший у світі за об'ємом утримуваної води. Спочатку відвідувачі проходять під товщею води прозорим тунелем океанаріуму, потім опиняються віч-на-віч з акулами і іншими океанськими монстрами (всього тут мешкає понад 5000 морських істот), після чого відкривають для себе одне із сучасних чудес світу – Великий Австралійський Рифовий Бар'єр з неймовірною кількістю коралів, тропічних риб і морських черепах.

Круті схили східно-австралійських Альп покриті густими лісами з водопадами. Тут, зазвичай, проводять кінець тижня жителі міста.

Мельбурн виник пізніше за Сідней, його першими жителями стали не каторжні робітники, а вільні переселенці. Місто розкинулося на берегах річки Ярра. Мельбурн побудований за спеціальним проектом з прямими, пересічними під прямим кутом вулицями. У країні 18 університетів, але найбільшим вважається Мельбурнський. У місті знаходиться культурний центр з картинною галереєю, концертним і двома театральними залами.

У ботанічному саду *Фіцрой*, що є гордістю міщан, знаходиться куплений мельбурнцями в Англії будиночок із червоної цегли під червоним дахом, в якому народився і виріс капітана Дж. Кук, англійський мореплавець, котрий відкрив східні береги Австралії. Визначною пам'яткою міста є сталева вежа, яка служить для огляду околиць, подібна Ейфелевій вежі. У Мельбурні є музей сучасного дизайну, краєзнавчий і етнографічний музеї.

Аделаїда. У місті є університет, краєзнавчий музей, Південно австралійська художня школа, обсерваторія, картинна галерея, драматичний театр. Широко відомі фестивалі, що проходять там, виставки художників. Місто знаходиться у посушливому районі Австралії, тому до нього протягнутий водопровід з р. найповноводнішої річки континенту – Муррей.

Канберра – столиця Австралії. Забудова міста почалася з 1913 р. На мові аборигенів Канберра означає «місце зустрічей». Канберра – ретельно сплановане місто-сад. У центрі міста знаходиться велике озеро, оточене парком, а посередині озера б'є великий фонтан. Через озеро перекинутий міст. Це знаменитий міст Ватерлоо з Лондона, який австралійці купили в Англії і перевезли до своєї країни. У місті висаджено понад 20 мільйонів дерев з різних районів світу: береза, акація, японська саккура. На околицях можна побачити у природному стані коалу чи кенгуру. Серед визначних пам'яток Канберри можна назвати: Австралійський національний музей, Національну галерею і

будівлю Верховного суду, які розташовуються на березі штучного озера. Також Канберра відома своїм Ботанічним садом, в якому можна помилуватися взірцями флори з усіх п'яти континентів Землі. У цьому місті знаходяться Австралійський військовий меморіал, Інститут вивчення аборигенів, Центр організації наукових та промислових досліджень, Національна бібліотека, а також Космічний центр.

Поряд з містом знаходиться заповідник Трідбінбілла, в якому водяться понад 50 видів кенгуру. Найпоширенішими є сірі і руді, але зустрічаються і такі, які живуть на деревах, риють нори під землею і можуть пити солону морську воду.

Брісбен. У місті розташовується Ботанічний сад, де туристи можуть побачити олеандри, пуансіани, орхідеї, високі пальми джакарди, а також темно-зелені дерева. У давні часи в дуплах темно-зелених дерев знаходили притулок каторжники-втікачі.

У зв'язку з тим, що дерева всмоктують вологу і зберігають її в посушливу пору року, австралійські фермери рубають їх, роблять деревну «локшину» і нею годують худобу.

Золотий берег. На півночі Австралії в зоні тропічних джунглів розташований найбільший курорт Австралії – Голд-Коуст, або Золотий берег. Це справжній рай для туристів: пляжі з білосніжним піском, численні національні заповідники і відомі у всьому світі парки розваг «Водний світ», «Світ мрії». Пляжі мають кожен свою назву (Пляж русалок, Пальмовий пляж і ін.). На пляжах концентрується безліч розваг – океанаріуми, де туристи можуть спостерігати за годуванням акул і виступами дельфінів. Поряд з пляжем Золотого Берега розташовується маяк – пам'ятник капітану Куку. На курорті Золотий Берег знаходиться музей іграшкових ведмедів.

Аліс-Спрінгс. На північних територіях Австралії розташовується «мертве серце» Австралії, або «червоний центр». Це простір пустелі, оточений ланцюгом гір. У містечку Айерс-Рок функціонує унікальний природний заповідник. Центром заповідника вважається «вартовий пустелі» – кам'яний моноліт, який підноситься над навколишньою пустелею на висоту 350 м.

Протягом доби колір моноліту міняється в променях сонця від оранжевого до чорного. Аборигени вважають це місце своїм «тотемним центром», тобто місцем, де вони здійснюють священні обряди.

Острів Магнетік-Айлен – це чудове місце для занять дайвінгом і яхтингом. Тут чудові пляжі з коралового піску, прекрасні готелі і практично незаймана дика природа – є навіть своя колонія коал.

Слід пам'ятати, що екзотика Австалійського континенту для туриста-мандрівника може бути дуже небезпечною: в країні водиться близько сотні видів отруйних змій. У прибережних водах – близько 70 видів акул (зокрема, чорна тигрова акула), австалійська медуза (її іноді називають «морською осою» – контакт з нею може виявитися трагічним), морська змія, крокодили та ін.

Консульство Австралії в Україні знаходиться в Києві, вул. Комінтерну, 18/137; Консульство України знаходиться в Сідней.

Туристичні центри Океанії. Океанія – це макрорегіон, який формують острови центральної і південно-західної частини Тихого океану (між Австралією і Малайським архіпелагом на заході і безкрайними просторами океану на півночі, сході і півдні). Більшість островів згрупована в архіпелаги. Вся Океанія нараховує понад 9 тис. островів, на яких проживає близько 7 млн. осіб, загальна площа всіх островів складає близько 2% від займаної океаном площі.

Океанія розділяється на 3 великих частини: Меланезію, Мікронезію і Полінезію. В основі цього поділу лежать не фізико-географічні ознаки, а етнографічні і культурно-географічні: спільність походження, мова, культура і звичаї народів, що заселяють кожну область.

Острови Меланезії (назва походить від грецького «melas», що означає чорний та «nesos», що означає острів, і пов'язується із переважаючим темношкірого населення) – Нова Гвінея, Нова Каледонія, архіпелаг Бісмарка, Фіджі (іноді цей острів вважають перехідним від Меланезії до Полінезії), Соломонові острови,

острови Санта-Крус, Республіка Вануату та інші, лежать в південно-західній частині Океанії, – заселеній негроїдними племенами з дуже темною шкірою, кучерявим жорстким волоссям, широкими носами і товстими губами. На ці острови доводиться більше 75% всієї суші Океанії. Нова Гвінея, другий за величиною острів земної кулі після Гренландії, займає більше 80% площі Меланезії.

Острови Меланезії гористі, покриті густими, часто непрохідними лісами. Ґрунти на островах родючі, але населенню весь час доводиться вести важку боротьбу з буйною, не в міру рясною тропічною рослинністю.

До приходу європейців меланезійці не знали про існування металів і всі знаряддя для праці і полювання виготовляли з каменя, кістки, раковин. Вони займалися землеробством і рибальством. Меланезійці не вміли робити глиняний посуд, але у них була чудова заміна, яку дарувала їм природа. Це шкаралупа кокосових горіхів, оболонка гарбуза, порожнисті стовбури бамбука і міцні великі раковини різних молюсків.

Мікронезія (названа так через малі розміри островів переважно коралового і вулканічного походження) – область дрібних островів північно-західної Океанії. Це Маріанські, Каролінські, Маршаллові острови, острови Гілберта і ін. Частина островів вулканічного походження, а частина – коралові атоли і рифи. На островах ростуть кокосова пальма і хлібне дерево. Ці рослини годують населення Мікронезії. Мікронезійці мають світлішу шкіру, ніж меланезійці, у них прямі і неширокі носи, хвилясте чорне волосся. Вони майстерні риболови і займаються вирощуванням кокосових пальм.

До Полінезії (назва походить від сполучення грецьких слів, що означає «багато островів») відносяться всі острови центральної частини Тихого океану: Нова Зеландія, острови Тонга, Західні і Східні Самоа, архіпелаги Кука, Суспільства, Туамоту, Маркізьські, Гавайські острови, острів Пасхи і багато інших, що не відносяться ні до Меланезії, ні до Мікронезії. Два

острови Нової Зеландії – Північний і Південний – за площею займають 90% Полінезії.

Одним із відомих дослідників Океанії був українець за походженням Микола Миклуха-Маклай, який у 1879 р. побував на островах Нової Каледонії, Нових Гебрідів, Санта-Круз, Адміральських островах, Нова Гвінея та ін.

У водних просторах Тихого океану відстані між островами величезні, але більшість населення цих островів говорять на різних діалектах однієї полінезійської мови; деякі користуються також якою-небудь європейською мовою, переважно англійською.

У полінезійців високий зріст, шкіра смуглява, обличчя велике, з широким носом. Як меланезійці, мікронезійці теж не знали металів, але, користуючись примітивними кам'яними сокирами, пилками з твердих раковин і іншими знаряддями, будували прекрасні човни, нарізували на камені і дереві найтонші узорі, споруджували храми; з раковин, кістки і дерева робили красиві прикраси. Крім того, полінезійці хороші риболови і землероби. Вони обробляють кокосову пальму, хлібне дерево, банани, ямс, батат, цитрусові.

На островах Полінезії немає такого рослинного багатства, як на островах Меланезії, та і фауна на коралових і вулканічних островах бідніша.

За походженням острови Океанії ділять на 4 типи: материкові, вулканічні, тектонічні і біогенні. До материкових в тропічних водах Тихого океану відноситься тільки один острів – Нова Гвінея. За складністю природно-територіальних комплексів він дуже близький до типово материкових ландшафтних структур. Утворився острів, очевидно, у зв'язку із опусканням материкової суші і затопленням частин, що опустилися; це відокремило від материка найбільш піднесену частину суші.

Вулканічні острови – це острови-вулкани, що виникли в результаті вулканічної діяльності, що відбувається на дні Тихого океану. Розміри цих островів від десятка до декількох тисяч

квадратних кілометрів. Ландшафти на цих островах менш складні, ніж на материкових.

Тектонічні острови звичайно великі – від декількох сотень до десятків тисяч квадратних кілометрів. Утворені вони сильними тектонічними рухами, що відбувалися на океанічному дні. Ландшафти на цих островах складніші, ніж на вулканічних, але простіше, ніж на материкових.

Біогенні острови – це острови атолів, рифів. Їх утворили маленькі поліпи – корали, що побудували свої вапняні колонії навколо вулканів. Ці острови маленькі – від декількох гектарів до декількох квадратних кілометрів. Вони звичайно мають плоску форму, їх ландшафти прості, вони не мають річкової мережі.

За кліматичними умовами Океанію ділять на західну мусонну і центральну і східно-пасатну. На островах випадає багато опадів, немає різкого коливання температури, яка протягом всього року тримається в межах +20 +30°C. У тропічних районах, особливо на заході, часто бувають тропічні урагани. У районі Нової Каледонії, наприклад, урагани трапляються 2-3 рази на рік, створюючи великі труднощі для освоєння островів, особливо атолів.

На островах тропічної зони Тихого океану живе 4-5 млн. чоловік. Дати точну оцінку чисельності населення важко головним чином через відсутність ясних уявлень про те, скільки чоловік живе на Новій Гвінеї. Там були проведені лише вибіркові переписи населення. У центральних районах перепис провести неможливо, оскільки вони недоступні.

Щільність населення на різних островах різна. Населення Папуа-Нової Гвінеї має середню щільність 5 чоловік на 1 квадратний кілометр, на островах Фіджі – 27 чоловік на 1 квадратний кілометр, на островах Тувалу – 240 чоловік на 1 квадратний кілометр.

Політична карта Океанії виключно строката і мінлива. Народи Океанії борються за незалежність від колоніального панування європейців. До країн, що звільнилися, відносяться: Папуа-Нова Гвінея, Фіджі, Західне Самоа, Тонга, Науру, Тувалу,

Вануату, Соломонові острови і деякі інші. Ряд островів є ще частиною територій інших держав: Гаваї – штат США, західна частина Нової Гвінеї – провінція Індонезії, названа Іріан Джая, острови Хуан-Фернандес і Пасха належать Чилі. Є колонії або протекторати Франції: Нова Каледонія, Маркізьські острови; Східне Самоа – володіння США. Колонізатори винищують природні багатства островів. Наприклад, повністю знищене цінне сандалове дерево. Політика пригноблення народів загальмувала економічний розвиток народів Океанії. Тепер багато островів стали об'єктом туризму американців і європейців, що створює великі складнощі для охорони природного середовища островів.

Нова Зеландія. Столиця – Веллінгтон, чисельність населення – 3 908 037. Етнічні групи – населення європейського походження (82,2%), маорі (9,2), полінезійці (2,9). Релігійний склад населення – англікани (24 %), пресвітеріани (18%), католики (15%), інші протестанти (7%).

Нова Зеландія – країна з унікальним тваринним та рослинним світом, близько 75% рослин та 93% птахів – ендеміки.

Привертають увагу туристів національні парки країни: Абель-Тасман, Артурс-Пасс, Маун-Кук, Вестленд, 2 морських парки та ін.

У столиці країни туриста можуть зацікавити наступні об'єкти: церква Сент-Ендрю, неоготичний собор Сент-Пол, Національна художня галерея, Національний музей, Морський музей, зоологічний сад, ботанічний сад.

В Окленді (столиця країни до 1865 р.) – собор Св. Трійці, Військової музей, Меланезійський музей, Музей транспорту і техніки, художня галерея, ботанічний сад із трояндовим садом Паренлла, зоопарк.

Роторуа – туристичний і курортний центр країни, де є сотні мінеральних джерел, гейзерів, грязьових озер. На Південному острові незабутню картину являє собою льодоспад Гохштеттера, який ще називають «крижаною Ніагарою» – висота падіння близько 1 000 м.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань :

Туристичні ресурси Тайланду

Туристичні ресурси Нової Зеландії

Туристичні ресурси Австралії

Туристичні ресурси Китаю

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Специфіка історичного розвитку країн регіону. Політична карта країн регіону, особливості його мікрорегіонів.

Лекція № 9

Африканський туристичний макрорегіон

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 9.1. Загальна характеристика регіону
- 9.2. Тенденції розвитку основних видів туризму
- 9.3. Туніс, Марокко – надбання туріндустрії
- 9.4. Специфіка розвитку ПАР

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

9.1. Загальна характеристика регіону

Країни Африки є важливим рекреаційним регіоном, мають великий потенціал для розвитку туристичної сфери.

Привабливість Африканського регіону заключається в наступному:

- теплий клімат, сонячні дні впродовж всього року;
- чудові піщані пляжі;
- унікальні історичні та культурні пам'ятки арабських країн (Мароко, Туніс (Карфаген));
- екзотична флора і фауна (заповідники, національні парки, які зберегли свій первісний стан та дозволяють проводити сафари);
- 2010 р. ознаменується Чемпіонатом світу з футболу, що пройде в ПАР.

Існують фактори, які стримують розвиток туризму:

- низький рівень економічного розвитку;
- слабо розвинена рекреаційна інфраструктура (незадовільний стан або відсутність засобів розміщення та закладів харчування в багатьох країнах регіону);
- відсутність розвинених транспортних комунікацій;
- виснажливі природні умови в окремих районах (спека, суховії, чисельні опади);
- нестабільне політичне становище в деяких країнах;
- незадовільний стан санітарно-гігієнічних умов;
- ризик захворювання інфекційними хворобами тощо.

Африканський континент географічно, природно та історико-культурно ділиться на дві частини (умовною межею є широка смуга пустелі Сахари):

- «мусульманська арабська Північ»;
- «багатомовний, поліконфесійний Південь».

Відповідно до цього поділу африканського материка в його межах виділяють дві великі туристично-рекреаційні зони:

Північна Африка та Тропічна Африка.

Для африканського регіону є дуже важливим і вигідним розвивати туристичну галузь. Уряди багатьох африканських країн приділяють увагу розвитку рекреаційних ресурсів, вбачаючи в туризмі важливу статтю прибутку, а інколи навіть єдиний шлях економічного підняття. Економіка таких країн, як Кенія, Танзанія, Марокко, Туніс, Мадагаскар та Маврикій, у значній мірі залежать від іноземного туризму, оскільки це надійне джерело надходжень іноземної валюти.

9.2. Тенденції розвитку основних видів туризму

Африканський регіон перебуває на етапі активного розвитку туристичної галузі. Найсерйозніші зміни в структурі міжнародного туризму за останні роки відбулися саме на африканському континенті. Наприкінці 90-х років ХХ ст. частка прибуттів з регіонів, з якими сформувалися тісні контакти, перш за все з Європи, була вищою, ніж частка внутрішньорегіональних поїздок. На сьогодні внутрішньорегіональний обмін став

переважати при збереженні тісних контактів з Європою. Кількість прибуттів в Африку становить 25 млн, в тому числі 10,5 млн з самої Африки, 9 млн з Європи і 5,5 млн з інших регіонів світу. Відтак у регіоні відбувається формування домінуючих видів туризму, серед яких варто відзначити наступні:

- **туризм з метою відпочинку і розваг.** Найбільш розвинені на ринку міжнародного туризму країни Північної, Східної та Південної Африки, зокрема Туніс, Марокко, які спеціалізуються на **купально-пляжному та пізнавальному туризмі**, Зімбабве та Кенія, які **організують сафари** в багаточисельних національних парках, мисливських резерватах та заказниках, і Південно-Африканська Республіка.
- **культурно-пізнавальний туризм.** На розвитку цього виду туризму спеціалізуються багаті на історико-архітектурну спадщину арабські країни Північної Африки, зокрема Марокко та Туніс (Карфаген).
- **діловий туризм.** В Африці високі темпи зростання ділового туризму спостерігалися в Республіці Конго, Зімбабве та Ефіопії. За прибуттями лідирували Південна Африка і Марокко. Однак загострення політичної ситуації (Алжир, Лівія, Єгипет) та серія терористичних актів (Кенія, Танзанія) зумовили спад ділового туризму у регіоні. Перспективи розвитку ділового туризму у регіоні є невизначеними.
- **лікувально-оздоровчий туризм.** В Африці лікувально-оздоровчий туризм починає розвиватися. Зростає популярність курортів *Тунісу*, лікування на яких включає водо- та грязелікування, різні види масажу з використанням морської води і грязів та таласотерапію. На північному узбережжі Африки знаходяться приморські кліматичні курорти. Приморські кліматичні курорти знаходяться на північному узбережжі Африки. У *Марокко* функціонують курорти *Агадір, Мохаммедія, Танжер, Ель-Хосейм* та ін. В *Кенії* приморські курорти розташовані на узбережжі Індійського океану. Це *Момбаса, Кініні, Малінді, Ламу*,

Кіліфі . Кілька курортів є в *ПАР*. Інші країни Африки не мають ні природних ресурсів, ні засобів для розвитку курортної справи.

Африка, що володіє багатим природним та культурним потенціалом, має необхідні передумови для подальшого розвитку міжнародного туризму. Однак, щоб розширити свою участь в світовому туристичному обміні, більшість країн цього регіону повинні подолати хронічне відставання в інфраструктурі, підвищити якість туристичного обслуговування, ліквідувати загрозу терористичних актів та прийняти заходів щодо зниження загального рівня злочинності.

9.3. Туніс, Марокко – надбання тур індустрії

Туніс, офіційна назва – *Республіка Туніс* (, країна на півночі Африки на узбережжі Середземного моря; межує на південному-сході з Лівією і на заході з Алжиром. Це – найменша за площею арабська держава Північної Африки.

Країна розташована на приморських рівнинах, в сх. частині гір Атлас (найвища точка – г. Шамбі, 1544 м) і півн. частині пустелі Сахара. Клімат субтропічний середземноморський, на півдні – тропічний пустельний. Головна ріка – Меджерда.

Туніс – справжній райський оазис для мандрівників. Навіть у грудні, коли всі європейські середземноморські пляжі закриваються, в Тунісі світить сонце і цілком можна засмагати. Найкраще поїхати на відпочинок у Туніс навесні або восени. Відпочинок в Тунісі підійде як для любителів пляжів, сонця і моря, так і для любителів **екзотики**. Тут у туристів є можливість здійснити захоплюючу подорож на верблюдах в пустелю, побачити захід сонця над барханами і відчутти незвичайну тишу ночі. Гарячі путівки в Туніс роблять можливим відвідування цієї казкової країни за нижчими цінами.

Всього в кількох милях на північ від столиці – **Тунісу** – лежать руїни стародавнього легендарного міста **Карфагена**, заснованого у 8 столітті до н.е. Контрастом до нього виступає Туніс – сучасний центр, де сталь, скло і пальми утворюють фон

вулицями, заповненим жовтими таксі. Проте в самому серці столиці життя, здається, протікає, як і століття тому: середньовічна Медіна – справжній рай для любителів сувенірів. Вузькі вулички тут переповнені лавками, що продають антикваріат, ювелірні прикраси, кераміку, килими, парфуми, сушені фрукти, книги, спеції і багато інших дрібниць, що характеризує побут тунісців. Ну і, звичайно ж, не можна відмовитися від задоволення побачити одну з найбільших колекцій римських мозаїк в **музеї Бардо** – головному музеї міста і країни.

Північ Тунісу містить тисячі кілометрів узбережжя, де серед цитрусових садів затишно розташувалися такі фешенебельні курорти, як Хаммамет і Набель. Тут, на піщаних пляжах і в прибережних водах можна повністю віддатися розслабляючому відпочинку. Тут можна зіграти партію в гольф або зайнятися віндсерфінгом, водними лижами або покататися на катамарані. Більш безстрашним і схильним до пригод варто відправитися на південь, до пустелі. На кордоні з Сахарою на туристів чекають цікаві географічні явища – «ліс в пустелі» в Рамада, пересихаюче влітку солоне озеро Шотт-ель-Джерід та віддалений оазис Ксар Гіла.

Острів Джерба, який часто називають «островом мрії», теж заслуговує на увагу – це цілий світ, який живе за своїми власними звичаями, кілька відрізняється від способу життя решти Тунісу.

Махдія – це сліпуче білі будинки в мавританському стилі, найчистіші пляжі, чарівні вузькі вулички Медіни, старовинний мальовничий порт і великі рибні базари. Це одне з найкрасивіших риболовецьких міст країни, з дивовижними архітектурними пам'ятками і чудово розвинутою туристичною інфраструктурою. Махдія розташована в 45 км на південь від Монастира, на скелястому березі Африканського мису. Це найпівденніший туніський курорт на материку.

Монастір – затишне курортне містечко, прекрасне місце для спокійного відпочинку. Затишні ресторанчики і бари, цікаві пам'ятки, розкішні пляжі і відмінний клімат роблять проведення

часу тут надзвичайно приємним і захоплюючим. Монастір – місто на узбережжі в 24 км на південь від Сусса.

Сусс – столиця східного регіону Тунісу. Це одне з найкрасивіших міст, привабливий своєю добре розвинутою інфраструктурою розваг, відмінними готелями, старовинними вуличками Медіни і розкішними оливковими галями. Сусс знаходиться на східному узбережжі Тунісу, в мальовничій бухті на південь від Хаммамета. Місто має зручне розташування по відношенню до міжнародних аеропортів Тунісу – до аеропорту Монастіра – 12 км, до туніського – 140 км. З півночі до Суссу примикає популярна курортна зона Порт Ель Кантауї.

Порт Ель Кантауї – престижний курорт з штучної гаванню для яхт, гольф-полем на 27 лунок, аквапарком, парком атракціонів і зоопарком.

Хаммамет. Назва міста походить від арабського «хаммам», що перекладається як баня. Хаммамет привабливий своїми оливковими і жасминовим галями, апельсиновими і лимонними садами, зеленими парками, широкими золотистими пляжами, ну, і, звичайно, прекрасними центрами таласотерапії. Хаммамет розташований в 65 км на південний схід від столиці і в 85 км від Порт Ель Кантауї. Курортна зона витягнулася приблизно на 14 км вздовж берега моря. З півночі до міста примикає невелике курортне містечко Набель. Південна частина Хаммамета – Hammamet Sud (Південний Хаммамет) або Yasmine-Hammamet (Жасминовий Хаммамет) – це новий туристичний район.

Табарка – старовинний фінікійський порт, чарівний куточок Тунісу, що зачаровує своїми густими лісами, зеленими пагорбами і кораловими рифами. Табарка розташована на північному побережжі Тунісу, в 20 км від кордону з Алжиром, біля підніжжя гірського масиву Хрумрія.

Клімат на більшій частині Тунісу – субтропічний, на узбережжі – субтропічний середземноморський, ближче до пустелі Сахара – тропічний пустельний. Активний туристичний сезон починається в середині квітня і закінчується в листопаді. Температура повітря в літні місяці досягає 26-30° С, вода в море

прогрівається до 26° С. Зима м'яка без різких перепадів температури, середня температура 15° С. Найбільша кількість опадів випадає в зимовий період, в інший час року, в основному, безхмарна погода.

Особливістю туристичної пропозиції на ринку Тунісу є таласотерапія (лікування морем), що останніми роками активно розвивається в країні. Щороку тут відкриваються все нові центри при готелях, які працюють цілорічно. Такі центри значно піднімають рейтинг самого готелю, що, як правило, позначається на вартості розміщення. Проте, з метою економії можна вибрати дешевше розміщення і окремо відвідувати сеанси таласотерапії.

Найбільш популярні центри таласотерапії: Bioazur (Хаммамет), Nahrawess Center (Хаммамет), Vital Center Thalgo (Хаммамет-Ясмін), Abou Nawas Bou Jaafar Center (Сус), Image Health Center (Монастір-ськанес).

Оскільки таласотерапія – одна з найважливіших складових туризму в Тунісі, то за кваліфікацією медичного персоналу здійснюється строгий контроль. Таласотерапія чудово зарекомендувала себе при лікуванні таких захворювань, як артроз, запальний ревматизм, травматизм, целюліт і ожиріння, серцеві захворювання, мігрень, активно використовується в геронтології і гінекології, при реабілітації після важких захворювань.

Перебуваючи на відпочинку в Тунісі, не варто забувати про хаммаме– турецькій лазні, після якої робиться масаж з ароматичними маслами. Такі процедури надають могутню терапевтичну дію.

Марокко (офіційно: Королівство Марокко) – країна на півночі Африки, яка межує на півночі з Іспанією (водний кордон через Гібралтар, а також сухопутний кордон з трьома Іспанськими анклавами – Сеутою, Мелільєю та Пеньйон-де-Велес-де-ла-Гомерою); на сході і південному-сході – з Алжиром; на півдні – з Західною Сахарою, в минулому іспанською провінцією, яку в 1975 розділено між Марокко і Мавританією, а

в – 1979 – анексована Марокко. Марокканський берег омивається Атлантичним океаном, та через Гібралтарську протоку переходить до Середземного моря.

Повне арабське ім'я «al-Mamlaka al-Maġribiyya» перекладається як «Західне Королівство», та нерідко застосовується коротка назва «al-Maġrib» (Захід). В Європейські мови слово Марокко прийшло від іспанського «Marruecos», португальського «Marrocos», середньовічного латинського «Morroch», що походили від назви тодішньої столиці Marrakesh (Маракешу). Назва «Маракеш» походить з берберської і дослівно означає «Земля Бога».

Марокко – країна з багатою культурою та цивілізацією, що лишалися практично в первозданному вигляді протягом тривалого часу. Мароканська кухня довго вважалась однією з найрізновидніших кухонь світу. Марокко – багатонаціональна країна, що на протязі своєї багатовікової історії на додачу до корінних бербер приймала багато етнічних груп, що прибували зі сходу (фінікійців, євреїв, арабів), півдня (маври), та півночі (римлян та вандалів), кожна з яких мала істотний вплив на соціальну структуру Марокко. Тут розповсюджені багато вірувань – від язичництва до юдаїзму, християнства, та ісламу.

Марокко – одна з держав Магриба, що займає вкрай західну частину обширного арабського світу. Араби називають Марокко Аль-Магриб або Аль-Магриб аль-Акса, що означає «країна дальнього Заходу», європейці - Марокко (по імені однієї з її стародавніх столиць – Марракеш, що означає «червоний» або «прекрасний»), історики – Шеріфським державою, мандрівники – Холодною країною з гарячим сонцем, поети – Краєм золотого заходу. Колись закрита країна в даний час широко відчинила двері для всіх тих, хто втомився від європейської скупченість і суєти.

Марокканці – нащадки давніх бербер і арабів, значною мірою змішалися між собою протягом багатовікової історії. На марокканському півдні, в оазисах, а також у великих містах живуть представники негроїдного населення, предки яких були

вихідцями із Західного Судану. У сучасному Марокко зберігаються етнічні відмінності населення, особливо між арабами і берберами. Вони виражаються насамперед у відмінності розмовної мови, а також у деяких особливостях способу життя, традиції, побут, фольклор і т. п. Сучасні бербери, що зберегли свою мову і деякі особливості способу життя, займають, як правило, гірські райони і Сахарський оазиси. До числа корінних жителів країни відносяться також марокканські євреї, що проживають в основному у великих містах. У релігійному відношенні марокканське населення, крім євреїв – прихильників іудаїзму, сповідує іслам (суннітського толку).

Марокко – субтропічна середземноморська країна. На відміну від Алжиру і Тунісу, вона має два морських «фасади» – атлантичний і середземноморський. Країна найбільш відкрита для морських впливів, що робить чималий вплив на її клімат, викликає його «пом'якшення» – скорочує температурні контрасти, підвищує вологість. Вздовж узбережжя Атлантики проходить холодну Канарську течію, яка сприяє зниженню літніх температур повітря. Поняття «холодна течія», звичайно, умовне, тому що середні температури поверхневих горизонтів води в літній час зазвичай перевищують 20 ° С, а взимку становлять не менше 16-17 ° С. У літній час над всією територією країни стоїть спекотна суха погода. У зимовий час панує морське вологе холодне повітря, принесене циклонами з заходу і північного заходу. Іноді взимку в Марокко вторгається і жарке морське тропічне повітря з півдня, що викликає великі контрасти погоди. Наприклад, в Касабланці абсолютний максимум температур взимку складає 36°С, а абсолютний мінімум -3°С. З вторгненням теплого морського повітря взимку пов'язані часті тумани на побережжі. У міру просування з півночі на південь клімат поступово змінюється і кількість дощів - істотний елемент середземноморського клімату – з наближенням до Сахари помітно скорочується. Із заходу на схід також спостерігається помітне зниження опадів: якщо на заході Марокко клімат морський, то на сході яскраво виражений континентальний.

Марокко - переважно гірська приморська країна, що лежить на стику різних природних зон, і це визначає особливості її природних умов, створює дуже велику різноманітність дивовижних за красою ландшафтів. Основну частину країни займає субтропічна середземноморська область. Великими природними районами в цій галузі є: гори Риф, поділ Гарб, середземноморські прибережні масиви і рівнини, приатлантичних низинні рівнини, плато і низкогір'я Центрального Марокко (Марокканська Месета, гірський район Високого і Середнього Атласу). У субтропічній напівпустельній області виділяються два великих райони: Орано-Марокканська Месета і Антіатлас. На самому півдні Марокко розташована «країна спраги» - Сахара. Кожен із зазначених районів по-своєму привабливий для туристів, що віддають перевагу пляжам активний відпочинок.

У даний час середземноморське узбережжя Марокко (сухі субтропіки) – це родючі рівнини, вкриті виноградниками та цитрусовими, що чергуються з пагорбами і горами, все більш що підносяться на південь від узбережжя. Апельсинів і лимонів на узбережжі – незліченна кількість, і вони надзвичайно дешеві. На пагорбах збереглися залишки гаїв коркового дуба. Тут дуже багато лелек. Ці довгоногі і длінноклювіє птахи не бояться людей, розгулюють по дорогах і навіть у нешвидко польоті супроводжують автобуси.

Надзвичайно цікаві поїздки в глиб материка, в гірські області країни і в райони, що примикають до великої пустелі Сахари, екскурсії для огляду найвищих дюн Сахари. У горах Високого і Середнього Атласу можна побачити унікальні кедрові ліси, покриті вічними снігами гострі вершини, порожисті гірські річки, похмурі тіснини.

У південній частині Марокко розташована зона берберської архітектури, що простягнулася від долини річки Сус в Антіатласе до оазиса Тафілалет. Берберські укріплені поселення (ксури) укладені в кріпосні стіни: зазвичай вони групуються навколо однієї або кількох каст, де жили вожді племен.

Марокко – красива та загадкова африканська країна. Тільки тут можна побачити настільки різноманітну природу – гори зі сніговими вершинами та водоспади, апельсинові і мандаринові гаї, кедрові ліси і пустелі. Цілий рік країна гостинно зустрічає чисельних гостей з різних країн світу, для яких тури в Марокко – можливість відпочити яскраво та незабутньо. Відпочиваючи в Марокко, можна насолоджуватись прекрасним пляжним відпочинком і приділити увагу захоплюючим екскурсіям по історичних місцях, якими так багата ця країна. Одним з кращих старовинних міст Марокко є знаменитий **Маракеш**. Центр Маракешу, Медіну, прикрашає Палац Бахія – найкраща архітектурна споруда ісламського світу. Музей Маракешу Дар Сі Саїда відомий колекціями творів мистецтва Мароко. Неодмінно варто відвідати ринки Маракешу, де можна придбати сувеніри та вироби місцевих ремісників (особливо популярні шкіряні та килимові вироби, а також східні солодоші).

У столиці Мароко, місті **Рабат**, цікаві музеї античності і мистецтва, а серед архітектурних пам'яток – найбільш примітні руїни мечеті Якуба аль-Мансура, зведеної в 12 сторіччі, найвищий мінарет Середньовіччя, а також мавзолей. Чимало пам'яток знаходиться в таких містах Марокко, як Фес, Мекнес і Касабланка. Кращий **пляжний відпочинок** в Мароко представлений курортом Агадир на Атлантичному узбережжі, володіє всіма ознаками європейського курорту. Комфортабельні готелі Агадіру дуже гостинні і відрізняються високим рівнем сервісу. Золотавий пляж тягнеться на 10 кілометрів і оточений соснами і евкаліптами. Неподалік від Агадіру розташований національний парк Сус-Маса, де мешкають страуси і газелі, єгипетські мангусти і шакали, а взимку можна побачити велику кількість фламінго.

Не доведеться нудьгувати в Марокко і любителям активного відпочинку. На пляжних курортах країни створені найкращі умови для занять різними видами спорту, серед яких, зрозуміло, й водні. Оздоровчі процедури і омолодження пропонують центри таласотерапії – лікування і омолодження за

допомогою океанічної води та водоростей. Складно уявити собі катання на гірських лижах в Африці, тим не менш, в Марокко існують гірськолижні курорти, найвідоміший з яких – Лукаймеден. Він розташований неподалік від Марракеша. Гірськолижна станція Лукаймедена працює в період з грудня по квітень. Шанувальників гірськолижного спорту тут чекають траси різної складності.

Тури в Марокко в зимову пору року – це така ж можливість провести комфортний вояж, як і влітку! Зимовий відпочинок – це пляжний Агадир, екскурсії по стародавніх містах, екологічний туризм, готелі для якого можуть бути обрані в будь-якому місці, новорічні подорожі або зимові канікули в одному з курортних комплексів. Хоча вся територія держави і знаходиться в зоні сприятливих кліматичних умов, проводити повноцінний пляжний вояж в зимову пору року можна тільки в Агадир – січень в якому за погодними умовами мало чим відрізняється від квітня чи травня місяця будь спекотної держави. Криті басейни та спортивні майданчики, оснащені поля для гольфу та великого тенісу, траси для катання на велосипедах і кінних прогулянок, розважальні комплекси і популярні СПА – все це і багато іншого вам надасть практично будь-який комплекс.

Для відпочинку на морі, який передбачає заняття улюбленими водними розвагами, купання та прийняття сонячних ванн, найкраще підійде, як уже зазначалось вище, **Агадир**. Вибір готелів в місті, розташованому на узбережжі Атлантичного океану, досить великий і демократичний. Хоча екскурсії можна здійснювати в будь-якому місці, починати їх краще з Марракеша, інфраструктура якого також дуже добре розвинена.

Проживаючи тут, ви зможете легко здійснити екскурсійний вояж, відвідати гірськолижні курорти в мальовничому гірському масиві Атлас, провести час в СПА, погуляти по цьому дивному населеному пункту, відвідати його музеї та історичні місця, придбати екзотичні сувеніри.

Не менш захоплюючим є відпочинок в **Касабланці**. Вона є діловим центром держави. Перебуваючи в цьому місті, можна

зробити захоплюючі екскурсії, приємно і весело провести час в чисельних розважальних комплексах, нічних клубах і дискотеках, відвідати колоритні ринки і спробувати страви місцевої кухні в затишних кафе і ресторанах.

9.4. Специфіка розвитку ПАР

ПАР є однією з найперспективніших туристичних напрямків на «чорному» континенті. Її виділяють комфортні природно-кліматичні умови: м'який тропічний та субтропічний клімат, найбільша у світі кількість сонячних днів за рік. Дивовижно красиві пейзажі не можуть залишити байдужими нікого. За деякими оцінками, з вичерпанням золотих запасів у ПАР туризм замінить золотодобувну промисловість по притоку іноземної валюти в країну.

Південно-Африканська Республіка або ПАР (англ. Republic of South Africa) – країна, розташована на південному краї Африки з 2798 км береговою лінією на Індійському та Атлантичному океанах. Вона межує на півночі з Намібією, Ботсваною і Зімбабве, і на північному сході зі Свазілендом і Мозамбіком. Лесото – анклав, який повністю оточений територією ПАР.

Південна Африка відома різноманіттям культур та мов. Одинадцять офіційних мов закріплені конституцією. Дві з цих мов мають європейське походження: африкаанс, мова, яка виникла на основі голландської, якою спілкується більшість населення Південної Африки, а також південноафриканська англійська. Хоча англійська мова відіграє велику роль в громадському та комерційному житті, тим не менш є лише п'ятою за використанням як рідна.

Південна Африка є конституційною демократією у вигляді парламентської республіки. Є одним з членів-засновників Африканського Союзу, та має найбільшу економіку з усіх його членів.

На території держави простежуються 20 кліматичних зон. Район провінції Наталь відрізняється підвищеною вологістю, що властиво жаркому тропічному клімату. У районі Кейптауна панує

середземноморський клімат, якому властиві сухе жарке літо і м'яка зима. Для решти районів держави характерний тропічний клімат. Клімат в ПАР помірніший, ніж в інших, розташованих на тих же широтах, країнах, – це пояснюється достатньою висотою над рівнем моря і близькістю океанських течій. Опадів більше випадає на сході (1000–2000 мм в рік), менше всього – на Атлантичному побережжі (менше 100 мм).

Міста ПАР були засновані в колоніальну епоху європейцями. Розплановані вони і забудовані за європейськими, а зараз і американськими зразками. Їх соціальна інфраструктура (учбові та медичні заклади, бібліотеки, картинні галереї, музеї тощо) цілком сучасна. Як правило, це охайні, приємні та зручні для життя поселення. Але поруч з ними завжди існували і продовжують існувати так звані «тауншіпи» – гетто, де окремо від білого населення жили банту. Життя в «тауншіпах» мало чим відрізняється від умов життя місцевого населення в інших країнах Африки на південь від Сахари.

Кейптаун (1,5 млн жителів) – перше європейське поселення у Південній Африці, засноване голландцями в 1652 р. Місто лежить на важливих морських шляхах з Європи в Азію та Австралію, хоча після відкриття Суецького каналу значення його як проміжного порту зменшилося. Упродовж тривалого часу Кейптаун був найбільшим містом і «воротами» в ПАР і всю Південну Африку. Зараз це порт, управлінський, торговий і промисловий центр з широкими культурними та рекреаційними функціями. Оточуюча його природна зона – сухі субтропіки.

Дурбан розташований на узбережжі Індійського океану на межі вологого субтропічного і тропічного поясу. Це промисловий центр і одночасно центр рекреаційної зони, а також найбільший порт країни, який дає найкоротший вихід у море для Вітватерсранду.

Йоганнесбург (1,7 млн жителів) знаходиться у північній частині країни в центрі Вітватерсранду (або просто Ранду). Ранд – найбільше в світі родовище золота. З 1885 по 1980 р. тут було видобуто 36 тис. т золота, це 1/3 його світового видобутку. Золото

породило Йоганнесбург і зробило його найбільшим містом ПАР і головним фінансовим, торговим, промисловим і транспортним центром. Це єдиний приклад тривалості поселення, що виникло поруч з родовищем золота. Причини – розміри самого родовища, вигідне транспортно-географічне положення та інші мінеральні багатства району. Йоганнесбург має центральне стосовно країни та її населення положення, поруч значні поклади кам'яного вугілля, залізних руд та інших мінералів. Окрім золота, тут видобувають уран. Вітватерсранд, який витягнувся зі сходу на захід на 100 км, став головним індустріальним районом країни. Характерно, що тут зосереджена не тільки видобувна промисловість, яка працює на експорт, а й обробна.

За 60 км на північ від Йоганнесбурга розташована столиця **Преторія**. В 1993 р. ці два міста разом з районом Вітватерсранд були об'єднані і виділені в окрему провінцію Готенг. За площею вона найменша – 1,6 % території ПАР (18,8 тис. км²), але в ній проживає 17 % населення (7 млн чоловік) і створюється 2/5 ВВП країни.

Роздинкою та особливістю ПАР є багата добре збережена природна спадщина, що відриває чудові можливості для організації сафарі в країні: сафарі у відкритих джипах-позашляховиках, піші сафарі, сафарі на верблюдах, кінні сафарі, навіть сафарі на повітряній кулі і вертольоті.

На території ПАР знаходиться близько 600 національних і приватних парків і заповідників. Найвідоміші це «Крюгер» парк; національний парк «Піланесберг»; мисливський заказник «Мадікве»; національний парк «Роял Натал»; парк «Шлулуві - Умфолозі»; мисливський заказник «Итала»; парк «Св.Лючії»; національний парк «Маунтін Зебра»; національний парк «Еддо» («Addo Elephant»); національний парк «Тсітсікамма»; національний парк «Вест Кост»; національний парк «Річтельсвелд».

1. Крюгер-парк (Мпумаланга, Лімпопо) - всесвітньо відомий парк, який до того ж є сьогодні самим прибутковим у

світі. Він розташований на території двох провінцій і займає майже 2 млн. гектар.

В'їхавши в Крюгер - парк, видно, що скрізь прокладені асфальтові дороги. Але завдяки їм можна дістатися до найвіддаленіших куточків парку. Тут туристи неодмінно побачать лева, носорога, слона, зебру, леопарда, гіпопотама, жирафа, антилопу і ін Також тут мешкає безліч видів рідкісних і зникаючих птахів.

До парку примикають приватні заповідники, на території яких розташовані лісові готелі та мотелі. Вони не пропонують гучних розваг, тому вписуються в загальний ландшафт і не порушують чарівної атмосфери дикої природи.

Прямо з готелю можна спостерігати за тваринами , що прийшли на водопій або пасуться в долині. Крюгер - парк просто дивовижне, чарівне місце, яке обов'язково треба відвідати туристу.

2. Шушлуві-Умфолозі (Мапутуленд, Квазулу-Натал) – один з найбільших парків країни. Складається з трьох резервацій: Шушлуві, Умфолозі і Коридор. На території парку мешкає більше однієї п'ятої всієї світової популяції чорних і білих носорогів. Шушлуві – це густа рослинність і гори, а Умфолозі – відкритий, відносно сухий буш (савана). Одна з кращих точок для спостереження за тваринами – Мфафа-Хайд у Умфолозі. Одна з особливостей для любителів гострих відчуттів – території готелів не захищені електричними парканами. Тобто тварини можуть заходити безпосередньо на територію готелів. Крім представників «Великої п'ятірки» (лева, леопарда, слона, буйвола і носорога, тут гепарда, плямисту гієну, дику собаку, зебру, антилопу, жирафа, гіпопотама.

3. Заповідник Санта-Лючія (Мапутуленд, Квазулу-Натал) простягається на 70 км вздовж озера Санта-Лючія. Вік озера – десятки мільйонів років, глибина – не більше 1,5 м і довжина 85 км. Озеро знаходиться під охороною ЮНЕСКО. і включає в себе п'ять різних екосистем. Тут можна побачити бегемотів і

крокодилів у їхньому природному середовищі. Поблизу озера живе близько 7000 особин цих тварин.

Береги озера – суцільні субтропічні ліси з безліччю диких тварин і птахів.

4. Парк Тембі (Мапутуленд, Квазулу-Натал), розташований на кордоні з Мозамбіком, був створений для збереження популяції слонів. На сьогоднішній день їх живе в парку більше сотні. слонячі нерви ретельно охороняються: на територію парку пропускають на день тільки по три групи відвідувачів.

5. Парк Еддо (Східний Кейп) розташований в 70 км від Порт-Елізабет. У парку мешкає близько 300 особин слонів. Цей парк був заснований в 1931 р. для охорони цих великих ссавців. На його території мешкають також капські буйволи, чорні носороги антилопи, рептилії і безліч різних птахів.

6. Тсітсікамма (Західний і Східний Кейп). Цей заповідник знаходиться поблизу знаменитої «Дороги садів» на території Східного Кейпа. Він ділиться на материкову частину – «Тсітсікамма форест» і морський заповідник – перший національний морський парк в ПАР. У лагуні і океані можна спостерігати китів і дельфінів.

У форест-парку безліч тварин – бабуїни, кабани-бородавичники, антилопи, зустрічаються леопарди. Тут величезна колонія птахів. У парку прокладено багато різноманітних піших туристичних маршрутів, найвідоміший і найкрасивіший з них – «Оттер трейл».

7. Національний парк «Вест-Кост» (Західний Кейп) розташований в 122 км на північ від Кейптауна. Він створений в 1985 р. для збереження флори і фауни цього району. Загальна площа території парку – 20000 га. Сюди слід їхати аматорам птахів. Їх тут більше 55 000, включаючи пеліканів, фламінго і чайок. Також в парку можна зустріти безліч невеликих антилоп.

8. Калахарі (Північний Кейп) знаходиться на території відразу двох країн (ПАР і Ботсвани). У національному парку Калахарі-Хемсбок збереглося близько 20 видів антилоп. Тут

можна зустріти і антилопу гну, і одну з найбільших з відомих антилоп антилопу «Еланд» і карликову антилопу. Ландшафт парку - величезні дюни з червоного піску, основні мешканці - сотні антилоп, хижі птахи, леви, леопарди, гепарди. Парк «Кгалагаді» варто відвідати любителям гострих відчуттів. Тут можна розташуватися на нічліг в таборі під відкритим небом по сусідству з тутешніми мешканцями. Наприклад, левами.

9. Парк Голден-Гейт (Вільний штат). Розташований на території 12 000 га. Назва Голден Гейт (Золоті Ворота) було дано йому з-за золотих відблисків, які сонце відображає на піщаних скелях. Він славиться своїми чудовими краєвидами та гірськими ландшафтами навіть більше, ніж популяцією тварин, а й тварин тут не бракує. радує ефектними краєвидами та гірськими ландшафтами. Основні його мешканці – зебри, різні види антилоп і більше 140 видів птахів.

10. Національний парк Пілансберг (Північно-Захід) – розташований на кордоні Сан Сіті. Всього близько 2-х годин їзди на машині від Преторії або Йоганнесбурга. Тут можна побачити практично всіх типово африканських тварин, включаючи і «Велику п'ятірку» (лева, леопарда, буйвола, носорога і слона). Серед тварин також легко побачити гіпопотамів, бурих гієн, диких собак, гепардів, слонів і різних антилоп. Вночі можна легко побачити в світлі фар нічних тварин, наприклад, котячих – каракала і циветт. Горбиста місцевість парку також є привабливою для багатьох, зазвичай дуже укритті тварин, наприклад леопардів.

Тури в самі знамениті парки пропонують практично всі туроператори по ЮАР. Але можна знайти і більш екзотичні тури в приватні і віддалені від туристичних центрів заповідники. Наприклад, парк «**Гірська зебра**». Тут можна зустріти представників рідкісного виду зебр – гірських. Парк був створений у 1937 р. і зараз є місцем перебування великої кількості видів антилоп (антилопа канна, чорна антилопа гну та інші). Хижаки тут в основному представлені степовою риссю (каракал) і шакалами.

Сафари в національних парках Вотерберге приваблює тим, що тут немає малярії, в порівнянні з тим же Крюгером. Жовті дерева, кедр, триметрові папороті, різноманітні тварини від слонів і носорогів до великих котячих, різноманітність птахів і найбільша колонія грифів – все це національний парк «Маракеле».

Заповідник «Замок Велетня» задовольнить бажання не тільки любителів тварин, але і альпіністів, і цінителів мистецтва. «Родзинка» заповідника – це наскельні малюнки бушменів. Тварин тут мешкає більше 60 видів.

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство: конспект лекцій. Чернівці: Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д., Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство: довідник. Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2009. 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство: підручник / 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму: навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К.: Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань:

Туристичні ресурси Марокко

Туристичні ресурси Тунісу

Туристичні ресурси ПАР

Туристичні ресурси Кенії

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Специфіка історичного розвитку країн регіону. Політична карта країн регіону, особливості його мікрорегіонів.

Лекція № 10

Американський туристичний макрорегіон

Мета лекції

Забезпечення належного рівня підготовки майбутніх спеціалістів знаннями про специфіку, принципи та закономірності розвитку країн світу, про особливості їх природно-рекреаційного, історико-культурного та економічного потенціалу, а також закріплення методології туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

План лекції

- 10.1. Загальна характеристика регіону
- 10.2. Тенденції розвитку основних видів туризму
- 10.3. Північна Америка: туристична характеристика регіону.
США. Канада
- 10.4. Латинська Америка: культурно-історичне надбання регіону. Мексика, Бразилія, Аргентина

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

10.1. Загальна характеристика регіону

Америка услід за Європою займає провідне місце на ринку міжнародного туризму, хоча розвиток туристичного бізнесу тут почався відносно недавно – після другої світової війни. Найбільш високим рівнем господарського розвитку, зокрема туристичної інфраструктури відрізняється Північна Америка (США і Канада). Латиноамериканські країни відносно слабо представлені на туристичному ринку регіону. Серед причин: віддаленість від основних туристичних ринків, особливо Старого Світу; низький рівень розвитку транспортних засобів і внутрішніх комунікацій; невисокий рівень розвитку господарства, туристичної

інфраструктури і сервісу; відсутність економічної стабільності в більшості країн.

У Америці розташовано понад 35 незалежних держав понад 18 залежних територій.

Північноамериканський материк (24,3 млн км.) має складний рельєф. У його західній частині розташовується гірська система Кордільєр (найбільша висота 6 193 м, гора Мак-Кинлі). Тут нерідко трапляються землетруси, є вулкани діючі вулкани. Східну частину займають обширні рівнини і середньовисокі гори. Береги розчленовані нерівномірно. Більшою рельєфністю вирізняються тихоокеанське і атлантичне узбережжя Канади. Атлантичне узбережжя США рясніє чудовими пляжами, лагунами з добре прогрітою водою. На його південній ділянці (Флорида) береги всіяні кораловими рифами і манговими чагарниками.

Клімат Північної Америки контрастний – від арктичного на крайній півночі до тропічного у Вест-індії (острівний субрегіон у Карибському морі). Клімат приморських районів знаходиться під впливом океанів, у внутрішніх частинах материка наростає його континентальність. Найбільша кількість опадів випадає на Тихоокеанському узбережжі Аляски і Канади – до 3000 мм в рік, мінімальне (100–200 мм) – у міжгірських долинах Кордильєрів. Взимку на північ від 42. с. ш. формується стійкий сніжний покрив, що є підставою для розвитку зимових видів відпочинку.

У Північній Америці отримала розвиток густа річкова мережа. Найкрупніша річкова система – Міссісіпі – Міссурі (довжина 6420 км.). Інші значні річки: Святого Лаврентія, Маккензі, Юкон, Колумбія, Колорадо. На заході і півночі материка річки мають гірський характер – стрімкі, рясніють порогами, водопадами. Це сприяє розвитку сплавного спортивного туризму (рафтинга). У північній частині материка безліч озер: Великі озера (Верхнє, Гурон, Мічиган, Онтаріо, Ері), Вінніпег, Велике Невільниче, Велике Ведмеже.

Відмінності у географічному розташуванні, кліматі, будові рельєфу зумовили формування різних природних зон. Величезну

територію материка займають ліси – тайгові (у центральних районах Канади), змішані та широколистяні (у басейні Великих озер), тропічні вічнозелені (на південному сході). У внутрішніх районах переважає степова і напівпустельна рослинність.

Своєрідні культурно-історичні рекреаційні ресурси Америки, які сформувалися в умовах етнокультурного розмаїття корінних народів і європейських колоніалістів. До часу відкриття Америки Христофором Колумбом (1492 р.) на її території існували держави з високорозвинутими цивілізаціями: держава ацтеків (на Мексиканському нагір'ї із столицею в Теночтітлан), майя (на півострові Юкатан, Мексика) інків (на західному узбережжі Південної Америки, із столицею в Куско, Перу). У кінці XV в. розпочалася колонізація континенту Іспанією і Португалією. Велика частина сучасних держав Америки – колишні колонії Іспанії, звідси і широке розповсюдження іспанської мови у регіоні. Колонією Португалії була Бразилія. На східному узбережжі Атлантики поселилися вихідці з Англії. З XVII ст. Новий Світ сколихнувся від повстань за незалежність. У 1776 р. незалежність завоювали США. На початку XIX в. у результаті війни за незалежність на більшій частині території Латинської Америки утворилися суверенні держави. Особливості колонізації пояснюють виділення на континенті двох головних історико-культурних областей: Англо-саксонської, в яку входять США і Канада, і Латинської – всі держави на південь від річки Ріо-Гранде (тобто межі Мексики і США).

Країни Латинської Америки є складовою Американського туристичного регіону, однак за історією, рівнем розвитку та специфікою туристичних ресурсів відрізняються від економічно розвинених країн Північної Америки (США та Канади), тому заслуговують на окрему характеристику. Латинською Америкою називається регіон, розташований у західній півкулі між південним кордоном США та Антарктидою. До нього входять Мексика, країни Центральної Америки, країни Карибського басейну і материк Південна Америка. На території регіону розташовано понад 45 держав і територій.

Латинська Америка відрізняється етнічним розмаїттям, що пояснюється історією корінного населення – індіанців, подальшою колонізацією іспанцями, португальцями та іншими європейцями, а також переміщенням в окремі латиноамериканські країни великого числа жителів «чорного континенту». На міжнародному рекреаційному ринку він займає проміжне місце, не дивлячись на те, що швидко розвивається туристичний бізнес у Мексиці, Бразилії, країнах Карибського моря.

Сприятливі чинники розвитку туризму:

- унікальні культурно-історичні пам'ятки (Куско, Мачу-Пікчу, Чичен-Іца, архітектурна спадщина індіанських цивілізацій та європейських колонізаторів тощо);
- розмаїті природно-рекреаційні ресурси (національні парки, найвищий водоспад світу Анхель, водоспад Ігуасу, протяжні повноводні річки (Амазонка, Парана, Оріноко, Мадейра);
- розвиток фестивального туризму (Бразилійський карнавал);
- сприятливий теплий клімат.

Існують фактори, які мають негативний вплив:

- віддаленість від інших щільно населених регіонів, де формуються значні туристичні потоки (Європа, Азія);
- низький рівень економічного розвитку та важке матеріальне становище населення в більшості країн регіону;
- слабо розвинуті транспортні комунікації;
- недостатній розвиток рекреаційної інфраструктури в більшості країн Латинської Америки;
- відсутність політичної стабільності.

Основними іноземними туристами є громадяни США та Канади; серед європейських країн регіон відвідують громадяни Іспанії, Італії, Німеччини, Англії, Франції. Поїздки туристів із Латинської Америки в інші туристичні регіони є незначними.

Серед чинників, що впливають на розвиток туризму в Америці, слід відзначити віддаленість від інших регіонів і, перш за все, основного туристського ринку – європейського. Тому туризм в Новому Світі має в основному внутрішньорегіональних

характер, особливо інтенсивний обмін туристами йде між США, Канадою, Мексикою. Перспективи розвитку туризму в Америці пов'язують із загальним економічним зростанням, збільшенням доходів населення, підвищенням якості життя і, як наслідок, зростанням попиту на подорожі. Слід зазначити, що в новітній час на розвиток туризму негативно впливає тероризм. Мова йде не тільки про терористичні акти 11 вересня 2001 р. на території США, але про тероризм як світове явище.

У міжрегіональних поїздках американців лідирують країни Європи (Великобританія, Франція, Італія, Німеччина, Іспанія). Але для багатьох американців подорож до Європи – дороге задоволення. Американські туристи виявляють цікавість до АТР, активно відвідуючи Китай разом з Сянганом, Японію, Республіку Корея, Сінгапур, Австралію.

У Америці потоки туризму представлені як меридіональними, так і широтними напрямками. Внутрішньорегіональні поїздки мають меридіональний напрям при перетині державних кордонів, але надалі вони «віялами» розтікаються по території приймаючих країн і поступово набувають широтного напрямку. Широтності сприяють також туристичні потоки з Європи, Японії і інших країн Тихоокеанського басейну.

Америка займає друге місце за туристичними прибуттями, але її частка в світових прибуттях знижується: 1970 р. – 25,5 %; 2000 – 18,5; 2020 (прогноз) – 17,7 %.

В результаті Америка в перспективі переміститься на 3 місце, поступившись своїм рейтингом Азійсько-Тихоокеанському регіону. Завдяки активній туристичній політиці США і інтенсивному внутрішньорегіональному обміну між США, Канадою і Мексикою Америка в цілому має стабільно високі доходи від міжнародного туризму. США – світовий лідер за туристичними доходами (72,3 млрд долл), більш ніж в два рази випереджаючи Іспанію, що займає друге місце. З 10 країн світу, що лідирують за туристичними прибуттями, три – американські:

США (займає третє місце в світі – 45,5 млн), Мексика (9 м.), Канада (10 м.).

Значний розвиток у регіоні отримав і виїзний туризм. За туристичними витратами перше місце в Америці і світі займають США (близько 59 млрд дол.). Значними витратами на міжнародний туризм серед американських країн вирізняється Канада, Бразилія, Венесуела.

10.2. Тенденції розвитку основних видів туризму

Різноманітний рекреаційно-ресурсний потенціал Америки сприяє розвитку в регіоні різних видів туризму. Американський регіон, який за кількістю прибуттів займає друге місце після Європи, притягує туристів з цілого світу. В'їзний туристський потік розподіляється між чотирьма субрегіонами: Північна Америка, острівні держави і території Карибського басейну, Південна Америка та Центральна Америка. Сім з десяти туристських прибуттів в Західну півкулю припадає на Північну Америку – 69,7 %, на Південну Америку – 14,4 %, Карибський басейн – 13,1 %, Центральну Америку – 2,8 %. Південна Америка досить швидко збільшує кількість туристських прибуттів. Вона володіє унікальними природними об'єктами і пам'ятками історії та культури, завдяки яким південно-американський напрямок набуває популярності серед американських та європейських туристів.

- ✓ **Туризм з метою відпочинку і розваг.** На цьому континенті знаходиться найвищий водоспад Анхель (Венесуела), найповноводніша у світі річка Амазонка (Бразилія), дощові ліси Амазонії, висотні гірські піки Анд. Серед культурних визначних пам'яток особливий інтерес представляють свідчення древньої цивілізації інків, що дійшли до нас, культові міста Мачу-Пікчу і Куско, плато Наска. Потужний туристський потенціал цього материка використовується наразі досить мало. В міру його втягнення в туристський оборот буде зростати частка Південної Америки в міжнародних прибуттях в регіон.

- ✓ **Діловий туризм.** Стрімко розвивається бізнес-туризм на американському континенті. Кожна восьма поїздка здійснюється тут з діловою метою. Основні потоки ділових людей спрямовані в США, Канаду та Мексику, які є лідерами на всіх сегментах туристичного ринку в Західній півкулі. У цих країнах число бізнесів-поїздок неухильно зростає, але різними темпами. У США динаміка службових поїздок вписується в загальну картину розвитку міжнародного туризму. У Канаді обсяги ділового туризму збільшуються повільніше, ніж число прибуттів на відпочинок. У Мексиці темпи росту бізнесів-поїздок перевищують аналогічний показник туристських прибуттів у цілому. Потік ділових туристів набирає сили в Латинській Америці. З підйомом в економіці, розширенням і зміцненням торгових зв'язків багато країн цього регіону зміцнили свої позиції на ринку ділового туризму. Збільшується кількість прибуттів з діловою метою в Парагвай, Гватемалу, Коста-Ріку.
- ✓ **Гірськолижний туризм.** Історія американських зимових курортів почалася в 1935 р., коли з'явився перший схожий курорт «Сонячна долина». Специфіка цього виду туризму полягає у тому, що розвиток він отримав у країнах Північної Америки: США і Канаді. Тут розташувалися більше 50 гірськолижних центрів: на східному узбережжі поблизу Вашингтона, Нью-Йорка і Бостона в невисоких Аппалачських горах працюють *Кіллінгтон, Страттон, Окемо, Стоув*, олімпійський *Лейк-Плесід* і т.д. Друга група курортів розташована в Скелястих горах, майже в центрі країни, у штатах Колорадо (*Вейл, Аспен, Брекенрідж, Кістоун* і ін.) і Юта (*Парк-Сіті, Дир-Веллі, Сноуберд*). Третя група зимових гірськолижних центрів знаходиться на західному каліфорнійському узбережжі: олімпійський курорт *Скво-Веллі*, курорти озера Техо (*Нозстар, Хевенлі* й ін.). Канада – країна елітних гірськолижних курортів. В Західній Канаді розташований новий величезний

гірськолижний центр *Уістлер*. В 40 хвилинах їзди від Калгарі знаходиться гірськолижний центр *Банф*.

- ✓ **Лікувально-оздоровчий туризм.** На американському континенті безперечним лідером у цьому виді туризму є США. Досягнення цієї країни в області охорони здоров'я (пересадження тканин і органів, кардіохірургія, пластичні операції) є загальноновизнаними. Лікуючий та допоміжний медичний персонал вважається одним з кращих, якщо не найкваліфікованішим у світі, клінічні комплекси обладнані згідно новітніх технологій науки і техніки. Але медична допомога в США коштує дорого, тому усе більше американців приділяють першочергову увагу профілактиці захворювань і з цією метою відправляються на курорти. Іноземні туристи, наприклад європейці, приїжджають у США переважно з метою лікування в клініках, а не на курорти. Основний тип північноамериканських курортів – бальнеологічні, зокрема *Маммот-Спрінгс*, *Хібер-Спрінгс*, *Гот-Спрінгс*; користується попитом відпочинок на приморських кліматичних курортах: *Лонг-Біч* поблизу Нью-Йорка, *Хаттерас* на узбережжі Атлантичного океану в штаті Північна Кароліна, популярний в усьому світі курорт *Маямі-Біч* у Флориді, *Сан-Дієго* і *Санта-Круз* у Каліфорнії та ін. Популярними є і приозерні курорти, хоча переважно американці надають перевагу відпочинку та лікуванню на курортах Центральної Америки, в Барбадосі, на Кубі та на Багамських островах.

- ✓ **Релігійний туризм.** В цілому у регіоні переважає християнство, представлені також інші релігії. Проте центрів християнського паломництва світового значення в Америці немає. Висока частка католиків серед християн зумовила широке розповсюдження культу Діви Марії, її шанують у всіх католицьких храмах, які і стали центрами зосередження як віруючих, так і туристів, що представляють інші конфесії (Статуя Христа Спасителя у

Ріо-де-Жанейро, культовим районом Мехіко став **Віл'я-де-Гуаделупе**, де згідно переказу з'явилася Діва Марія).

- ✓ **Фестивальний туризм.** У Америці проводиться чимало фестивальних заходів. Деякі з них стали традиційними і проводяться вже декілька століть. Безумовно, найпишнішим і найвідомішим фестивалем у світі є Бразильський карнавал. З порівняно нових фестивальних заходів слід зазначити церемонію вручення найпрестижнішої кінопремії – «Оскара».

10.3. Північна Америка: туристична характеристика регіону. США. Канада

Найоб'ємніший ринок в'їзного та виїзного туризму в Західній півкулі сформувався в США. Усі основні туристські потоки в Американський регіон починаються, чи навпаки, закінчуються в цій країні. Кількість туристських прибуттів в США коливається в межах 45-50 млн поїздок в рік. Дві з кожних п'яти поїздок здійснюються з метою відпочинку і розваг. Подорожуючих приваблюють унікальні природні об'єкти, краса і велич яких овіяні легендами та неодноразово посилені рекламою.

Туристи приїжджають в США, щоб відвідати долину гейзерів та побачити прояви «живої геології» в Єллоустонському національному парку, відвідати Карлсбадські печери з гігантськими сталагмітами, помилуватися чудовою панорамою Гранд-Канйону чи насолодитися відпочинком на піщаних пляжах Каліфорнії. Та не тільки природні багатства є предметом зацікавлення для туристів. Великою популярністю в іноземних туристів користуються поїздки в столицю США Вашингтон та Нью-Йорк з бетонними хмарочосами Манхеттена, Колумбійським університетом, вулицею банків Уолл-стріт, знаменитим Бруклінським мостом, в Лос-Анджелес, де знаходиться парк «Діснейленд» та кіностудія Голлівуду.

Ці атракції притягують до себе як іноземних відвідувачів, так і самих американців. Щорічно американські громадяни

здійснюють понад 1 млрд поїздок (внутрішніх та міжнародних), переважно для відпочинку, оздоровлення, розваг, знайомства з пам'ятками природи, історії та культури, а також відвідування родичів та знайомих. Переважна більшість маршрутів пролягає всередині країни, а за кордон – по території сусідніх Мексики та Канади. Міжрегіональні тури користуються меншою популярністю у американців.

Пріоритетним напрямком міжрегіонального обміну протягом багатьох років залишається Європа. Туристські потоки зі США направляються у Великобританію, Францію, Італію, Німеччину, Іспанію. Кожна четверта поїздка американців за кордон припадає на європейські країни, хоча тепер спостерігається тенденція до зменшення туристичних потоків у Європу.

В результаті опитування респондентів, в якості основного стримуючого фактору виділено економічний, оскільки відпочинок в Європі вважають дорогим задоволенням. Особливе занепокоєння викликає зростання цін на проживання в готелях, транспорт та харчування. Також одним з важливих факторів, що перешкоджають більш інтенсивному обміну туристами між Америкою та Європою є недостатність вільного часу. Як правило, поїздки американців за океан тривалі й організуються з таким розрахунком, щоб відвідати відразу кілька європейських держав. До вересня 2001 р. американці боялися їхати в Європу через погрозу терористичних актів. Тепер вони бояться подорожувати на літаках по своїй країні і до мінімуму скорочують подорожі в Європу. Всупереч даним та іншим факторам зацікавленість американців до Європи зростає.

Серед інших напрямків туристських потоків, що формуються в США, виділяється Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Він користується популярністю як в американців, так і в європейців. Але розподіл туристських прибуттів з Америки по країнах (територіях) регіону є дещо іншим. Найчастіше американські туристи відвідують Китай, включаючи Сянган (Гонконг), Японію, а також Корею і Сінгапур. Східна Азія є більш

привабливішою для американців, ніж Південно-Східна. Інші туристські регіони світу – Африка, Близький Схід та Південна Азія освоєні американцями слабо.

Регіональні переваги туристів зі США визначають картину виїзного туризму в Західній півкулі. В інших країнах регіону пріоритети виїзdv можуть бути іншими. Наприклад, серед канадців у більшій мірі, ніж серед американців, популярний внутрірегіональний туризм, а з далеких напрямків – Південна Азія, особливо Індія.

За прогнозами ВТО, до 2010 р. інтенсивність обміну туристами між Америкою й іншими регіонами світу буде зростати. Хороші перспективи на американському ринку в'їзного туризму мають Європа, Азіатсько-Тихоокеанський регіон і Близької Схід, хоча погрози терористичних актів, воєнні дії в деяких країнах цих регіонів здатні скоректувати потоки у бік значного зменшення.

США – багатонаселена та урбанізована країна. Однак для збереження природи, а також для розвитку туризму організовано численні національні парки, заповідники, резервати (налічується близько 350 різних природоохоронних зон, що займають 3,2 % всієї території країни; щорічно приймають понад 300 млн. відвідувачів).

Велика частина національних парків зосереджена на заході країни, в її гірській частині. Чотири головних національних парки знаходяться у Скелястих горах. Найбільш відомими національними парками є: Єллоустонський, Йосемітський, Секвойя, Гранд-Каньйон, Еверглейдс, Карлсбадські печери (США) та ін.

Єллоунстонський національний парк був першим не лише в США, але й у світі (1872 р.). Парк славиться долиною гарячих джерел та гейзерів, озером Єллоунстон, річками, ланцюгами водопадів і мальовничими ландшафтами.

Йосемітський національний парк отримав статус національного в 1890 р. Знаходиться у Каліфорнії. Парк славиться водоспадами (найвищий водоспад Північної Америки,

третій за висотою у світі – Йосеміт-Фол), гаєм гігантських реліктових секвой, вік яких досягає 3 000 років. Йосемітський національний парк став «меккой» скелелазів всього світу.

Національний пар Гранд Каньйон (Арізона) заснований в 1919 р. Ландшафти парку сформувалися руслом річки Колорадо, яка утворила гігантську ущелину.

На півдні країни (Нью-Мексика) у районі карстових печер знаходиться національний парк «Карлсбадські печери». Утворені під дією води у вапнякових товщах, печери «оздоблені» сталактитами та сталагмітами. Загальна протяжність туристичних доріжок у печерах національного парку сягає 5 км.

На сході США (Кентуккі) у національному парку «Мамонтова печера» знаходиться найбільша в світі печера – Флінт-Мамонтова.

Вздовж південного узбережжя півострова Флорида розкинулися прісноводні болота зі смугою мангрових чагарників. Тут розташувався національний парк «Еверглейдс».

Є національні парки на Алясці, два національних парки розташовані на Гавайських островах. На кордоні США і Канади на базі Ніагарського водоспаду теж діє відвідувана туристами природоохоронна територія.

Гірськолижний туризм: історія американських зимових курортів почалася в 1935 р., коли з'явився перший схожий курорт «Сонячна долина». У трьох великих регіонах розташувалися більше 50 гірськолижних центрів: на східному узбережжі поблизу Вашингтона, Нью-Йорка і Бостона в невисоких Аппалачських горах працюють *Кіллінгтон, Страттон, Окемо, Стоув*, олімпійський *Лейк-Плесід* і т.д. Друга група курортів розташована в Скелястих горах, майже в центрі країни, у штатах Колорадо (*Вейл, Аспен, Брекенрідж, Кістоун* і ін.) і Юта (*Парк-Сіті, Дир-Веллі, Сноу-берд*). Третя група зимових гірськолижних центрів знаходиться на західному каліфорнійському узбережжі: олімпійський курорт *Скво-Веллі*, курорти озера Техо (*Нозстар, Хевенлі* й ін.).

Канада - величезна північна країна, яка займає майже половину Північно-Американського континенту і широко відкрита до трьох океанів - Північного Льодовитого, Атлантичного (на сході) і Тихого (на заході). Сухопутний кордон Канада має тільки з США (на заході - з Аляскою по 141-му меридіану і по високому гребеню тихоокеанського Берегового хребта, на півдні - з основною територією США по 49-й паралелі, за осьової лінії Великих Американських озер, по річці Св. Лаврентія і ділянках Аппалачів).

Крайня Північ Канади утворює великий Канадський Арктичний архіпелаг, сама північна точка якого досягає 83 ° північної широти. Крайній південній точкою країни є острів Мідл-Айленд на озері Ері. Поблизу атлантичного берега Канади лежить великий острів Ньюфаундленд з аеропортом Гандер - важливим пунктом на повітряному шляху з Європи до Америки. Біля тихоокеанського узбережжя найбільш великим є острів Ванкувер, що прикриває внутрішні протоки і бухти з розташованими в них морськими портами. Загальна площа Канади становить близько 10 млн. кв. км (друге місце в світі після Росії), з яких понад 1,5 млн. кв. км припадає на острови, а зовнішня берегова лінія країни досягає 96 тис. км. Рельєф Канади різноманітний: центральна і східна області займають рівнини, на заході простягається могутня гірська система Кордильєри. Країна покрита густою і повноводної річковою мережею. Гідроенергетичний потенціал її річок - один з найбільших у світі. Справжнє багатство країни - лісові масиви, що складаються з хвойних порід і займають майже половину території Канади. За запасами деревини на душу населення країна не має собі рівних. Кращі ґрунти (чорноземи) розташовані на півдні.

На території Канади, яка тягнеться з півночі на південь майже на 5 тис. км, можна спостерігати таку ж зміну широтних природних зон, як і на території Росії, – від льодових покривів, арктичних пустель, тундри і лісотундри Крайньої Півночі і безмежних лісових масивів суворої тайги до благодатних земель, приурочених до зон змішаних і широколистяних лісів, лісостепу

і степів. Багато районів Канади з їх чистими лісовими річками, зеленими пагорбами, світлими березовими перелісками і просторами степів, чергуючись з великими і малими містами, дуже нагадують великі російські простори.

Оттава (Ottawa) - столиця Канади (населення близько 1 млн. жителів). Розташована на берегах Оттави, лівої притоки річки Св. Лаврентія. На півдні місто пересічене живописним каналом Рідо. Велика кількість води і зелені, витончені котеджі, багато оброблені урядові будівлі надають цьому місту дивно гарний і спокійний вигляд. Літом на газонах червоніють тисячі маків і тюльпанів, по тротуарах і мостових перебігають майже ручні чорні білки. Взимку по льоду оттавський річок і каналів сотні службовців «тікають» на роботу на ковзанах.

Назва Оттава індіанською означає «обмін». Колись це місце дійсно служило пунктом торгових зустрічей, хоча до 1800 р. сюди не ступала нога європейця. Потім тут було засновано селище лісорубів – Байтаун. Великі масиви лісів сприяли розвитку підприємств по деревообробці, які і в сьогоденній Оттаві грають велику роль. Проте кожен третій з працюючих в столиці є державним службовцем.

У центрі міста, на горбі у злиття Оттави і Рідо підноситься комплекс парламентських будівель з центральною баштою Миру (висота 96 м). Будівлі виконані в суворому готичному стилі і нагадують пам'ятники середньовічної архітектури. Літом щодня в 10 годин на парламентській площі відбувається урочиста зміна варті, що складається з солдатів і офіцерів Королівської канадської кінної поліції.

Великі міста Канади нечисленні. Вони розташовуються в межах канадської ойкумени і зосереджують у собі основне економічне життя країни. Великі міста: Торонто, Оттава, Квебек, Монреаль, Ванкувер. Торонто (населення – близько 3,9 млн. жителів) розкинувся на прибережній рівнині озера Онтаріо, де перетинаються старі і сучасні водні і сухопутні шляхи, що прагнуть до району Великих озер. Сама назва міста мовою місцевих індіанців означає «місце зустрічей».

Торонто – найбільш американізований з канадських міст, крупний діловий і промисловий центр. Він має характерну прямолінійну мережу вулиць. Стара частина міста - Даунтаун, розташована на самому березі озера, в 60-80-і роки забудована хмарочосами, в яких розміщуються провідні канадські корпорації і банки. Вузька вулиця Бей-стріт, що проходить по центру цього району, відома як «канадська Уолл-стріт». Тут знаходиться найвищий в Канаді хмарочос в 72 поверхи. З Бей-стріт є видимим і силует «Сі-Ен-Тауер» – найвищою в світі телевізійної башти (553 м), побудованої в 1975 році і стала архітектурним символом Торонто. З башти відкривається широкий вид на місто та його околиці. У ясну погоду з оглядового майданчика можна побачити навіть Ніагарський водоспад і американське місто Буффало, що знаходяться на відстані близько 120 км від Торонто. На відміну від багатьох великих американських міст, в центрі Торонто немає нетрів. Місто має у своєму розпорядженні досить розвиненою системою громадського транспорту, має трамвай і метрополітен. Більшість інших районів Торонто мають малоповерхову забудову. Як і личить в багатонаціональному місті, тут є квартали компактного мешкання франко-канадців, італо-канадців, португальська община, китайські квартали. Торонто – провідний культурний центр англomовної Канади. Тут працюють драматичні театри, Національний балет, Національна опера, Центр мистецтв, консерваторія, Королівський музей Онтаріо і ін

Значна довжина морських узбереж в приатлантичних районах країни і щодо малоосвоєних південні схили Лаврентійська плоскогір'я з мальовничими гранітними скелями, безліччю озер і порожистих річок, безпосередньо примикають до північного кордону канадської ойкумени, створюють сприятливі умови для коротких туристських маршрутів та відпочинку городян. Острів Принца Едуарда, розташований в затоці Св. Лаврентія, користується особливою популярністю через своїх кращих на Атлантичному узбережжі піщаних пляжів і красивих дюнних ландшафтів. Незважаючи на невеликі розміри острова (площа 5,7 тис. км²) на ньому обладнані десятки зручних

трейлерний стоянок і місць для таборів, мотелі, човнові пристані і купальні, ігрові майданчики, лижні траси, місця для рибного лову і збору моллюсків, прогулянкові стежки. Музеї, історичні пам'ятники, театри та інші видовищні підприємства забезпечують самі різноманітні рекреаційні заняття. З материком острів пов'язаний паромної переправою.

Лаврентіди – озерно-лісова область, розташована на північ від найбільш населених районів Канади: долини Св. Лаврентія і Приозер'я. Наявна тут мережа доріг дозволяє легко досягти декількох національних і провінційних парків («Лаврентійська», «Алгонкінський», «Ла-Верандр»), побувати в лісових резерватах, відвідати індіанські поселення, оглянути цікаві геологічні об'єкти, а також старовинні пам'ятники, церкви, млини, середньовічні замки, монастирі і садиби, пройти стежкою для натуралістів.

Північна Манітоба – край, що буяє лісами, озерами і болотами, що зберегли первісний вигляд. Вони служать місцем життя численної лісової і водоплавної дичини і дають можливість людині відчути себе першопрохідцем і справжнім мисливцем. Багато хто з Манітобського озер визнані кращими рибальськими угіддями на континенті. Організовані тут численні провінційні парки і зони рекреації забезпечують необхідні зручності для відпочинку та спілкування з дикою природою. З червня до вересня тут можна здійснити подорож на «поїзді першовідкривачів», який слід від міста Вінніпег, столиці провінції, до порту Черчилл на березі Гудзонової затоки. Цей маршрут дає можливість пасажирам познайомитися з природою, поселеннями та визначними пам'ятками Близького Півночі Канади, в тому числі з музеєм ескімоського мистецтва в Черчилля. Більш тривалі туристичні маршрути прокладені в Канадських Кордильєрах.

10.4. Латинська Америка: культурно-історичне надбання регіону. Мексика, Бразилія, Аргентина

За рівнем розвитку міжнародного туризму в Латиноамериканському регіоні можна виділити дві туристично-рекреаційні зони:

1) **Карибську** (Мексика, країни Центральної Америки, острівні держави Карибського моря, Бермудські острови);

2) **країни Південної Америки.**

При цьому 2/3 туристичних надходжень іноземні туристи до Латинської Америки доводиться на Карибську зону. За рівнем розвитку туризму тут виділяється Мексика (значною мірою за рахунок «сусідського туризму» із США), Куба, Гваделупа, Домініканська Республіка.

Карибська зона загалом відрізняється наступними факторами:

– близькістю до США – важливого «постачальника» туристів, зокрема вельми забезпечених;

– різноманітністю природних умов у середовищі переважно тропічного клімату; ці умови включають велику кількість морських пляжів, поєднання гірських районів з плато і низовинами, широку диференціацію особливостей рослинного покриву – від лісів до пустель – у зв'язку з відмінностями клімату, обумовленими кількістю і режимом опадів, висотою над рівнем моря;

– залишками стародавніх цивілізацій, що збереглися у ряді районів;

– розповсюдженням історико-культурної спадщини європейської епохи (в першу чергу – іспанської) колонізації в поєднанні з різними формами сучасної архітектури;

– добре розвиненою в багатьох районах туристичною інфраструктурою. В середині Карибської зони можна виділити три туристські мікрорайони: Мексику, Острівний район (Вест-Індія), Центральну Америку.

Кращих результатів за темпами зростання доходів від туризму досягли Куба, Гваделупа, Домініканська Республіка, Мексика, Бразилія.

Найбільшими туристськими можливостями серед країн Південної Америки володіють Бразилія, Аргентина, Венесуела. Культурно-історичною спадщиною Цивілізації Інків виокремлюється держава Перу (Куско, Мачу-Пікчу).

Мексика (ісп. *México*), офіційно **Мексиканські Сполучені Штати** (*Estados Unidos Mexicanos*) – країна в Північній Америці, яка межує на півночі зі Сполученими Штатами Америки, на півдні з Гватемалою, Белізом. Мексика також омивається на заході Тихим океаном, на південному сході Карибським морем та на сході Мексиканською затокою. Мексиканські Сполучені Штати – федеративна конституційна республіка, яка складається з 31-го штату та одного федерального округу навколо столиці м. Мехіко. Мексика – п'ята найбільша країна на американському континенті та 14-та найбільша в світі. З населенням у 103 мільйони чоловік Мексика має найбільшу кількість іспаномовного населення в світі. Столиця – Мехіко – 8 605 000. Чисельність населення – 103 400 165. Етнічні групи – метиси понад 60%, 30 % - індіанці. Релігійний склад – 89 % - католики, 6 % - протестанти, 0,1 % - іудаїсти

Мексика – країна, що зв'язує часи і цивілізації, Старий Світ з Новим. *Період розквіту культури майя і ацтеків, прихід іспанських конкістадорів, звільнення від колоніального ярма, боротьба з американськими і французькими інтервентами, революція 1910-1917 рр. - це багатовіковий і драматичний шлях розвитку Мексики.*

В даний час за об'ємом валового внутрішнього продукту країна поступається в Західній півкулі тільки США, Канаді і Бразилії.

У Мексиці переживають бурхливий розвиток найсучасніші галузі індустрії - інформатика, хімічна і нафтопереробна промисловості, а також туризм, для розвитку якого в країні є всі умови. Її природа і клімат незвичайно різноманітні. Тут гармонійно поєднуються і є сусідами обширні високі плато з чагарниками кактусів і заболочені низовини, покриті тропічними лісами.

Природні умови Мексики чудово доповнюються стародавніми культурно-історичними пам'ятниками ацтеків і майя, і це створює унікальні умови для розвитку індустрії туризму і рекреації.

Мексика – це гірська країна, вся центральна частина якої зайнята Великим Мексиканським нагір'ям, на півдні якого проходить гірський ланцюг, що складається майже з одних вулканів – Поперечна Вулканічна Сьєра (вулкани Орісаба – 5700 м., Істаксіуатль, Попокатепетль). В 1943 р. на маїсовому полі, де працювали селяни, відбулося виверження вулкану. Загинуло ціле селище за 6 км. від виверження, а на його місці за кілька місяців виріс новий конус вулкана.

У селві півострова Юкатан дримають розвалини міст майя, а зовсім поряд кипить життя на пляжах Канкуна. На індіанських пірамідах панує стародавня містична аура, мексиканці здувають з них кожну порошинку, та варто зійти із ступенів храму - і ти опинишся в центрі столиці країни Мехіко (третє за величиною місто світу – після Нью-Йорка та Токіо).

Мексика не знає собі рівних як туристичний об'єкт. До туристів тут відносяться відкрито і доброзичливо. Мексиканська столиця Мехіко унікальна: на цьому місці була ацтекська столиця Теночтітлан. *З Мехіко видніються сніги діючого вулкана Попокатепель, і деколи відчутними стають слабкі коливання ґрунту.*

Центральна площа міста - площа Конституції відома більше під назвою Сокало, що в перекладі -цоколь, підстава, п'єдестал, на якому в 1864 г стояла фігура ангела. Недалеко від площі Сокало розташована піраміда, на вершині якої колись стояв храм богу Сонця Уїцилопочетлі і богу дощу Тлалока. При піраміді є музей Головного храму. Музеїв в Мехіко дуже багато і оглянути все туристу неможливо. Дуже цікавий, наприклад, музей антропології, де знаходяться унікальні індіанські пам'ятники: сонячний календар майя, гігантська голова Ольмена з Сан-Лоренцо.

Одне з живописних місць Мехіко - знамениті ацтекські міста і сади, розведені на спеціальних плотах з гілок і озерного мулу.

Недалеко від Мехіко знаходиться священне місто Теотіуакан з пірамідами Сонця і Місяця - найбільшими на американському континенті. Всі споруди міста розташовані, як планети в Сонячній системі. Теотіуакан володіє колосальною енергетикою, тому потік відвідувачів не вичерпується круглий рік. На початку 60-х рр. ХХ в. у центрі Мехіко з'явився новомодний район - Рожева зона, буквально набитий картинними галереями, ювелірними і антикварними магазинами, нічними ресторанами і бутіками.

Справді культовим районом міста став Віл'я-де-Гуаделупе, де згідно переказу з'явилася Діва Марія. Тут побудовані п'ять храмів.

Визначною пам'яткою Мехіко є площа Трьох культур, де можна побачити розкопки докортесівських старовин, колоніальний собор, і сучасну будівлю Міністерства закордонних справ.

На території Мексики знаходяться декілька десятків природних комплексів, що охороняються, відкритих для прихильників екологічного туризму. Це заповідник Енкрусихада, національний парк Тепостеко. Ландшафт парку сформований сосновими породами і дубовими лісами. У заповіднику Ріа-Сенестун можна узяти напрокат катер або човен і відправитися по річці до місць гніздів'я, чепель і спостерігати фламінго.

У Мексиці є прекрасні курорти. Один з найфешенебельніших - Канкун. Він дає країні 1/4 частину всіх доходів, які вона одержує від іноземного туризму. Тут є багато готелів та впорядкованих пляжів. Курорт Канкун відомий як європейський курорт Мексики, в той час як унікальність мексиканського колориту вдалося зберегти іншому не менш відомому курортному місту – Акапулько. Завдяки Акапулько – в 60-тих рр. 20 ст. Мексика появилась на туристичній карті світу.

Знаменитий своїми пляжами курорт в Акапулько, розташованому на тихоокеанському узбережжі Мексики. Тут регулярно проводяться видовищні шоу на воді, змагання воднолижного спорту. У Акапулько приїжджають сім'ями, оскільки для дітей є безліч інтересних атракціонів, аквапарк, віндсерфінг, підводне плавання особливу увагу приверне єдиний в світі острівний парк. На острів туристів доставлять на катерах з прозорим дном, через яке можна спостерігати за життям мешканців барвистого підводного світу.

Що приваблює туристів в Акапулько:

1. погода – за статистикою – 360 сонячних днів на рік
2. пляжі – більше як 20 миль чудових піщаних пляжів, що складають значну частину самого міста
3. різновиди водного спорту та водних видовищ
4. специфічна рибалка в прибережних водах
5. шопінг – маса крамничок, де можна дешево придбати різноманітні вироби місцевих умільців, зокрема ювелірні вироби
6. зірки – Елізабет Тейлор, Мадонна, Френк Сінатра, Пласідо Домінго, Хуліо Іглесіас
7. історико-культурні пам'ятки – фортеця 17-18 ст. Сан-Дієго

!!! Найкращим часом для відпочинку в Мексиці вважається кінець грудня і весь січень, коли на узбережжях країни стоїть суха сонячна погода з середньою температурою 25–30°C.

Рекреаційні і туристичні ресурси Бразилії. Столиця – Бразилія – 2 043 000. Чисельність населення – 176 029 560. Мови – офіційна португальська, іспанська, італійська, німецька, японська, індіанські діалекти. Етнічні групи – мулати 22 %, португальці 15 %, метиси – 12, італійці – 11, темношкіре населення – 11, іспанці – 10, німці – 3, японці – 0,8, індіанці – 0,1. Релігійний склад – 80 % – католики, протестанти, 6,6 % – іудаїсти, спіритуалісти.

Бразилія найбільша за площею країна даного регіону і п'ята за площею країна світу. *Амазонка – глибина до 135 м., ширина від*

1,5 до 5 км, а в гирлі – до 80 км. Ця річка, на відміну від інших, по всій своїй довжині є судноплавною.

Бразилія володіє багатими рекреаційними ресурсами, зокрема піщані пляжі Бразилії простягнулися на 7.000 км. Географія Бразилії - це набір чудових піщаних узбереж (більше 7000 км), наймогутніші водопади, найкрупніші міста, найдовші долини. Повільні води великої Амазонки прокладають собі шлях через північ країни. Бразилія щедро обдарована творцем: поклади золота, алмазів, цінні породи дерев, різноманіття тваринного світу, сприятливий тропічний клімат для виробництва кави, цукрового очерету і каучуку.

Назва Бразилії пішла від назви рідкісного різновиду червоного дерева, що росло на її території, – паубразіл. Місто Сальвадор протягом 200 років було столицею. Ця найбільша в Південній Америці і п'ята по величині в світі держава була і португальською колонією, і рабовласницькою незалежною Бразильською імперією, і Федеральною республікою. За два століття рабовласництва 4 мільйонами африканських рабів освоєли колосальні площі плантацій кави і цукрового очерету.

Слава про красу і багатство Бразилії швидко докотилася до Європи, на рубежі XIX–XX ст. у країну пішов потік туристів. До цього часу в країні було на що подивитися. З 1763 р. столицею Бразилії стає Ріо-де-Жанейро. Ріо – місто, де межа між минулим і майбутнім вельми умовна: акведук XIX в. і міський трамвай зразка 1896 р. чудово уживаються тут з усіченим конусом супернового кафедрального собору, побудованого в кінці XIX ст.

Великий інтерес для туристів представляє знаменитий оперний театр, побудований за часів «каучукової буржуазії».

П'ять найцікавіших місць обов'язково відвідують туристи. Це статуя Христа Рятівника, заввишки 38 метрів; Копакабана – 3-кілометрова набережна Ріо-де-Жанейро з кращими розважальними закладами і прекрасними пляжами; пляжна зона Іпанема; Ботанічний сад, де росте 5000 видів рослин зі всього світу. І, нарешті - Марокана. Тут в 1950 р. був побудований

стадіон на 180 тис. місць. На стадіоні висить табличка на честь тисячного гола, забитого Пеле.

У історії будь-якої країни сильні особи – лідери нації грають важливу роль. У історії Бразилії такими лідерами були і королі, і імператори, і президенти. З ім'ям одного з них - нащадком чеських емігрантів Жуселіну Кубічек ді Олівейра – бразильці зв'язують промислові успіхи своєї держави в 60-х гг. ХХ в.

Але головна його заслуга полягає в тому, що саме при ньому була закладена і дуже швидко зведена нова столиця країни – місто Бразіліа, яка збудована у формі птаха. У 1960 р. і президент, і парламент, і уряд переїхали в Бразіліа - місто, побудоване за декілька років практично з нуля. Він більш схожий на яскраво освітлене позаземне поселення з фантастичного фільму про далеке майбутнє, чим на столицю країни. Це архітектурне диво, не схоже ні на що. План міста був розроблений дизайнером-урбаністом Лусіу Коста, проектувати головні будівлі був запрошений Оскар Німейер знаменитий архітектор. Дві головні дуже широкі траси-вулиці розтинають місто на дві частини. Про пішоходів не поклопоталися: місто Бразіліа немає тротуарів і нині тримає пальму першості в кількості дорожньо-транспортних пригод.

Зі столиці країни можна відправитися на далекий південний-захід, до межі Бразилії, Аргентини і Парагваю, де на річці Парана знаходиться диво природи – водопад Ігуасу. Він на 21 м вище за Ніагарський і в три рази ширший від нього. Водоспад Ігуасу складається з 275 вируючих каскадів.

Сан-Паулу - найбільше місто Бразилії, заснований в 1554 р. Це головний транспортний і торгово-промисловий центр країни. До визначних пам'яток відносяться Кафедральний собор, оперний театр, стадіон, яхт-клуб. У Сан-Паулу працюють 3 університети, Музей міста, Музей сучасного мистецтва і Художній музей.

Бразіліа – країна унікальних чудес природи. Ласкавий океан і прекрасний клімат, грандіозні щорічні фестивалі і

карнавали роблять її дуже привабливою для туристів. В даний час Міністерство по спорту і туризму Бразилії активно удосконалює стратегію розвитку міжнародного туризму. Рекламна кампанія проходить під девізом: «Якщо пристрасть – то подорож, якщо подорож – то до Бразилії».

Аргентина – перші іспанські завойовники мріяли, що на території Аргентини знайдуть поклади золота і срібла. Тому річку, якою вони піднімалися в центр країни так і назвали Ріо-де-Ла-Плата (плата в перекладі з іспанської означає срібло). Потім і всю країну почали називати Срібною, тобто Аргентиною, хоча срібла тут так і не знайшли.

В 1536 р. в затоці річки Ла-Плата іспанці заснували поселення, яке спочатку називалося як Сьюдат-дела-Сантісіма-Трінідат-і-Пуерто-де-Нуестра-Сеньйора-де-Санта-Марія-де-Буенос-Айрес, що в перекладі означало «Місто пресвятої Трійці і порт Богоматері Святої Діви Марії – покровительки попутного вітру»; назва була звичайно задовгою, тому її скоротили просто до Буенос-Айрес, що означає місто Попутного вітру. А річку Ла-Плата називають на індіанський манір – Парана, що означає велика мутна ріка.

Аргентина, зокрема Буенос-Айрес вже довгі роки асоціюється з рядом символів. Так як Швейцарію ми асоціюємо з годинниками, сиром та банками, так Аргентину символізують танго, футбол та напитек з дивною назвою – мате. Насамперед про танго. Цей танець виник на доках портових міст, де було так мало доступних розваг. На підтвердження популярності танго назвемо той факт, що аргентинська влада спеціальним декретом проголосила 11 грудня в країні національним Днем Танго.

Говорячи про футбол, слід зазначити, що всіх відвідувачів Буенос-Айреса вражає величезна кількість футбольної атрибутики на вулицях міста. Кожен може придбати собі різноманітні сувеніри – від футболки з фотографіями аргентинських футболістів до брелків і статуеток. Національним футбольним героєм цієї країни є Дієго Марадона.

Третім символом країни називають напій мате. В Аргентині, Парагваю чи Бразилії не прийнято пропонувати друзям чай чи каву, оскільки всі надають перевагу мате. Цей напій готують з листя вічнозеленого чагарника йерба-мате. Але турист повинен пам'ятати, що практично в жодній кав'ярні ви не знайдете цього напою, бо продавати його вважається просто непристойно.

Готування мате – це обряд на зразок чайної церемонії в Японії. Зелену чайну суміш засипають в спеціальні стаканчики, які роблять з маленьких гарбузиків рослини лагенарії. Саме ці гарбузики і називаються мате. Чай заливають гарячою водою, але не кип'ятком. Пити мате ні в якому разі не можна з краю стакана, як воду. Його п'ють виключно через трубочку з цідилкою на кінці. Мате містить тонізуючу речовину малеїн, схожу за дією на кофеїн, але значно кориснішу.

Серед великих міст Аргентини слід назвати ще й місто-порт Кордову, Росаріо, Санта-Фе та інші. Привабливим для туристів вважається аргентинський район Межиріччя. Сюди прибуває багато людей, щоби відвідати стародавні єзуїтські монастирі у містах Сан-Ігнасіо, Сан-Томе та Санта-Ана, а також тут можна помилуватися водоспадом Ігуасу.

Великий і майже безлюдний регіон південної Аргентини називають Патагонією. Холодні вітри з Антарктиди приносять сюди холоди до -30 градусів. Тим не менше, безлюдність цього регіону посприяла збереженню на цій території рідкісних видів тварин і рослин, зорема шиншила, магеланова собака, хижа пума, чаплі та фламінго, кондори та ін. Також тут зустрічається рідкісний вид колібрі, яку місцеві жителі називають «смарагд, що пурхає».

Патагонські Анди часто називають аргентинською Швейцарією. Саме тут на березі о. Нагель розташовується відомий аргентинський курорт Сан-Карлос-де-Барілоче. Інфраструктура даного курорту пропонує широкий спектр зимових видів спорту.

Венесуела – грошова одиниця 1 болівар, першим із європейців бериги Венесуели побачив Христофор Колумб під час свого третього плавання (1498–1500 рр.) до Нового Світу. Італійцю Америкго Веспуччі, що прибув сюди на іспанських кораблях, індіанські хатинки на палях, з'єднані між собою місточками, нагадали італійське місто на воді «Венецію», а по-іспанськи Венесуелу. Так, спершу було названо невеличке селище на території сучасної Венесуели, а пізніше ця назва поширилася на всю країну.

Говорячи про природу Венесуели, слід згадати наступне:

– значна територія країни вкрита тропічними непрохідними лісами, які тут називають сельвою. Береги найбільшого озера цієї країни Маракайбо густо заросли сельвою, і являють собою важкопрохідну ділянку. Також слід зазначити, що під водою озера є значні поклади нафти.

– Венесуела має вихід до Карибського моря

– р. Оріноко, найбільша річка країни і третя за величиною річка Латинської Америки.

– має потужні гірські хребти, які часто призводять до землетрусів

– Гвіанське плоскогір'я – це частина країни, яка практично не зеселена, займаючи при цьому майже половину території країни. Тут панують глухі, непрохідні тропічні ліси, що перериваються глибокими урвищами висотою до 2 тис. Метрів. Саме тут відбуваються події роману А. Конан Дойля «Загублений світ».

Гвіанське плоскорігя цікаве ще й іншим фактом: саме тут іспанські завойовники шукали легендарну країну, казково-багату країну, де на берегах річок лежить золотий пісок, а в горах не перелічити розсипів алмазів, смарагдів та рубінів. Це країна Ельдорадо, якої ніколи насправді не інсувало, тим не мешне багато шукачів пригод загинуло у венесуельській сельві, загрузло у болотах, стало здобиччю крокодилів чи померли від смертельних укусів отруйних змій чи скорпіонів.

– ще одну таємницю тропічні нетрі Венесуели приховували доволі довго від світу, аж до 30-их рр. ХХ ст. Ще індіанці розповідали іспанським завойовникам про те, що на Гвіанському плоскогір'ї є величезний водоспад, який падає «просто з неба». Тривалий час це вважалося вигадкою, легендою. Але, в 30-их рр. ХХ ст. американський пілот Джимі Ерджелі, пролітаючи на літаку над стрімкими скелями справді помітив величезний стовп води і піни, що з диким ревінням падала донизу здавалося з хмар. Його назвали Сальто Анхеля – стрибок ангела. В 50-их роках встановили його висоту – 1054 м.

– «Долина співучих птахів» або «місто вічної весни», саме так називається столиця країни – Каракас, в якій проживає понад 1/5 всього населення країни.

Колумбія: в 1499 р. іспанські завойовники вперше ступили на територію сучасної Колумбії, а країну в 1863 р. після здобуття незалежності назвали на честь Христофора Колумба. На гербі країни зображено корабель із піднятими вітрилами, а поруч ріг достатку з якого висипаються кавові зерна.

На території країни бере початок гірська система Анд. Тут на висоті більше як 2 тис. м. розташовані основні плантації кавових плантацій. Колумбійська кава одна із найкращих в світі, оскільки саме тут кавові дерева ростуть на родючих вулканічних ґрунтах і досягають в затінку високих дерев. У горах Колумбії росте чагарник кока, плоди якого використовують для виготовлення кока-коли.

Столиця цієї країни знаходиться на висоті 2,5 тис. м. над рівнем моря. Боготу часто називають Афінами Латинської Америки, оскільки тут дуже багато навчальних закладів, дослідницьких центрів, театрів, галерей, музеїв, є астрономічна обсерваторія.

Одним із найцікавіших музеїв можна назвати музей золота, експонати до якого уряд країни почав збирати ще з 1932 р. Тут зберігаються різноманітні золоті предмети: самородки, злитки, монети, ювелірні прикраси; також тут зберігаються стародавні

мумії, прикрашені коштовностями. Необроблені смарагди музею важать по кілька кілограмів.

Тут в музеї зберігається один із найдорожчих у світі ювелірних виробів, це золота корона, прикрашена 450-ма великими колумбійськими смарагдами. Цей ювелірний виріб називають «Короною діви Марії, цариці Анд».

Поряд із Боготою в країні виділяється ще одне красиве місто-порт Картахена, збудоване за іспанською архітектурною традицією.

На сучасному етапі розвитку країна переживає етнонаціональні проблеми (греки, баски, мусульмани, наркосиндикати півдня), наркосиндикати на Півдні країни, що не підпорядковуються центральній владі м. Санта-фе-де-Богата, а потужним елементом в цих синдикатах виступає місцеве індіанське населення).

Рекомендована література

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.
2. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : конспект лекцій. Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
3. Довгань Г. Д. Сиротенко А. Й., Стадник О. Г. Країнознавство : довідник. Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2009 . 480 с.
4. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2008. 292 с.
5. Туристичне країнознавство : країни лідери туризму : навчальний посібник / під ред. проф. О. О. Любіцевої]. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Питання і завдання студентам для контролю знань :

Туристичні ресурси США

Туристичні ресурси Канади

Туристичні ресурси Венесуели

Туристичні ресурси Мексики

Питання і завдання студентам для самостійного опрацювання:

Специфіка історичного розвитку країн регіону. Політична карта країн регіону, особливості його мікрорегіонів.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Володимир Клапчук

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО (Вибрані лекції)

**Навчально-методичний посібник
для самостійної роботи студентів
спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа»
(ОПП «Міжнародний готельний бізнес»)**

Підписано до друку 30.03.2023 р. Формат друку 60x90_{1/16}. Ум. друк. арк.
– 11,25. Наклад 100 прим.